אלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_w1h3

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1923

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

אינהאלט

די שטאָדט פֿון די קליינע מענשעלעך 7
איין אָנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
ווען איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרייסעלט 211
די גאָלדשפּינערס 223
בערעל־אייזיק 245

די שטאָדט פון די
קליינע מענשעלעך

נעשריבען אין יאהר 1901.

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די ק ל י י נ ע מ ע נ ש ע ל ע ך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פון׳ם געבענשטען „תחום“, וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כ ת ר י ל ע ו ו ק ע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו׳ס נעמען: פּאַרהאַן א געמיינער מאן, און איין אָרעמאן, און נעבאך איין אָרעמאן, און א גרויסער אָרעמאן, און א געפאַלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איט־ליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פּאַרהאַן נאָך א נאָמען: א כ ת ר י א ל, אָדער א כ ת ר י ל י ק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין גאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתריליק!“... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאָט אזוי א קבצן, א שלים־מזל: דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אזא מין אָרעמאן, וואָס פאַלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט: אדרבה,

ס'איז גאָר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין אָרעמס און א פרייליכס"...

פערשטעקט איין א ווינקעלע, העט־ווייט, אָפּגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אָט די שטאָדט עפּיס ווי פער'יתומ'ט, פער'חלומ'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפט אין זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאָר ניט אָן אָט דער גאנצער טארעראם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפעניש, יאָ־געניש, העצעניש, פרעסעניש איינס דאָס אנדערע מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פּראָגרעס", „ציוויליזאציע" וכדומה אזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראָפּ דאָס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קליינע, קליינע מענשעלעך!... ניט נאָר פון אויטאָמאָבילען, פון לופטשווימעריי און אוויאטיקא — זיי האָבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געוויינליכער אייזענ־באהן ניט געוואָלט הערען און נישט געוואָלט גלויבען אפילו, צי ס'איז גאָר פאראהאן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „ווייס איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויף'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפען א מעשה, איינער א כתרילעווקער בעל־הבית האָט בעדארפט האָבען קיין מאָסקווע, איז ער געפאָהרען און געקומען צוריק און געשוואָרען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאָהרען ביז סאמע מאָסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האָט מען דאך מסתמא געמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס א איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען ליגען? לאָזט זיך אויס א מעשה, אז מע האָט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאָהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאָס איבע־ריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט. וואָס מע קאן קענען איהם

גאַרניט זאָגען: אַ איד אַ בעל־הבית שווערט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שֵׂכל דעם כח פון אייזענבאהן און אויסגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פּייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינוועניג אין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט אַרויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוֹימען פּייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק“...

אָט אַזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אַלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, ווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פריילֿיכע נשמות. אָרעמע, נאָר פריילֿיכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, איינענטליך, מיט זיי די גדולה? גאָרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואַנען לעבט איהר?“ — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואַנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט“... און מערקווירדיג! ווען איהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אהער, דער אהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?“ — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּיס חאַפּען, פערדינען אויף שבת“...

פערדינענען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. אַ גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אַבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז אַ כפרה יעהופּעץ, אַ כפּרה אָדעס, אַ כפּרה

אפילו פאריז! מע זאגט, — און דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתרילעווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א איד זאל דארטען שבת חלילה דארפען הונגערען. וואָרום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הערינג; האט ער ניט קיין הערינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי׳ם שכן; איבעראכטאג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל און עס דרעהט זיך“... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־שעלעך, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אן פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אויס ווי אנעקדאטען, נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתרילעווקער בעל־הבית, וואס ס׳איז איהם נמאס געוואָרען צו הונגערען אין כתרילעווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געוואָרען איין עמיגראנט, און האט פערבלאנזעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־שלאגען צו רויטשילד׳ען. וואָרום ווי איז דאס א איד אין פאריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד׳ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?“ „א צעריסענע קאפאטע“. „חכמים איהר זייט! — טענה׳ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, וועלכע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?“ הקיצור — ס׳איז נישט גוט. א כתרילעווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אן צום שומר, וואס

ביי דער טהיר: „געה זאָג דעם פּריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם געבראכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאַריז פאר כל הון דעלמא“.

דערהערט אזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אריינפיהרען אויף א ציקאווועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם“. „עליכם שלום“. „זיצט. פון וואַנען איז א איד?“ „פון כתרילעווקע“. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?“ „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאַני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה׳דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען חאָטש האלב, חאָטש א דריטחלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: ד א ס א י י ב י ג ע ל ע ב ע ן. האָב איך עס אייך געבראכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען“.

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען“, מאַכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס וועט דאָס קאָסטען?“ „עס וועט אייך קאָסטען, פּאַני, אזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראַכט) — אזוי גרויס ווי דריי הונדערטער“. „אפשר ווע׳לען מיר זיך דינגען?“ „ניין, פּאַני רויטשילד, ס׳וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גאָרנישט, געזאָגט — איז פאַרפאַלען“. אזוי מאַכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אוים דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ׳ס אין קעשענע און רופט זיך אָן צו רויטשילד׳ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקוואַרפען אָט דאָס טומעלדיגע פּאַריז און אריבערפעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתרילעווקע, וועט

איהר קיינמאָל ניט שטאַרבען. וואָרום זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאָל ניט געשטאָרבען"...

און נאָך א מעשה האָט זיך געטראָפען, איינער האָט אָנגעשפּאָרט אזש קיין אמעריקא... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דערצעהלען מעשיות, איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשעלעך, וואָלט איך בעדאַרפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאָדט גופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אזוי זעהט אויס כתרילעווקע? שען, אזוי ווי גאָלד. און ווער שמועסט, פון דער ווייטענס! פון דער ווייטענס האַפּט דאָס דעם אַנבליק פון... א וואָס זאָל איך אייך, אשטייגער, זאָגען? פון א סאַנישניק, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אָדער פון א לאָקשענבערעט מיט פאַרפעל א סך. ווי אויף א טעלער, ליגט פאַר אייך די שטאָדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאַר א מייל מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך. וואָרום די שטאָדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף א בארג, דאָס הייסט, אויף דער שטאָדט האָט זיך אָנגערוקט א בארג, און אונטער'ן בארג שטעהען הייזלעך א סך, איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי קברים אויף איין אַלטען בית־עלמין, ווי אַלטע שווארצע איינגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער געהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאָסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטאָ; למאי זאָל שטעהן אומזיסט־אומנישט א לעדיגער פּלאַץ, אז מע קאָן דערויף אַנידערשטעלען א שטוב? סע שטעהט אין פסוק: „ל ש ב ת י צ ר ה" — איז דער פשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויף ישוב, א ו י ף צ ו ז י צ ע ן, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאַר א קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פאַרהאַן גאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געסלעך, און שמאָלע געסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אזוי גלייך, א

ביסעל געדרעהט באָרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף — און פּלוצים נאָט אייך אַ שטוב, אָדער אַ קעלער, אָדער גלאַט אַ גרוב ? וועט איהר אַ ברירה האָבען נישט געהן איינער אַליין ביינאַכט אָהן אַ לאַנ־טערנע ! פאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען: אַ כתרילעווקער אין כתרילעווקע צווישען כתרילעווקער וועט ניט פערבלאָנזעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפט צו זיך אהיים, צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי אַ פויגעלע צו זיך אין נעסט אריין...

און ווייטער איז פאַרהאַן אין מיטען שטאָדט אַ ברייטער האַלב־קיילעכיגער, און אפשר אַ פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קלייטען, די געוועלבען, די יאַטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אוים דער מאַרק אַלע פריהמאָרגען, וואו עס פאַהרען זיך צענויף אַ סך גויים מיט אַ סך גויעס מיט אַלערליי מינים סחורות און עסענוואַרג, פיש מיט ציבעלעס, מיט חריין, מיט פעטרעשקע און מיט שאַר ירקות. דאָס ביסעל שאַר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפעניששען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פרנסה, אַפילו ניט אזוי ברייט, נאָר פאָרט פרנסה. בעסער פון גאָרנים איז דאָך עס... און דאָרטען, טאַקי אויף דעם זעלביגען פּלאַץ, ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אַלע ציעגען פון שטאָדט און וואַרע־מען זיך קעגען דער זון. און דאָרטען טאַקי זענען, להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קלייזלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאַוונען, לייענען און שרייבען; די רבי׳ס מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען... און אויך דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש“, וואו אידען שטאַרבען, און אַלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתרילעווקע ווייסט נאָך ניט פון קיין „קאַנאַליזאַציע“, וואַסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָך אַזעלכע לוקסוס־זאַכען; נאָר וואָס מאַכט דאָס אוים ? „מע שטאַרבט.

הערט איהר, אומעדום מיט אלץ איין טוידט, און מע לעגט אריין, הערט איהר, אומעדום אין אלץ איין ערד אריין, און מע קלאפט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאפעטע!" — אזוי פלעגט זאגען אלע מאל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף א שמחה, דוקא דעמאלט, ווען ער איז געווען רעכט פריילּיך, גוט אונטער'ן גלעזעל און שוין פארטיג צו פערקאטשען די קאפאטע און געהן א „דייטש", אדער האפען א „קאזאק"...

מיט וואס כתריל‏עווקע מעג זיך יא בעריהמען — דאס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאגט די דאזיגע נעבענשטע שטאדט: איין א ל ט ע ן בית־עולם און א נ י י ע ם בית־עולם. דאס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאהלט אייך, אויך גענוג אלט און גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאמער חלילה א פאגראם, א חלירע אדער אזוי עפים איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפט, נעמען זיך איבער די כתריל‏עווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אלטען בית־עולם. דאס אלטע בית־עולם זייערס, האטש ס'איז שוין פערוואכסען מיט גראז און מיט בוימלעך און כמעט אהן איין גאנצע מצבה, האלטען זיי דאס פון דעסטוועגען פאר א ציערונג, א שיינדעלע, א רייכטהום, און היטען דאס אפ, ווי דאס שווארצאפעל פונ'ם אויג. ווארום אחוץ וואס דארטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז א סברה, אז דארט געפינען זיך א היבש ביסעל קדושים נאך פון דער היידאמאטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אט דאס „הייליגע ארט" — דאס איז זייער איינציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפראצט א גרעזעל און עס וואכסט א בוימעל און די לופט איז פריש און עס אטהעמט זיך פריי...

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאַרטען טהוט זיך אָפּ, אַז עס קומט סוף זומער, אַרום ראָש־חודש אלול, די „וויינענדיגע טעג" — איי־איי־איי! אידען און ווייבער — דערהויפּט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע וויממעלט און סע שווימעלט — אַ ווערטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער אַ ביסעל זיך אויסוויינען און אויסגיסען דאָס ביטערע האַרץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אין ערגיץ וויינט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאַק, ווי אין כתרילעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאַרטען וויינט זיך אפילו אויך גאַנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות" איז אַ שטיק פּרנסה פאַר די כתרילעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראָש־חודש־אלול איז פאַר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געוועזען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען אַ כתרילעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געוועזען ביי זיין טאַטען אין ווייגגאַרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געוועזען, טהוט איהם צוליעב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אַלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־איינגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי אַ שטיק געשיכטע פון אַ גאַנץ פאָלק... און אויב איהר זענט אַ מענש פון התפעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אַלטען פּסוק: מ ה ־ ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

איין אָנגעלעגטער ברית

נעשריבען אין יאָהר 1901.

אַיין אָנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! ווען קומט איהר אויס געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט אַ נחת!

— אַז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין אַ יונגעל אויך. אַט וועט איהר זעהען!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אַנדערש!

אַזעלכע וכדומה אַזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אַזעלכע, וואָס זי האָט זיך בע־האַלטען אין אַ ווינקעלע, זיך געקנייפּט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פריה אַן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל ניט וויסען. אַרום פאַרנאַכט, אַז עס האָבען זי אַ חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען", איז זי אַריינגעפאַלען אין בעט אַריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די צייהן, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

— מאמעניו! געב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואס איז געשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, געזעהען אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנגעבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעכיגע שווארצע עלענבויגענס און האט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געוווינעריין באדארף שרייען. נאך איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט אצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד און וועסט האבען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, און רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי ווייסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפים טהוט זיך מיט איהר. עפים וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל וויל ניט שטארבען. ניין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואס לעבט אייביג, אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועקגעפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעטעל — און ניטא, ווי אין וואסער אריין.

„געוויס איז ער דארט א חתן געווארען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאס דארטען, רבונו של עולם!"

אזוי האָט מען געשמועסט וועגען איהם אין כתרילעווקע, ביי הענין דעם סטאָליר אין שטוב, אַלע — אַ חוץ רייזלען.

רייזעל האָט אַ נ ד ע ר ש געקלערט וועגען איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אַלעמען, חאָטש זי איז געווען מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האָט ארויסגעקוקט אויף איהם אַלע מינוט, אַלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, וועט ער געווים קומען, אָדער חאָטש שרייבען אַ בריוועל, שרייבען אַ בריוועל און צושיקען איהר זיין „פּאָטרעט". אוי, ווען גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָס גוטע בריוועל מיט'ן „פּאָטרעט", ווער איז צו איהר דעמאָלט גלייך?

אַ סך טעג האָט רייזעל אָט אזוי ארויסגעקוקט. אַ סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. אַ סך טרערען האָט זי אויסגעגאָסען שטילערהייד, בעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען, לייט זאָלען ניט זעהען, גוטע פריינד זאָלען ניט האָבען קיין יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געווען געווען גענוג גרויס, וואָרום זי האָט דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף ווערען אַ מוטער... וועה און ווינד, וואָס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען און ווענדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, וואָלט זי זיך נאָר אַ מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז אַ סברה, אַז איינמאָל איז זי געווען ביי'ם טייך, געוואשען גרעט, האָט זי זיך געוואָלט אריינוואַרפען אין וואַסער אריין. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער וועלט, האָט זי געחאַפּט דאָס פּעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, לויפען אַהיים. אזוי ווי זי לויפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— וואָס לויפסט דו אזוי, טאָכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

האָט זיך רייזעל צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאַט אַ „געניט אויג“, האָט באַלד פּערשטאַנען וואָס דאָ איז, און זי האָט איהר גענומען אויסרעדען דאָס האַרץ. ווי ווייט זי האָט געקאָנט.

— ס'איז אַ גאָטס־זאַך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פון גאָט. אַ קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפיהלט, אַז דאָס גאַנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פּנים — אוןביידע ווייבער האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ פרעמדער פּריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, גערעכענט אויף די פינגער און צעגאַנ־גען זיך.

וויפיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיעף ביי זיך פערבאָרגען, ביז עס איז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען ארויסגעשפּרונגען און ס'איז געוואָרען אוים סוד, און פון דעמאָלט אָן איז העניך דעם סטאָליר'ס שטוב געוואָרען פאַר איהר אַ גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז אַלע קוקען אויף איהר, אַלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אַלץ האָט זי נישט געקאָנט אַריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטלען. ווער עס האָט גאָט אין האַרצען באַדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אַלעמען איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט, פלעגט זי איהר אונטערטראָגען אָפטמאָל אַ פריש שטיקעל בולקע, אַ ברויטעל, אַ „ווישקראַבעק“ און זאָגען בשעת מעשה:

— נאַ, רייזעל, פּאַרזוך דאָס געבעקס, וואַרגען זאָל ער זיך דאָרטען אין אַמעריקע, דער שאַרלאַטאַן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאָל חאַטש וויסען דאָרטען, אַז אָט־אָט ווערד ער אַ טאַטע, דער רוח זאָל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

— און אז ער װעט װיסען, װעט ער זיך צעקראַצען דאַרטען, דער שנײדערוק, פֿאַרחאַפּט זאָל ער װערען! — לעגט־צו אַ קנױטעל אַסנה די קורעלאַפּניטשקע.

די דאָזיגע װײבער — דאָס זענען אַלץ שכנים, װאָס זיצען מיט רײזלען בײ הענך דעם סטאָליר אין שטוב. איטליכע פֿון זײ האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקײט, איהר בעט־געװאַנט, איהר מאַן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא בײ זײ, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאַרטען שטענדיג אַ הו־האַ, אַ געשרײ, אַ געפּילדער: די קינדער צװישען זיך רײסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען און באַקען אַלע בײ אײן אױװען, פֿיהרען צװישען זיך רכילות, רעדען אײנע אױף דער אַנדערער לשון־הרע, קריעגען זיך און בעטען זיך איבער, לײהען און פֿערלײהען אײנע דער אַנדערער, אַבי ס'איז נאָר פֿאַרהאַן װאָס. פֿרײהען זיך אַלע אינאײנעם אױף אײן שמחה און לעבען כמעט װי אײן משפּחה.

רײזעל האָט זיך אױפֿגעחאַפּט װי פֿונ'ם שלאָף מיט אַ נײעם מין געשרײ:

— גאָט! גאָט! גאָט!...

— אָט אזױ, אָט אזױ, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרײסט. — אצינדערט געהען ערשט די רעכטע „װעהען“. נאָך אײנע צװײ־דרײ גוטע געשרײען װעסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהײד... אָט אזױ, אָט אזױ... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט געהאַט אַ יונגעל!

אז ס'איז געבאָרען געװאָרען בײ רײזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געװען אױסבאָדען דאָס קינד, איבערװיקלען און בעטראַכטען אין װעמען איז דאָס געראַטען — און אַלע דרײ װײבער האָבען אױסגעשריגען אין אײן קול:

— אַ װעהטיג איהם אין פּנים! אינגאַנצען „ער“ מיט די בײנער!

נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען שמועסען מכח אַ ייכעל פאַר דער קימפּעטורין. האָט איינע אויסגעוואָרפען דער אַנדערער, פאַר וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפּעטורין חאָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באָד האָט מען אָרויפגעלעגט, געוויינטליך, אויף אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

— איהר זענט אַ אידינע, וואָס קאַטאָרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קליין געווען פריהער מיט צוויי וואָכען אַוועקזעצען איין עוף פון רייזעל׳ס וועגען ! ? פּראָסע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט מאַכען פּוטערגעבעקס פאַר דער קימפּעטורין, און פרומע די רביצין איז אַוועקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע׳פּועל׳ט, ער זאָל באַלד אָנשרייבען שיר־המעלות׳ען פאַר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות׳ען, וואָס ביי דער רייכסטער גע־ווינערין האָט מען אַזעלכע נישט געזעהן. אין מיטען איז געשטאַ־נען אויסגעמאָהלט אַ געצאַצקעטע פּיראַמידע ;

ביי די זייטען איז געשטאַנען דער געוויסער פסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ ג ל ף

די געוויסע פערבאַרגענע ווערטער, וואָס זענען א סגולה צו א „גוט־אויג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען געוואָרען אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפעטורין איז געלעגען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— גאָט זאָל זיי צאָהלען! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וועלכע מעשים טובים?...

אז די מאַנסבילען האָבען זיך אביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע ארבייט, האָבען זיי געמאַכט א שמועס מכח פראַווען א ברית.

העניך דער סטאָליר, חאָטש ער איז א איד ניט קיין גביר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשעדנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער געזאָגט, אז ווי באַלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ע ר די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפונען ווי בעלעדיגט:

— פאַר וואָס קומט איהם איינעם אַליין אזא מצוה? ער האָט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז א ל ע מ ע נ ס ברית!

אז ס'איז געקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז געוואָרען א שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאָליר האָט גערעכענט, אזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געוויס אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער געהאַט א מיאוס'ען טעות. סנדק, האָבען אַלע געזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז א איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּען די קאָרעטע און זאָגען, אַז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט גערעכנט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו. און מציצה האָט מען געמוזט אוועקגעבען אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, מחמת אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן איז אַ בייזער איד. ער קאָן מאַכען אַ סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזאַ דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר איידעם יודעל דעם וויינער, וואָס מאַכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיה̇רען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי“. און אַז דער עולם האָט נאָך די פיש גענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי“, איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא“, רב חיים־חנא דער מלמד, אַ איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט אַ שוואַרצער גלאַנצענדיגער פּעטשיילע אויפ'ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו“, העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה“, אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, איין אויסגעדיענטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט מיט גראָבע שוואַרצע

ליפּען, האָט אַרײַנגעהאַקט דרײַ כּוסות מיט אַ מאָל און איז אַװעק מיט זײַן װינשעװאַניע נאָך װײַטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרערדרינקען אױף ברית'ען, אױף בר־מצוה'ס און אױף חתונות בײַ איהם, און בײַ זײַנע קינדער, און בײַ זײַנע אײניקלעך, און בײַ זײַנע אור־אור־אור־אײניקלעך!

און די װײַבער האָבען אױך גענומען צו קאַפּעטשקעלעך, און זענען געװאָרען רױטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעװדיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאײנעם, װי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילען אַרױסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעװאָרפען, מחילה, די קאַפּאָטעס און האָבען געחאַפּט אַ טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, װי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אױפ'ן בעטעל, פערהאַנגען מיט אײן אַלטען צעריסענעם לײַליך, אַרומגעשטעקט פון אױבען ביז אַראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רײַזעל די קימפּעטורין מיט אַ ברעקעלע קינד אױף די הענד, געװיקעלט אין שמאַטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אױף די דאָזיגע גוטע מענשען, װאָס האָבען גע־װאָונשען איהר אַזױ פיעל גוטס, זי װײסט ניט פאַר װאָס און פאַר װען, און האָט געקוקט אױף איהר קינד, איהר טרײסט:

— אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די בײנער!

און צװײ טרערען האָבען אַראָפּגעקאַפּעט פון איהרע שענע בלױע טיעפע אױגען, געקױקעלט זיך איבער איהר בלאַס אױס־געמוטשעט פּנים און אַראָפּגעפאַלען אױף דער װײסער יונגער ברוסט.

נחת פון קינדער

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1901.

נחת פון קינדער

(מאָנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון א נגיד. גאָרנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. חאָטש וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאָר נחת פון קינדער, קאָן איך מיך באַריהמען. האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אַלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און איידעמס מיט אַלע איניקלעך — ווער איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואָס פאַר א טעם, פרעג איך אייך, האָט א סעודה, אז מע זעצט זיך צום טיש איינער אַליין מיט'ן ווייב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאָר, אז איך האָב שוין אָפּגעגעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאָס, יענץ — נו וואָס? בלאָטע שבבלאָטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאָך אָבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אַזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האָב איך, זאָלען געזונט זיין, אַלע אויסגעגעבענע. (געוועזען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אַוועקגע־גאַנגען). האַלב זענען זיהן, האַלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

און פיער שניר; האט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימא־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאלען זיי!

נישט צו פארזינדיגען. ווארום אלע טעכטער און אלע שניר קינדלען, ברוך־השם, אלע יאהר; ביי ווענען ס'איז פארהאן עלף, ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיעבען. קיין עקרות, אזעלכע, הייסט דאס, וואס זאלען חלילה נישט האבען גאר נישט, איז ביי מיר נישט פארהאן.

נאר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האב איך געהאט אביסעל צו טהון: מיין שנור האט א צייט קיין קינדער נישט געהאט. נישטא און נישטא — און גענוג!

האט זיך אנגעהויבען א סדרה: דאקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — ווער? וואס? זי וויל נים!

וואס הייסט, זי וויל נים? זי האט איהם, זאגט זי, ליעב. טפש איינער! וואס הערסט דו זי, זאג איך, וואס זי האט דיך ליעב? זאגט ער: איך האב זי אויך ליעב. וואס זאגט איהר אויף דעם חכם? איך זאג איהם „קינדער" — זאגט ער „ליעב"!...

וואס זאגט איהר אויף אזא לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האבען זיך נ י ש ט גע'גט. און גאט האט געהאלפען — שוין א יאהר זעכס, אז זי האט אנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואס א יאהר, וואס א יאהר; שיט מיך אפ מיט אייניקלעך!

איהר זאלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אלע געראטענע, איינס שענער פונ'ם אנדערען, אין זייערע פנים'ער נישט אריינ־צוקוקען! איך זאג אייך — אנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנען זיי! טאמער ווילט איהר א בלאט גמרא — איז א בלאט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אלע איבעריגע היינטיגע שאלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראנצויזיש, און און און...

אז איך באדארף אמאל א בריוועל איבערלייענען, איין אד־רעס אנשרייבען, צי וואס, — ווערד א מלחמה: „זיידעניו, אט וועל איך! זיידעניו, אט וועל איך!"

אי וואס, איהר וועט פרעגען „פרנסה"? עט, פארהאן א גרויסער גאט! ער פיהרט אויס. א מאל אזוי, א מאל אזוי. א מאל בעסער, א מאל ערגער. מאהלט אייך, מעהר ערגער ווי בע־סער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאהר, אבי געזונט, ווי זאגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאנגען ניט שלעכט. ער איז גע־זעסען אין א דארף, אין זלאדיעוווקע איז ער געזעסען, און געהאט גאנץ פיין פרנסה; נאר אז ס'איז ארויס דער אוקאז פונ'ם דריטען מאי, האט מען איהם געבעטען מחילה; האט ער דאך מסתמא גע'בריה'ט זיך, געוואלט אויסווייזען, אז ער איז ניט קיין „פאַ־סעליוושייסיא", געבראכט פאפיערען, אז ער זיצט דארטען נאך פון ששת ימי בראשית, דערלאנגט אין סענאט. בקיצור, ס'האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל, מע האט איהם ארויסגעטריבען, און ער קאן נאך עד היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. א ברירה האט מען?

און דעם אנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאך גלאט נישט. וואס ער זאל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאגט איהר, „מיט דער פוטער אראפ". קויפט ער תבואה, ווערד א זול. האנ־דעלט ער איין אכסען, פגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואלד, איז א ווארעמער ווינטער — א בר־מזל! ער זאל א קוק טהון אין טייך, וואלטען גע'פגר'ט אלע פיש... האב איך מיך מיישב געווען און זאג איהם: „ווייסט דו וואס? פעקעל זיך אריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יא געווען נישקשה, איז ער אין דער גרויסער שרפה, ניט היינט געדאכט, אפגעברענט געווארען. ארוים ווי די מאמע האט איהם געהאט, און האט נאך געהאט אויף זיך א גוט פעקעל מיט א מסירה'לע, מיט א סלעדאוואטעל, מיט צרות, מיט א פריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאנצער חאליאסטרע. וואס דענן?...

נאר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאנץ נישקשה'דיג. שייך זאגען נישקשה'דיג? קיין געלט האט ער ניט, נאר ער האט א רייכען שוועהר. דאס הייסט, ער איז ניט אזוי רייך, ווי א בעל־פרנסה, האט געשעפטען א סך, א גרויסער דרעהער, א „קרוטין", זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אזוי לאנג, ביז ער פארדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאר וואס דענן? ער דרעהט זיך אלע מאל אוים, דער הונט. ער האט שוין ניט איין מאל גע'פטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאג איך צו איהם: „וואס האט איהר געהאט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאגט ער: „איהר האט עפּים אריינגעלעגט א סך פוטער?"... זאג איך: מיין זוהן איז מיר דערוויייל א קינד". זאגט ער: „און מיין טאכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאג איך: „עט!" זאגט ער: „בע!" זאג איך: „מילא!" זאגט ער: „בקיצור!" א ווארט פאר א ווארט — האב איך אוועקגערופען מיין שמויגער און זאג צו איהם: „טהו א שפיי, זאג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אוועק ביי מיר — וואס גאט וועט גע־בען, אבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האב איך גאר קיין גליק נישט. אבער טאקי לחלוטין ניט! דאס הייסט, איך האב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, ווארום איך האב, מעגט איהר מיר גלויבען, אזעלכע איידעמס, וואס דער גרעסטער גביר פארמאגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פארשוינען, קעפּמענטשען!

איינעם האָב איך איין איידעם פון גאָר אַ גרויסען יחוס, אַ צאַצקעלע, אַ זיידען קינד, אַ געראָטענער מיט אַלע מעלות און אַ גרויסער למדן, זיצט און לערענט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, וואָרום ווען איהר זאָלט איהם קענען, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז ס'איז גאָר איין עבירה אַרויסצולאָזען אַזעלכס אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אַזאַ יחוס, נאָר דאָס קרן איז אָבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס ניט? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אַז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אַז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: ל א ל ח כ מ י ם ל ח ם — אַלע קענערס געהען אַהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפּרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען אַ פּאַסעסער, און אַ קרעמער, און אַ מלמד, און אַ שדכן — עס געהט נישט, חאָטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאָכטער אויף דער גאַס ניט אַרויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אַזאַ גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אבי־ווער. דער גוטער קאָפּ מיט דער שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אַז ער רעדט, שיטען זיך פּערל, אַ חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו איין איידעלער, כמעט אַ רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אפילו אַז איהט וועט אַ קוק טהון אויף איהם אַזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָס דענן? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון אַ צייט אַז ער האָט באַקומען אַ פּאַ־סקודנע הוסט מיט אַ מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו חאַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

און פאַהרען קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. אהין פאַהרען, זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאָרטען, זאָגט מען, איז פאַרהאַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך דורכפאַהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערווייל, ביז ער וועט אַמאָל ווערען געזונט, ליגט ער מיט׳ן ווייב און קינדער, געוויינטליך, אויף מיינע פּלייצים. עפּיס אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין איידעם, שוין גאָר אַ פּראָסטען, נאָר אַ האָרעפּאַשנעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעל אויך ניט.

ער איז אַ „פּיליער“ איז ער; ער האַנדעלט מיט פיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פיש, זיין זיידע האָט געהאַנדעלט מיט פיש, די גאַנצע משפּחה זייערע ווייסען — נאָר פיש און נאָר פיש און נאָר פיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אַפילו גאַנץ עהרליכע אידען, אָרענטליכע, נאָר פּראָסטע מענטשעלעך.

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי קומט צו מיר אַזאַ איידעם? מסתמא איז דרינען פאַרהאַן אַ מעשה, ווי זאָגט מען: איין אַ טייך ווארפען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאָכטער׳ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ ז אַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גאָרניט; מיין טאָכטער לעבט פאַר איהם דוקא גליקליך. וואָרום במבע איז ער דוקא אַ גוט מענטשעל, אַ דימענט, צוגעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמען ביז גאָר, וויפיעל ער פאַרדיענט גיט ער אָפּ איהר, און העלפט אויס יענע איידעמס מיינע און די זיהן ווי ווייט מעגליך. וואָס איז שייך זאָגען? — ער האָרעוועט כמעט איינגאַנצען אויף אונז, און האָט פאַר אונז אַלעמען דרך־ארץ. וואָרום ער ווייסט

גאַנץ גוט, ער פּיהלט, פאַרשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען; ער איז ער און מיר זענען פאָרט מיר! מיט דער האַנד, הערט איהר, קאָן מען דאָס ניט אָוועקמאַכען.

וואָרום אז עס מאַכט זיך אַמאָל, מע קומט זיך צענויף צווי־שען מענטשען, און מיינע קינדער מאַכען אַ שמועס מכח די קליינע אותיות, עפּיס אַ דין אין שלחן־ערוך, צי אַ שאַרף שטיקעל גמרא, צי גלאַט אַ פּסוק, מוז ער נעבאַך זיצען און שטומען, וואָרום ס'איז פאַר איהם, ניט דאָ גערעכט, אַ סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואָס ער האָט אַזוינע שוואָ־גערס, און מעג האָרעווען פון זייערטוועגען! ווי זאָגט איהר? ניט אַזוי? האַ?

אַצינד, אַז איהר זענט שוין אביסעל בעקאַנט מיט מיין גע־זינדעל, פאַרשטעהט איהר שוין וואָס פאַר אַ ש מ ח ה ביי מיר איז און וואָס פאַר אַ נחת איך האָב, אַז עס קומט אַ יום־טוב, למשל, פּורים צו דער סעודה, און אַלע קינדער מיט אַלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים אַרום טיש, און מע מאַכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פּורים־קוילעטש, וואָס מיט זאַפראַן און מיט ראָזינקעס אַרומגעשטעקט, מיט די גוטע געפּעפּערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאַנגע לאָקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאַפּלעך משקה, אַז גאָט העלפט אַ פלעשעל ווימאַראָזיג, איין אמת'ער אַ „קאָוועשאַנער", אָדער אַ גלעזעלע גוטען ווישניק, אַבי ס'איז נאָר דאָ, און פאַר נויט — איז אַ פּראָסט ביסעל יי"ש אויך אַ סחורה, און מע טהוט אַ זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאָך אַ מאָל — שושנת יעקב! און ווידער אַ מאָל — שושנת יעקב! טהוען אַ חאַפּ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

און מע געהט נאך א טענצעל אויך, — דעמאלט ווער איז צו מיר גלייך? וואס מיר בראצקי? ווער מיר רויטשילד? א מלך, ווי איהר זעהט מיך א אידען, א מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאר נחת פון קינדער האב איך, ברוך־השם, מעהר פונ׳ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע!

אַ פערשטעהרטע חתונה

געשריבען אין יאַהר 1902.

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאָל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער גיט אוים דאָס לעצטע קינד, ער מאַכט חתונה די יונגסטע טאָכטער?

פאַר וועמען?

למאי נפקא־מינה — צי פאָר ברוכ׳ען, צי פאַר זרח׳ען, צי פאַר פייטלען, צי פאַר טרייטלען? — אויסגעגעבען, חתונה געמאַכט — און איין עק!

מיינט איהר דאָך, אז נח צעלניקער איז אזאַ פאָטער, וואָס פטר׳ט אראָפּ א טאָכטער, א האַרב פון די פּלייצעס, גלאָט אזוי, אבי פטור געוואָרען? האָט איהר א טעות!

אזאַ פאָטער, ווי נח, האָט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאָס גאַנצע לעבען זיינס האָט ער מקריב געווען פון די קינדערס וועגען: געהאָרעוועט, אויסגעריסען געוואָרען, גאַנצע טעג אויף דער היטץ, גאַנצע נעכט אויפ׳ן פראָסט, זיך געשלעפּט אין רעגענס און אין בלאָטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאָל אונטער׳ן וואָגען אויך, אַ פּאָר מאָל ווינטער אין א פּאָלאָנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מאָדנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע ווערד פערשוואַרצט? אנו, פּרובט אויסהאַלטען א ווייב מיט קינדער פון א צעלניק־קראָם, א „גאַלאַנטעריי־געשעפט“, אין כתריל־לעווקע!

אז די קינדער זענען געווען קליינינקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגען מיט זיי קאָפּ אָן וואַנד: וויקלען, האָדעווען, צוואָגען — אלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז געווען די מאמע זייערע?

די מאמע זייערע, זעלדע, איז געווען פערנומען אין געשעפט, מעהר צווישען פּריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאר וואָס עפּים זי, ניט ער? זי פערשטעהט די שפּראך, קאָן רעדען מיט אַ פּריץ, איין בריה אויף אָפּזעצען אַ שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האנדלען. אנקוקען קאָן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פּריצים — די זענען גאָר אַנדערע מענשען. אַ פּריץ, אז מע זאָגט איהם „יאק באָגאַ קאָחאָם" — גלויבט ער, און אַ כתרילעווקער איד, איהר זאָלט פאר איהם, שונאי־ציון, חאַפּען די ערד, וועט ער אייך ענטפערען מיט אַ שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַגלויבט אָהן אַ שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק"ן, פינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב"...

איז אָבער דער „לכשירחיב" נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב" קוקט־ארוים גאַנץ כתרילעווקע שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אמאָל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דען ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז אַ היימישע זאַך: די מחותנים

קענען זיך און האָבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האָבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האָבען זיך לי...

איך האָב מיך שיער ניט ארויסגעחאַפּט מיט א וואָרט! אז איהר וועט מיר צוזאָגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפּיס דערצעהלען.

נאָך איידער ס'איז איינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאָל רעדען דעם דאָזיגען שידוך, האָבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך, וואָס זיי אליין טאַקי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע איבערגעגעבען.

ער האָט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאַנען אין קלייט.

איינמאָל געהט ער פאַרביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאָס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קליידעל, וואָס זי אליין טאַקי האָט דאָס אויפגענייהט, מיט א ווייס געשטיקט שאַלעכעל אויפ'ן קאָפּ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האָט זיך איהם אויסגעראכט, אז דאָס קוקט זי אויף איהם. די זון האָט געשמאַלעט, און א וואָרעם ווינטעל האָט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאָן די פּאה, און ער האָט א מורקע געטהאָן: „פּריי־דעל — א היבשע נקבה!“...

האָט ער נאָכדעם נישט געקאָנט דאַווענען — זי איז איהם געשטאַנען פאַר די אויגען.

סאָמע צו הלל, צו „מן־המצר“, דערמאָנט ער זיך אָן דעם צעלניקער'ס טאָכטער און אָן איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען. צעשאָקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר“ אויף א קול, טאָמער וועט ער פערגעסען.

ער געהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאָמער וועט ער דערזעהען פריידלען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פריידלען.

ביינאכט אין חלום זעהט ער פריידלען — אומעטום פריי־
דעל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאלען אויף א גלייכער זאך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלייט אריין איהם פארלעגען דעם שדוך פאר זיין יונגסטער טאכטער מיט ברוך בן־ציון'ס יונגעל דוד, און האט ארויסגענומען דאס פושקעלע טאבעקע און אנגעהויבען אויסרעכענען, וואס פאר איין אנטיק ער האט איהם געבראכט צו טראגען פאר זיין טאכטער. האט זיך פריידעל געמוזט אפקעהרען אן א זייט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געווארען.

ביי איהר אויפ'ן ווייסען האלז, פערשטעהט איהר מיך, איז געהאנגען א בענדעל, און אויפ'ן בענדעל איז געהאנגען א קניפעל, און אין דעם קניפעל האט זיך געפונען א בריוועל, און אין בריוועל איז געשטאנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האנד־שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דריידלעך, די דאזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידעל.
„געזונד זאלסט דו זיין! ווען אונזער טייך זאל זיין
„פון גאלע טינט, און דער וואלד זאל זיין גאלע פענעם,
„און די גאנצע וועלט זאל זיין פאפיער, און איך זאל
„שרייבען צו דיר גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, וואלט
„איך דיר נישט געקאנט ארויסשרייבען קיין צעהנטוי־
„זענד־חלק אפילו פון דעם, וואס מיין הארץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אן, וואס איך
„האב דערזעהען דיין ליכטיג פנים, וואס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זיס קול, וואס איז
„זיסער פונ'ם זיסטען ווין..."

און אזוי ווייטער.

דאס פארעל האט לאנג־לאנג ארויסגעקוקט אויף רב שלום שכנא דעם שדכן, ער זאל פאלען אויפ'ן שדוך. און אז דער שדוך

איז געוואָרען אַ שרוך, האָט דער חתן געשיקט דער כלה אַ פּאָר גיל־דענע אויהרינגלעך פאַר פופצעהן קארבען, און די כלה האָט אויס־געגייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאַמעט אַ נייַ תפילין־זעקעל, אַ מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט אַ קרוין פון אויבען, וואָס מע האָט דאָס בעדאַרפט אַנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פּאָרעל אויף דער וועלט. שטיל, אָהן ווערטער, האָבען זיי געצעהלט די וואָכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופה — אויף שבת־נחמו איז אָפּ־געשטעלט געוואָרען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל׳דיגער שעה.

ווער עס האָט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ׳ם טאָג פון איהר פריידעל׳ס חופה אַרומלויפען מיט׳ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האַלז מיט צוויי שפּיצען, און שרייען מיט אַ הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?“ — דער האָט קיין שענס ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואָס הייסט „פערטאַרעראַמט!“

— חתן־כלה פאַסטען, — האָט זי געשריגען מיט אַ קוויטש — און איהם האָט דער גוטער יאָהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואַלד, נח, איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האָבען איהר געהאָלפען שרייען חתן׳ס צד. — שוין צייט באַזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן“ איז געזעסען אין אַ ווינקעלע; ער האָט זיך פערקלויבען אָהין מיט אַ גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב׳ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער האַרץ, וואָס פאַר אַ פערשטעהרטע חתונה ער האָט.

אַלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאַכט, ווי עס געהער צו זיין; אַלע מאָל אַראָפּגעבראַכט די יעהופּעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטאָ קיין כלי־זמר! אַ חאַפּענדיגע חתונה! אַ פערשטעהרטע חתונה!

משה־יוסי דעם רבֿ'ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נארישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמרה. די היגע כלי־זמר זענען דענן קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — א חתונה אָהן יעהופּעצער כלי־זמר!

ווען נח ווייסט דאָס פריהער, אז די יעהופּעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול.

שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער ווידער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתנ'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און גיט איהם א רעכטען פּסק, טהוט א פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר א לויה, נישט קיין חתונה, א פאַרשטעהרטע חתונה!

— גאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פייער. — כתרילעווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתרילעווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתרילעווקער כלי־זמר באַדאַרפען נישט עסען? אי־פּע — שע־מען מענגסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האַלז אריין!... רב יהושע־העשיל, א פּריילכס!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט א וואַטאָווער קאַפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט א לאַנ־גען טלית־קטן, טהוט א קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פּידעלע, און א וואונק צו דער חברה — און כתרילעווקער כלי־זמר בעוויי־זען, אז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען"; זיי שפּיעלען א

פרייליכס, ארבייטען אויף אלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באס, בלאזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאפען אין די טאצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפרייט זיך, מאכט די ראד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון ביידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מע געהט א פרייליכס.

ניש‎ט פאר קיין
אידען געדאכט

געשריבען אין יאהר 1902.

נישט פאַר קיין אידען געדאַכט

זיידעל רב שעיה'ס איז אַ יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, זיצט און לערענט, חאָטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז אַ בן יחיד, און רב שעיה איז אַ איד אַ נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געווען אַ איד אַ בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געווען צעוואָרפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס'איז נים געווען איין כתרילעווקער, וואָס זאָל נים זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: דער אריין, דער ארויס, דאָרט גענומען, דאָ געגעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, אַ „קאָנטאָר", אַ „באַנק" — אַ באַנק, נאָר אָהן געפּאַרבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען אַ סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואָנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראַטעס, אָהן אייזערנע שאַפעס און אָהן מורא'דיגע קאָנטאָביכער און גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען אַ מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען אַ „טינטורעל" מיט אַ „זעמדערעל", און איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אָנשפּייען אין „טינטורעל", וואָרום אַנדערש האָט דאָס

ניט געוואָלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־שעל אַ טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט אַ גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבוד“ מיט אַלע חשבונות, וואָס רב שעיה אַליין טאַקי האָט זיי געפיהרט על־פּי זיין איינענער בוכהאַלטעריע. היינו, ווי אַזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאַנען פון צוויי און פופציג בלעטלעך, אויף יעדען בלעטעל איז געשטאַנען די סדרה פון דער וואָך, צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י *, פון דער אנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אַזוי:

ק ב ל ת י מר׳ גרשון פופיק על־פּי קוויטעל פרשה בראשית ב׳ רו״כ.	נ ת ת י לר׳ שמחה לעמעשקע על־פּי קוויטעל פרשה פקודי י״ג רו״כ.
ק ב ל ת י מר׳ פייוויל שמוים על־פּי קוויטעל פרשה פקודי ד׳ רו״כ.	נ ת ת י עוד לר׳ גרשון פופיק ז׳ רו״כ.
ק ב ל ת י מר׳ שמחה לעמיש־קע א׳ רו״כ.	ל א נ ת ת י עוד לר׳ פייוויל שמוים י״ב רו״כ כי ס׳איז פאַרפאַלען.
ל א ק ב ל ת י מר׳ גרשון פופיק על פרשה נח, לא קבלתי גם על פרשה לך־לך.	ה ב ט ח ת י *** לר׳ שמחה ליתן עוד י״א רו״כ.

ווי אַזוי איז דאָס רב שעיה ארויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס׳איז ניט געווען קיין פּראָ־טעסטען, קיין פּראָצעסען, קיין לאָרענישען; איטליכער האָט

---

* גענומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

געוואוסט, אז טאָמער הערט ער אויף צו צאָהלען, ווערד ער אויס בטוח, — אַ פאַרפאַלענער אויף אייביג!

און אזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט אַ צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה'ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אָפּגעזעסען איבער די ביכער אַ וואָך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אָן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אז עס קומט שוין מעהר פון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט? וואָס הייסט, מיר זענען ריין?

— אזוי, וואָרום „על פי אלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פּראָצענט און פּראָצענט דפּראָצענט זיעבעצעהן מאָל אזוי פיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אָפּ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אזעלכע דבורים, זענען די כתרילעווקער געוואָרען אנגעצונדען. זיי האָבען גערעכענט, אז דאָ מוז ליגען עפּיס אַ המצאה'לע, אַ שמד־שטיק, ניט אנדערש; האָבען זיי איהם אַ שמיץ געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אריין און האָבען געמאַכט אַ „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אָהן אַ מעסער! רב שעיה, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנדעלט אזוי פיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פאַר אונז תמיד

געוועז אָפּעז; קומט ער צו געהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראָנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאַר נאַראָנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אַז איהר זענט ריין, נישט פונ'ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פּי אַלגעברע"!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פּזמונות — „אַלבעגרע"! לאָמיר זיך פּאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פרעגען אַ רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אַלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי'ם רב האָט זיך צענויפגעקליבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס'איז געוועז אַ ליאַרם, אַ געשריי עד לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אַלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אַז אַלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אַז דער עולם זאָל אויף אַ ווײַלע אַרויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט'ן רב אַליין, ער בעדאַרף איהם עפּיס זאָגען אונטער פיער אויגען.

וואָס ס'איז פאָרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אַז זיי האָבען געהאַט צווישען זיך אַ לאַנגען וויכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אַז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, ווארום על־פּי חקירה איז פּראַצענט גזילה; אַ מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אַז אַלע דאַרפען האַרעוועז. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האָט זיך אפילו געפּרובט איהם איבערשפּאַרען מיט „תקון מהר"ם ז"ל", מיט'ן „ישוב־העולם", אָהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט האָבען, און אַזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגעענטפערט, אַז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אַז דער „קיום" איז גאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם גאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אַזוי זי פיהרט זיך.

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ וועלט, — פֿרעגט ער ביי רב יוזיפּיל דעם רב — אַז אויסהאַפּען אַ בייגעל פֿאַר אַ גראָשען. בשעת איך בין הונגעריג, הייסט געג'זל'ט, און אָפּראַבעווען אַ שטאָדט מיט אַלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאָס „געשטעלט זיך"? פֿאַר אָפּהאַקען אַ פֿינגער קומט „קאַטערזשנע סיביר", און פֿאַר אויסקוילען אַכציג טויזענד איינגלענדער אין אַפֿריקע, ווי אַכסען, באַקומט מען אַ גילדערנעם „מענדאַל" זאַ חראַבראָסט?...

— ס'איז אַ יושר? — מאַכט ער צו רב יוזיפּיל דעם רב און נעמט איהם אָן ביי דער לאַץ פֿון דער קאַפּאָטע. — ס'איז אַ יושר? אָט פֿאָהרט אַרום דער אַלטער ק ר י ג ע ר נעבאַך. דער מלכות פֿון די בויערען, קלאַפּט אין אַלע טירען, בעט רחמים, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיין אָרעם לאַנד; ער וויל נישט מעהר נאָר אַ דין־תורה, ער וויל זיך פֿאַרלאָזען אויף מענטשען. וואָס מענטשען וועלען פּסק'ענען. זאָגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאָגט: סע פּאַסט איהם ניט פֿאַר יענעם... דער אַזוי, יענער אַזוי, — דערווייל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פֿרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאָגט מיר גאָר „ישוב", „מנהג־העולם", דער „קיום" פֿון דער וועלט! אַ שענער קיום! אַ שענע וועלט!...

און נאָך כדומה אין אַזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אַריין מיט'ן רב, פֿערקראָכען, ווי מע זאָגט, אין „אלף־הששי", העט־העט אין די ווייטע דרכים אריין, אַנגעהויבען אָפּלייקענען מיינס און דיינס און שותפות'דיגס, אַנגעהויבען אָפּלאַכען, רעדען, ווי מע זאָגט, על ה' ועל משיחו ועל נגתקה...

האָט שוין רב יוזיפּיל דער רב מעהר נישט געהאַט מיט איהם וואָס צו רעדען און האָט שוין ווייטער נישט געוואָלט הערען אפילו, זיך פֿערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און גע־שריגען:

— גענוג! גענוג! גענוג!

אַז זיידעל איז געגאַנגען אהיים, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט אַ זיפץ:

— נעבאַך אַ וואוילער יונגערמאַן און איין אײדעלער יונגער־מאַן און אַ לײַטישער יונגערמאַן, נאָר נ י ש ט פ אַ ר ק י י ן אי ד ע ן געדאַכט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

נעשריבען אין יאהר 1902.

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האט נאך ערגיץ אנגעמאכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פאריז, זאגט מען, האט דאס אויך געקאכט, ווי אין א קעסעל. גאזעטען האבען געשריבען, גענעראלען האבען זיך געשאסען, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען ארומגעלאפען איבער די גאסען, ווי משוגעים, געווארפען היטלען און געארבייט מעשים. דער האט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האט געשריגען: „וויוו עסטערהאזי!" און אידען האט מען דערווייל געשמירט, גע־מאכט מיט דער בלאטע, ווי געוויינטליך... נאר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האט דערפון געהאט — דאס וועט פאריז ניט האבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואנען איז מען אין כתרילעווקע געוואהר געווארען פון דרייפוס'ען — דאס זאלט איהר ניט פרעגען. ווארום למאי ווייסט מען דארטען פון דער מלחמה, וואס די איינגלענדער האבען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואנען ווייסען זיי וואס אין קיטאיי טהוט זיך? וואס פאר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאיי? די נרויסע מסחרים, וואס זיי פיהרען מיט דער וועלט טיי בעקומען זיי פון וויסאצקי'ן פון מאסקווע, און דאס געלע זומערשטאף, וואס מען רופט דאס „טשע־שון־טשא", טראגט מען

נישט אין כתרילעווקע. דאָס איז נישט פאַר זייער בייטעל. דאַנ־קען גאָט, אַז מע קאָן טראָגען זומער אַ נאַקידקע חאַטש פון פאַרוסינע: אַניט, האָט מען אַ ברירה געהן גאָר אַזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען אַ ציצענעם אַרבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען גאַנץ געשמאַק, אַבי ס'איז נאָר אַ הייסער זומער.

בלייבט דאָך אַלץ די איינענע קשיא: פון וואַנען האָט פאַרט כתרילעווקע אָנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער איינציגער איז שטאָדט, וואָס שרייבט־אויס דעם „צפירה", און אַלע נייעסען, וואָס טהוען זיך אָפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואָהר פון איהם, דאָס הייסט, ניט פון איהם, נאָר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאָגט וואָס סע שטעהט, און זיי דרינגען אָפּט פערקעהרט, וואָרום זיי פערשטעהען בעסער.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט אַ מעשה, אַז אין פאַריז האָט מען גע'משפט אַ אידישען קאַפּיטאַן, איינעם אַ דרייפוס, דערפאַר, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבען נויטיגע פּאַפּיערען פון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויהער אריין, פונ'ם אַנדערען אַרויס. איינער האָט זיך אַ זאָג געטהאָן פאַרבייגעהענדיג:

— וואָס טהוט ניט אַ איד צוליעב פּרנסה?

דער אַנדערער האָט געהאַט אַ נקמה:

— אַ מצוה! לאָז אַ אידעלע ניט קריכען אויבענאָן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט אַ נייע מעשה, אַז די גאַנצע געשיכטע איז גאָר געווען אַ בלבול, אַז

דער אידישער קאפיטאן, דער דרייפוס, וואס מע האט איהם פער־שיקט, איז גאט די נשמה שולדיג, ס'איז גאר א גאנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראלען, וואס האבען זיך עפיס צעאמפערט — דעמאלט האט זיך שוין דאס שטערטעל אביסעל פעראינטערע־סירט, און דרייפוס איז געווארען א כתרילעווקער. וואו צוויי איז ער געווען א דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פארשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פאסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— א בלבול!

נאך שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט. אז ס'איז גאר א סברה, אז דער משפט זאל נאך א מאל גע'משפט ווערען, אז עס האבען זיך געפונען גוטע מענשען אזעלכע, וואס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אז ס'איז גאר געווען א טעות די גאנצע מעשה, — האט כתרילעווקע אנגעהויבען זיך וויעגען גאר אויף איין אנדער אופן. ערשטענס, איז דאך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאס, אז דארטען אין פאריז זאל פארקומען אזא פאסקודנע מעשה? פע, עפים זעהר ניט שען פאר די „פראנצעהויזענדיגע"!... עס איז אוועקגעגאנ־גען א שפארעניש און א וועטעניש: דער האט געזאגט, אז דער משפט וועט נאך א מאל גע'משפט ווערען, און דער האט געדרונ־גען, אז ניין: אין אחר מעשה בית־דין כלום — אפגעמשפט, איז פערפאלען...

וואס ווייטער־ווייטער האט מען אויפגעהערט צו ווארטען ביז זיידעל וועט זיך אמאל אויסקראצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאפיטאן דרייפוס; מע האט אנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האט נישט געהאט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האט אנגעהויבען געהן

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אַפּנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטען טאַקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאַקי איבערקייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאַרען זיך און רעדען אַלע אינאיינעם, ווי געוויינטליך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אַדון דער פּאָסטמייסטער געגעבען אַנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אַז אַ פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיווסקאַ שקאָלאַ, זשידי פּאַרחאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַכערמאַכערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גרייגער: ער האָט זיי געזידעלט, און זיי האָבען געלייענט דעם „צפירה" און גערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס'ען אליין האָט מען גערעדט אין כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פרישער פּאַרשוין: פריהער „עסטערהאַזי", נאָכדעם „פּיקערט", נאָכדעם גענעראַל „מערסי", „פּעלי", „גאָנזי", און דערביי איז געזאָגט געוואָרען אַ המצאה, אַז ביי די „פראַנצעהויזענדיגע", וויבאַלד אַ נאָמען פון אַ גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט אַ „י". האָט איינער געפרעגט אַ ווידעראַנאַנד:

— נו, און מיט בודעפּערען וואָס וועסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאַקי געהאַט אַ מפּלה.

— כן יאבדו!

צוויי פּאַרשוינען זענען געווען אין כתרילעווקע, וואָס די גאַנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל" און „לאַמבאָרי". פאַר „עמיל זאָלען" וואָלט זיך יעדער איינציגער מפקיר געווען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל"! אַז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָדט איהם אַרויסגעקומען אַקעגען מיט אַ ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוועלעך?

— פּערעל! דימענטען! בּאַרליאַנטען!

אויך פון „לאַמבּאַרי׳ן“ האָט מען געהאַלטען אַיין עולם ומלואו. דער עולם האָט געקוועלט, נתפּעל געוואָרען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאָטש הארכען האָט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהאָרכט, נאָר מע האָט פערשטאַנען מיט׳ן שכל, אַז ער בּעדאַרף קאָנען רעדען.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס׳עס משפּחה אין פּאַריז האָ־בּען אַזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס׳ען, ער זאָל קומען פון׳ם שענעם אינזעל, ווי עס האָבּען ארויסגעקוקט דערויף די כתרי־לעווקער אידען. מע קאָן זאָגען, אַז זיי זענען געפאָהרען גלייך מיט דרייפוס׳ען אַזש פון דאָרטען אויפ׳ן ים, ממש געפּיהלט, ווי זיי שווימען: אָט־אָט הויבּט זיך אויף אַ שטורמווינד און צע־שמייסט דעם ים אויף אַלע זייטען, די חוואַליעס פּלעסקען און וואַרפען דאָס שיף, ווי אַ שפּענדעל, ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ.

— רבונו של עולם! — האָבּען זיי מתפּלל געווען בּיי זיך אין הארצען. — זאָלסט איהם חאָטש בּרענגען בּשלום אהין, וואו דער משפּט בּעדאַרף זיין! זאָלסט חאָטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאָר מאַכען זייערע מוחות, זיי זאָלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאַנצע וועלט זאָל ארויסזעהן אונזער גערעכטיגקייט, אָמן סלה!...

דעם טאָג, וואָס ס׳איז אָנגעקומען די גוטע בּשורה, אַז דריי־פוס איז שוין דאָ, איז אין כתרילעווקע געווען אַ יום־טוב. זיי זאָלען זיך ניט שעמען, וואָלטען זיי פערשלאָסען די קלייטען.

— געהערט?

— אַ דאַנק השם יתברך!

— כ׳וואָלט אַ בּעלן געווען זעהען, ווי אַזוי איז געווען דאָס ערשטע בּאַגעגעניש מיט׳ן ווייבּ?

— און איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז געקומען.

ווייבער, וואָס זענען בעת מעשה געזעסען, האָבען בעהאַלטען די פּנימ'ער אין די פאַרטיכער, כּלומר'שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. ווי כּתרילעווקע איז אײן אָרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פונ'ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפאָהרען אהין, אַ קוק טהון חאָטש פון דערווייטען.

אַז דער משפּט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געוואָרען אַ קאָבעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָרגען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפּילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אַדוואָקאַט לאַבאָרי. די כּתרילעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאַר וואָס? פאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאַזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אַראָפּגענומען. די דאַזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין האַרצען אריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כּתרילעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפּלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — בעווייז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

*

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאָג פון'ם משפט, האָט דאָס מיט די כתרילעווקער געוואָרפען ווי א קדחת. זיי וואָלטען א בעלן געווען אַנשלאָפען ווערען אויף א גאַנץ מעת־לעת און אויפ־חאַפּען זיך דעמאָלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאָר, ווי אויף צו־להכעים, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאַכען. מע האָט זיך יענע נאכט געקאַט־שעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, מלחמה געהאַלטען מיט די וואַנצען און אַרויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערען טאָג.

אז ס'איז געוואָרען טאָג, איז מען אַוועק אויף דער פּאָסט. די פּאָסט איז געווען פערשלאָסען און דער טויער אויך. ביס־לעכווייז האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען צענויפקלויבען אַרום דער פּאָסט, און ס'איז געוואָרען פערפּלייצט די גאַס. אידען זענען אַרומגעגאַנגען הין און צוריק, געגעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פּאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יארעמע דער סטאראזש האָט געעפענט דאָס טויער, האָבען אידען א לאָז געטהאָן זיך אַלע מיט א מאָל. איז יארעמע געוואָרען אַנגעצונדען, בעוויזען, אַז דאָ איז ע ר בעל־הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי און, מחילה, זיי אַרויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פּאָסט אין דרויסען אַרויס, און דאָרטען האָבען זיי געוואָרט אויף זיידלען, אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבען זיך פאָרט דערוואָרט. און אַז זיידעל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פּסק פון דרייפוס'ען, איז געוואָרען א געשריי, א ליאַרם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואָס האָבען שלעכט גע'פּסק'עט, נישט אויף די גענעראַלען, וואָס האָבען געשוואָרען פאַלש, נישט אויף די „פראַנצעהויזענדיגע“, וואָס האָבען זיך אַזוי ניט שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתרילעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזאַ משפּט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימעהל אויפ׳ן וואַסער. וואָס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאַך זיידעל מיט אַלע כוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פּנים אריין. — נאַט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאַט!

— בלאַט־שמאַט! — שרייט כתרילעווקע. — און אַז דו וועסט זיך שטעלען אַט דאָ מיט איין פוס אויפ׳ן הימעל און מיט דער אַנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס׳איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן — ווער איז געווען גערעכט?...

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאהר 1902.

קיין עין־הרע ניט

(מאָנאָלאָג).

— ווי איהר זעהט מיך אַטאָ — מאַכט צו אונז אַ כתריי־לעווקער בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאָטס'ם בעראָטה — ווי איהר זעהט מיך אַטאָ, בין איך מיר אַ איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאַנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אַכטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ שווערפּיסיגער, נישט אַזאַ לויפער, נאָר אַ „נעמער" קיין עין הרע אַ גוטער, און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע אַ יאָדעריג פערדעל. מיט אַזעלכע צוויי פערדלעך, אַז גאָט שיקט צו גוטע פאַרשוינדלעך, און אַ סך, קאָן מען האָבען פרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל, און פרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פאַרהאַן אַ ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פּיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאַר האָט זי טאַקי אַ פּנים פון אַ רות. געווען אַזאַ שענע קיין עין־הרע, אַזאַ־נ־איידעלע, אַ צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פאַר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט געווען אַ שמייסער ביי יענעם, אַ בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואָס מיר שניי? ווער מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

אליין גענומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־געהויבען איהם פון דער בלאָטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אט אזא מין פארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאָס, איז געווען אַ יתומה, און דוקא אַ בעל־הבת'יש קינד, אַ מלמד'ס אַ טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין ארעמע אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאַכען די טאָכטער. האָט מען איהר גערעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען. און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאך, זענען מיר געזעסען. רוף איך זיך אָן צו איהר איינמאָל, צו אסתר'ען הייסט דאָס, יום־טוב איז דאס געווען, אלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר, זאָג איך, דו וועסט מיך נעמען?“ שווייגט זי. זאָג איך צו איהר נאָך אַ מאָל: „אסתר, זאָג איך, קוק ניט, זאָג איך, וואָס איך בין אַ שמייסער, זאָג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגע־שלאָגען, זאָג איך, מיין אייגענס קיין עין־הרע אַ קערבעל עטליכע און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאָג איך, אַזוי קויף איך מיר באַלד אַ פערדעל און ווער אליין, אם ירצה־השם, אַ בעל־עגלה, זאָג איך, און אַ יונגעל, זאָג איך, בין איך קיין עין־הרע אַ האָרעפּאָש־נער, האָרעווען קאָן איך, עס וועט דיר, זאָג איך, זיין ביי מיר קיין עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!“ שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאַט. אז מיר האָבען חתונה געהאַט, האָט זי באַלד אָנגעהויבען קינדלען, קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אַלע יאָהר אַ קינד; און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענ־קען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט, אָוועקגעקרענקט אַ צייט! זאָג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית, וואָס דו קרענקסט?“ לאַכט זי. „אסתר, זאָג איך, דו לאַכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאָ־

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּיס אַ סגולה?"... האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר, האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום ווען האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אַז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער אַרבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך אַרויסגעריסען איינמאָל אין אַ שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאַני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער און באַטראַכט זי און הערט זי אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאַני קאַנסוליאַרזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אַז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך אַ צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאַפּירען". „קלאַפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פּאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אַליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אפילו, און איהר רעדט גאָר פון קלאַפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּיס אַ רפואה, זאָג איך, אַ סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען אַ רפואה, פראַאש־קעס אזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אַוועק נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

און איינס. דאָס עלטערע יונגעל שוין אַלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואָלט מאַכען פאַר אַ למדן — ווער, וואָס? אַז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערדלעך! און אַזוי איז דער אַנדערער, און אַזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אַהיים און שפּאַן אויס די פערדלעך — אַהאַ! מיין חברה קיין עין־הרע איז דאָ: איינער אויפ'ן וואָגען, דער אַנדערער אונטער'ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אַנדערער אויפ'ן אַנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „ווייסע־חברה'ניקעס, זאָג איך, ניט גע־דאַכט זאָלט איהר ווערען! נעחיי וואָלט איהר בעסער חשק געהאַט צום סדור!"... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאָהל שכר־למוד, ווער פאַרשוואַרצט אַ גאַנצע וואָך, פאַהר־ארום הין און צוריק מיט'ןביידעל, פאַרדיען טאַקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אַוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האָבער אַלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויך, און אַ שטוב קיין עין־הרע אויסהאַלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אַליין איז מען אויך אַ מענטש, אונטערוועגנס קיין עין־הרע אַליין אַ בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אַמאָל אַביסעל בראַנפען, אַמאָל פאַרבייסען, די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראַך, פאַלט גאָר אַ פערד, איז איין עק, אויס גדולה!

אַ שטיקעל גליק, הערט איהר, פֿאַר נאַשבראַט, וואָס גאָט האָט נעשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען, קיין עין־הרע גאָר איין אַנדער מענטש! אַז איך קום פאַרפריה פריטאָג אַהיים, איז ראשית חכמה פון אַלע ראשית חכמות — אין מרחץ אריין. דאָרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אויס אויף אַלע זייטען, ווערד אויף מיר אַ נייע פעל. איך קום אַהיים

א פרישער, א צאפּעלדיגער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשעז, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאָזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אויווען איבער דער גאַנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אַלע ווינקעלעך. חאַטש שפּיגעל זיך, דער טשאַלענט איז פארזוקט, דער פריפעטשיק אַפּגעשמירט, די קאַץ ווארעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאל; נאָכדעם געה איך מיר אין שוהל אריין דאווענען און קום אהיים מיט'ן ברייטען גוט שבת, זאָג אָפּ די שלום־עליכם'ס, מאַך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט ביי־סעל בראַנפען, עס־אָפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די ריינע יוך מיט'ן צימעסדיגען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאָף איך אָפּ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראף, און אין דערהיים ווארטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אַלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאַך מיט די כשר'ע ציבעלים, די געהאקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פעטשאַ מיט'ן לייטישען קנאָבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואָס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאַלץ ווי פון א וואָרעטשיק. אודאי קאָן מען נאָך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאָפען. און אז מע שלאָפט זיך אוים נאָך אזא ווארעמעס, וויל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אַז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאָגט איהר, איז עפּעלקוואָס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און באַרלעך־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אַז מע טרינקט אוים א קוואַרט עפּעלקוואָס קיין עין־הרע און מע פאַרבייסט מיט באַרלעך־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאַק איין קאַפּיטעל נאָכ'ן אַנדערען; זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאַפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראַקט, איינס נאָך דאַס אנדערע, איינס נאָך דאַס אַנדערע, אהן א פּאַפּאַס, וואָרום

ווי איהר זעהט מיך, האַטש אַ בעל־עגלה, געהט ביי מיר קיין עין־הרע דער תהלים, ווי אַ מזמור, הלואי וואָלטען אזוי מיינע ממזרים געקאַנט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר נאָך טאַטע־מאַמע, אַ רוח אין זייער פאַטער און מוטער אריין — — — טפררררו, איינגעזונקען זאָלט איהר ווערען!...

אזוי האָט אויסגעלאָזט פלוצים דער כתרילעווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאַנעם" מיט'ן „קאַשטאַנעוואַטען" וואָס האָבען אַ נעם געגעבען דעם וואָגען באַרג־אַראָפּ און געגעבען אַ טראָג־אַוועק איהם פייל אזיס'ן בויגען. און איידער מיר קוקען זיך ארום, ליגען מיר אַלע מיט'ן וואָגען אונטער'ן באַרג אין דער בלאָטע. די פאַרשוינען, וואָס זענען געזעסען „פאָריטש", אַקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפאַרשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאַנער" מיט'ן „קאַשטאַנעוואַטען", פערוואָרפען די קעפּ אַרונטער, באַרבלען זיך מיט די פיס האָרחלען, ווילען נעבאַך ארויסקאַראַטשקען זיך — און קאַנען נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאַכט צו אונז דער כתרילעווקער בעל־עגלה, אַ פערשעמטער, נאָכדעם ווי ער האָט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואָגען מיט אַלע פאַרשוינען — פון זינט איך בין אַ בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר, טרעפט זיך מיר, איך זאָל דאָ ליגען באַרג־אַראָפּ מיט'ן וואָגען וויפיעל מאָל, מיינט איהר? — סך־הכל ד אַ ס ד ר י ט ע מ אָ ל, קיין עין־הרע ניט!....

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאהר 1902.

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אָרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעלי־בתים, און האָט פערדיענט אזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאַרבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתרילעווקע און אַריינגעקוקט דורך די פענסטער פונ׳ם אַלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנימ׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אז עס לאָזען זיך אויס די כחות, אז עס געהט זיי אויס דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפּענס" און ווער מיט א שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאַנגער באָרד, מיט א ברייטען קאָלנער, איז פון גאַנץ פריה אָן געשטאַנען פאָר׳ן

עמוד אויף די פיס; ער איז געשטאנען פאר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדאווענט געטריי, געשמאק, געוויינט און געבעטען ביי איהם רחמים פאר די בעלי־בתים, וואס האבען איהם געשיקט פאר א שתדלן, א חארטאטאיי, מע זאל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאל זיי אנ'חתמ'ענען א גוט קוויטעל, אנצייכענען זיי א גוט יאהר.

אויף אזא אדוואקאט, ווי רב מלך, האבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאנט פערלאזען.

ערשטענס, די געמבע: אלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אז אין דער יוגענד האט ער, זאגט מען, געהאט א שארפע שטימע, א „שאגת ארי"; האט ער געעפענט א מויל, האבען געציטערט די ווענד פונ'ם בית־המדרש און עס האבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען א גרויסער בעל־בכי, פלעגט וויינען, גיסען, ווי א בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געווארען אביסעל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאר דאס וויינען — נאר אזא וויינען, וואס קאן נעמען א וואנד. אויפוועקען א טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה'ט זיך אוים מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאטע! אוי־וועה, פאטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאט, ער זאל אפמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי א גוט יאהר פאר זיי און פאר זייערע נאקעטע, בארוויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאנען זיי זיך אן זייערע הונגעריגע, נאקעטע און בארוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאך, ווערד זיי דאס הארץ צעגאנגען אזוי ווי וואכס, און זיי זענען גרייט צו פאסטען

נאָך דריי טעג מיט נאָך דריי נעכט, אַבי אויסבעטען ביי דעם וואָס לעבט אייביג אַ גוט יאָהר...

און רב מלך דער חזן, אַביסעל אָפּגערוהט זיך און איבערגע־כאַפּט דעם אָטעם, טהוט ער זיך אַ קאַטשע אויפ'ן האַלז, אַ ציקעל אויפ'ן אַלטען שטייגער:

— אַטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אַטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאָזט אויס ווידער מיט אַ געבעט און מיט אַ געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פּלוצים ווערד מיט אַ מאָל שטיל, און עס הערט זיך עפּיס אַ פאַל און אַ קלאַפּ און אַ שטופּעריי און אַ שושקעריי:

— ששש... שאַ... שאַ! ממ... ממ...! אי־אַ־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און כאַפּט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פּערוואַרפט דעם קאָפּ אַרונטער, די אויגען האַלב־אָפּען, דאָס פּנים ווייס ווי קאַלך, די ליפּען טוידט, און עפּיס אַ שמייכעלע, אַ ביטער שמייכעלע שפּיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך אַ וואָרף. מע טראָגט איהם אונטער חליש־טראָפּען צו דער נאָז, מע שפּריצט איהם אָפּ מיט וואַסער, מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאָטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטאָרבען . . . .

. . . .

אַ וואָלף אַז עס כאַפּט זיך אַריין אין דער טשערעדע און פּערצוקט אַ שעפּעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאָף אַ טומעל, אַ מהומה אויף אַ ווייל; נאָכדעם שלאָגט מען זיך צענויף אַלע אינ־איינעם און מע הויבט אָן ציטערען מיט אַלע גליעדער.

אזוי איז געווען אינ'ם אַלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטאָרבען.

עס איז געוואָרען אויף א ווײלע א טומעל, א נערוודער: פון דער ווייבערשער שוהל האט זיך געלאָזט הערען א מאָדנער קוויטש — דאָס האָט צביה די חזנ'טע גע'חלש'ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאַלען חלשות נאָך עטליכע ווייבער.

האָט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטהאָן צו די גבאים, און די גבאים האָבען א פּאַטש געטהאָן אין די סטענדערס, ס'זאָל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאַקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאַנגען צום עמוד און האָט זיך געשטעלט דאַוונען ווייטער, און דער גאַנצער עולם האָט געדאַווענט ווייטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האָט געגעבען דעם לעצטען בלאָז.

נאָכדעם האָט מען געמאַכט א ברכו, זיך געשטעלט דאַוונען דעם וואָכענדיגען מעריב, און אז מע האָט אָפּגעדאַווענט דעם וואָכענ־דיגען מעריב, איז מען געגאַנגען אַרוים מחדש זיין די לבנה, און אַז מע האָט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאָלט גע־גאַנגען אַהיים זיך אָפּפאַסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפּרות און מיט א גלעזעל וואַרעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאַט א טרונק וואַסער.

אין א שעה אַרום נאָכ'ן אָפּפאַסטען זיך איז דער גאַנצער שוהל־הויף שוין געווען פערפלייצט מיט מענשען. ס'איז ניט געווען קיין שפּילקע דורכצוּוואַרפען.

אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך, קינדער פון די וויעגעלעך — אַלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האָבען זיך אַליין מתעסק געווען אין דער מצוה, גישט צוגעלאָזט די שמשים. א קליינינגקייט — אַזאַ מת!

די נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ וואַרעמע. די לבנה האָט אַראָפּגעשיינט אויף כתרילעווקע און האָט אָנגעקוועלט פון די אָרעמע לייט, וואָס זענען געקומען אָפּגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאַר זיין אַוועקגעהן אהין אין זיין ווייטען וועג אַריין. און אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אַלטען בית־המדרש, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אַוועקגעשטעלט מאַכען אַ הספד, און דער גאַנצער עולם האָט געוויינט.

רב יוזיפיל דער רב האָט אויסגעוויזען מיט פּסוקים און מיט מדרשים אַ סך, אַז רב מלך דעם חזנ׳ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון אַ געוויינטליכען מענשען, אַז אַזוי שטאַר־בען שטאַרבט נאָר אַ צדיק, און אַ גרויסער צדיק, אַז אַזאַ צדיק געהט פון דאַנען גלייך אין גן־עדן אריין, אַזאַ צדיק בעדאַרף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדאַרף זיך ווינשען אַזאַ טוידט, וואָרום נישט איטליכער איז זוכה צו שטאַרבען יום־כפּור צו נעילה ביי׳ם עמוד, ווען גאָט האָט מוחל געווען אַלע זינד — און אַזאַ צדיק, אַז ער פאָהרט־אָפּ פון שטאָדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאָדט איהם געהן בעגלייטען, און אַזאַ צדיק, אַז ער שטאַרבט־אָפּ אין שטאָדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאָדט וויינען און קלאָגען.

— וויינט זשע, אידען, און קלאָגט אויף דעם צדיק, וואָס מיר האָבען פאַרלאָרען, און בעט איהם, ער זאָל דאָרט זיין אַ מליץ־יושר פאַר׳ן כסא־הכבוד צום נייעם יאָהר, טאָמער וועט ער טאָקי אויסבעטען פאַר אונז אַלעמען אַ גוט־יאָהר. — שוין צייט גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף כתרילעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאַנצער עולם האָט געוויינט, געגאָסען מיט טרערען און געגלויבט, אַז זיי האָבען אַוועקגעשיקט פאַר זיך אַ גוטען שליח, אַ רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האָט זיך איטליכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזנ׳ס אָרט.

און רב יוזיפיל האָט, אפּנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האָט אויסגעלאָזט זיין הספד מיט די דאָזיגע ווערטער:

— לך לשלום — געה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאַנג־לאַנג נאָכדעם האָט מען נישט אויפגעהערט צו דער־צעהלען אין כתרילעווקע פון רב מלך דעם חזנ׳ס טוידט און פון דער לויה, וואָס ער האָט געהאַט, און מע האָט געזאָגט מיט אַ זיפץ:

— יאָ, א י ה ם מעג מען מקנא זיין...

צוויי שלח-מנות'ען

נעשריבען אין יאהר 1902.

צוויי שלח־מנות'ען

א.

ס'איז שוין לאנג נישט געווען אין כתרילעווקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס אייז. און פונ'ם שניי איז געווארן א טוואַן ביז'ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פויל ווינטעל. א נאַריש קעלבעל האט זיך אויסגעוויזען, אז סע שמעקט מיט וועסנע, האט דאס אָנגעהויבען בלעקען, פעררייסען דעם וויידעל, אראפגעלאזט די מארדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!" אויף דער גאס זענען געלאפען שליינגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־בארג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס'איז נישט פורים, נאר ערב־פסח.

סאמע אין מיטען שטאדט, אין דער רעכטער בלאטע, האבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואס ביידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שווארצע, א געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיציגע נעזעל; איינע א באָרוויסע, מיט גראבע שווארצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען"; שענע שיך! אז מע נעהמט,

קוואטשקען זיי און סע שלעפּט זיך נאָך אַ פֿאַרעשווע, וואָס גיט אַלע מאָל אַ ליאַסק מיט אַ קוויטש, און אַז מע טהוט זיי אויס, ווערען זיי אַ פּוד. דאָס איז געווען אַזעלכע שיך, וואָס מע זאָגט אויף זיי: „איידער אַזעלכע שיך, איז שוין גלייכער באָרוויס“...ביידע נחמה'ס האָבען געטראָגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט אַ ווייס סערוועטעל, און צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האָבען ביידע מיידלעך זיך אָפּגעשטעלט.

— אַ! נחמה?

— אַ! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאָס, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? איך טראָג שלח־מנות.

— צו ווּעמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאַקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואָס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאָך, אַז איך טראָג שלח־מנות.

— צו ווּעמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— טאַקי צו אייך.

— אַ היסטאָריע בנאַמנות!

— אַ ריינע קאָמעדיע!

— אַנו, ווייז נאָר דיין שלח־מנות, נחמה?

— ווייז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה'ס האָבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאָן זיך צוזעצען אויף אַ ווײַלע, און גאָט האָט זיי צוגעשיקט. דערזעהען אַ קלעצעל נעבען איין אײַנפֿאָהרהויז, האָבען זיי אויפֿ־געהויבען די פּיס אין דער לעהמיגער בלאָטע און האָבען זיך בע־זעצט אויף דעם דאָזיגען קלעצעל, אַנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפֿגעהויבען די סערוועטלעך און בעטראַכט די שלח־מנות'ען.

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי'ס, געגומען פינפטהאַלבען קערבלער פאַר'ן ווינטער מיט קלײדען און שיכען. ס'איז געווען אַ „קלײדען“ מיט אַ „שיכען“! מילא, דאָס קלײדעל איז געווען אַ קלײדעל, מיט לאַטעס אפילו, נאָר פאַרט אַ קלײדעל; די שיך אָבער זענען מאַנסבילשע שיך, פון זעלדע רב יאָסי'ס בחור מנשה, וואָס האָט אַ פוס, ווי אַ דעיזשקע, און דערצו האָט ער נאָך אַ טבע דרעהען די אָבצאַסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון אַ שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאָהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אָפּענס, מיט האָניגפּאַרפעל, און דאָס אַנדערע אַ קײלעכיגס, פון ביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, אַ צוקערלעקאַבעל, מיט אַ ראָזינקע ארײנגעשטעקט סאַמע אין מיטען, אַ גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, אַ שען שטיקעל קו־מישברויט, צוויי קלײנע מלכות־ברויטלעך און אַ היבש שטיק קאָרע־נער לעקאַך, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגס יאָהר מעהר געראָטען ווי אַלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר אַ גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען אַ ריינער האָניג, צי דער לעקאַך האָט זיך גלאַט גוט אויסגעבאַקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאַקי נאָר ווי אַ געדיכטע פּעכקע קישען!

בעטראַכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט גע־דיענט ביי זלאַטע רב אייזיק'ס, גענומען זעכס קערבלעך פאַר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאַנג, איז זי דערפאַר געגאַנגען באָרוויס, און זלאַטע האָט זי געשאָלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אַזוי נעהט דאָס אַ מויד אַ גאַנצען ווינטער באָרוויס? דו ווילסט, אפּנים, זיך פאַרקיהלען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער. זי האָט בע־סער געקלויבען דאָס געלד אויף פּסח: אויף פּסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאַכען אַ פּאָר שיך אויף הויכע אָבצאַסען מיט קולקעס

און א סיצען קליידעל מיט אובארקעלעך. קאפעל דער שוסטער.
וואס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח מנות, וואס נחמה די שווארצע האט געטראגען, איז בעשטאנען פון א פיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאכער, א היבש האניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואס פוןביידע זייטען איז געווען אויסגעצוויקעלט א פישעלע און אנגעפילט מיט קליינע זיסע פארפעלעך, און צוויי גרויסע מאהענדלעך, שווארצע, גלאנצענדיגע, דורכגעשפיגעוועט מיט יאדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפרעגעלט אין האניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאראנץ, וואס דער ריח איז זיך צעגאנגען איז יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואס איך וועל דיר זאגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האט געזאגט נחמה די רויטע צו נחמה ד'ער שווארצער מיט א קאמפלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האט איהר נחמה די שווארצע געענטפערט מיט א קאמפלימענט פאר א קאמפלימענט און האט א טאפ געטהאן מיט'ן פינגער דעם המן־טאש.

— אט א המן־טאש!... — האט געזאגט נחמה די שווארצע און האט זיך אזש בעלעקט. — אט דאס הייסט א המן־טאש!... איך וועל דיר זאגען דעם אמת, איך פארגין איהר גארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאש... אזא מכה זאל זיך איהר זעצען אויפ'ן פנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האב נאך היינטיגען טאג אין מיין מויל נישט געהאט, וואלט איך א בעלן געווען פארזוכען פון דעם דאזיגען המן־טאש חאטש א שטיקעל...

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּיס געגעסען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאַכט נחמה די רויטע און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — נעם, פּאָלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערהאַפּען. וואו שטעהט דאָס, אַז שלח־מנות מוז זיין מיט אַ המן־טאַש? אַט למאי איז ביי דיר שלח־מנות אָהן אַ המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר, ווי דו ביזט גערעכט! — זאָגט נחמה די שוואַרצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס'איז דאָך טעם גן־עדן, בנאמנות! אַ חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאַ... פאַר דיין המן־טאַש, נחמה'ניו, קומט דיר אַ שטיק לעקאַך פון מיין שלח־מנות, וואָרום ווערדליג מיר וועלען זיך דאַ אננעמען פאַר'ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט אַ שטיקעל לעקאַך און מעהר מיט אַ מכה... מאָהל דיר, פון גאַנץ פּריה אָן ביז איצטערטאָ — טרעף, וויפיעל האָב איך געמאַכט? קוים־קוים אַ גילען מיט צוויי גראַשען. אי דאָס — זענען די צוויי גראַשען מיט אַ לעבעל... וויפיעל האָסט דו געמאַכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאַכט, אַ מכה זאָל זיך זיי מאַכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאַך און שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי אַ גאַנז. — הלואי איך זאָל פאַר'ן גאַנצען טאָג מאַכען אַ גילען!...

— שענע נגידית'טעס, זיי מעגען זיך, נישקשה, אַלע באַגראָבען! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און בעלעקט זיך נאָכ'ן לעקאַך. — איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט'ן שלח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלח־מנות, קראַצט און קראַצט די קעשעני און הייסט מיר קומען שפּעטער. קומען זאָל אויף איהר אַ מיתה משונה!

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קײלי רב אהרן'ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט'ן שלח־מנות, געהט זי און שענקט מיר א צוקערלעקאכעל פאר'ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט א נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען ארויסוואַרפען פאר די הינט! — לאָזט אוים פאַר איהר נחמה די שווארצע און נעמט איינע פון זלאַטע'ס צוויי צוקערלעקאכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נא, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית'טע וועט האָבען ווינציגער מיט א צוקערלעקאכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, א מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעחאַפּט פונ'ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאָר, נשמה'ניו, וואס ס'איז מיר געבליבען פונ'ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נארישע מויד? — בע־רוהיגט זי נחמה די שווארצע. — האָב קיין מורא ניט, ס'איז ביי זיי היינט א טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פארטארעראַמט, מע וועט זיך ניט ארומקוקען.

אוןביידע נחמה'ס דעקען איבער די שלח־מנות'ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אהין, די אַנדערע אהער, גלייך ווי ס'איז גאָר ניט געווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי'ס, א אידינע מיט א קיילעכיגען פנים און א גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט א רויטען זיידענעם פארטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אַלע שלח־מנות'ען, וואס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואס יענע האָבען געשיקט איהר.

רב יאָסי לעמעשקע (אַזאַ צונעמעניש האָט ער געהאַט אין כתרילעווקע) איז געלעגען אויף דער קאַנאַפּע און האָט געחראָפּעט, און מנשה, אַ בחור פון אַ יאָהר אַכטצעהן מיט רויטע באַקען און מיט אַ לאַנגער ליוסטרינינער נאַקידקע, האָט אַרומגעפּאַדקעוועט אַרום דער מאַמע, גענאַשט אַלע מאָל אַ שטיקעל האָניגטייגעל, אַ צוויי פאַרפּעלעך אָדער אַ מאַהנדעל; ער האָט זיך אַזוי אָנגעשטאָפּט מיט די אַלע גוטע זאַכען, אַז די צייהן מיט די ליפּען זענען איהם געוועזן שוואַרץ און דער בויך האָט אָנגעהויבן „רעדען".

— מנשה, טאָמער וואָלט שוין אַמאָל געווען גענוג, מנשה? — זאָגט איהם זעלדע אַלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און כאַפּט אַריין אין מויל אַריין אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל, „דאָס לעצטע מאָל", און ווישט אויס מיט דער צונג די ליפּען.

* * *

— אַ גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האָט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און טראָגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט אַ פריינדליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאַטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאַכט נחמה די שוואַרצע און וואַרט, מע זאָל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאָס בעקען. .

זעלדע נעמט זיך מיט איין האַנד צו דער קעשענע בעצאָהלען דעם מיידעל אַ גראָשען פאַר'ן וועג, און מיט דער אַנדערער האַנד דעקט זי אָפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואָס איז דאָס? מנשה, טהו נאָר אַ קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, כאַפּט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאַכט אַזאַ געלעכטער, אַז רב יאָסי לעמעשקע פאַלט שיער אַראָפּ פון דער קאַנאַפּע אַ דערשראָקענער.

— האָ? וואָס? וואָס איז? ווער איז דאָרטען?...

— זעה נאָר אַ שלח־מנות! — מאַכט צו איהם זעלדע און לעגט צעניף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאַכען, און רב יאָסי לעמעשקע טהוט אַ שפּיי, דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער וואַנד און שלאָפט ווייטער.

זעלדע טהוט אַ שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאָגט צו איהר:

— זאָלסט זאָגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאָל דער־לעבען איבער אַ יאָהר און זאָל קיין שענערען שלח־מנות ניט פּאַר־מאַגען!

— אמן גם אתם! — מאַכט נחמה די שוואַרצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — זאָגט זעלדע מיט כעס.— אַ מייד איין עזות'ניצע קאָן! וואָס זאָגסט דו אויף איהר. מנשה?...

ד.

זלאַטע רב אייזיק'ס, אַ אידינע, וואָס האָט אַלע יאָהר אַ קינד און הערט נישט אויף צו דאָקטערען זיך, איז שוין געוועזן אַזוי אויסגעמיעדט פונ'ם שלח־מנות אָפּנעמען און ארויסגעבען, אַז זי האָט זיך געמוזט צוזעצען אויף אַ בענקעל און קאָמאַנדעווען מיט'ן מאַן אייזיק בעל־בריתניק (אַזוי האָט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאַר ווייל ער פּראַוועט אַלע יאָהר אַ ברית).

— אייזיק, נעם אָט אַ יענעם שטיקעל טאָרט און לעג אַוועק אהער, און דאָס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאַהנדלעך פון דאַנען לעג־צו אַהין, אייזיק, און דערלאַנג מיר יענעם קישעלע וואָס מיט די פאַרפעל, ניין ניט יענעם, אָט אַ יענעם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאָר, ווי מע בעדאַרף איהם לערנען קמץ־אלף, ווי מיט אַ קליין קינד! און נעם יענעם לעקאַכעל, דאָס גרעסערע, און

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לעצטע ווערטער זענען געזאגט געווארען אויף א גאנצער חאפטע ווייסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הוילע פופקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די ווייסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכעל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעס, — זאגט נחמה די רויטע און ווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע וויסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפיס גאר אויף א געלעכטער, א הולטייקע קאן!

— נאָ, געב דאָס אָפּ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאַטע און טהוט אַ שמייכל נחמה דער רויטער דעם בעקעז מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק אין פּנים אַריין.

ה.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, אַ קלייטעל נעבען אַ קלייטעל. און חאָטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס ביי'ם אַנדערען קונים, אָבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע חאַפּט איינער ביי'ם אַנדערען אַ גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי ער געהער צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאַנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינד־לעך, און ווינטער געהט מען אַריין איינער צום אַנדערען זיך אָנ־וואַרעמען אַביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פריינדליך, רעדען ביידע אָפּ פון דער גאַנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אַז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינ־מאָל נים, און אפילו אַז עס מאַכט זיך, זיי צעקריעגען זיך אַ מאָל איבער אַ נאַרישקייט, בעטען זיי זיך באַלד איבער... הכלל, ס'איז אַ לעבען, ווי „אונטער'ן באָד".

אויף מאָרגען נאָך פּורים, אַז רב אייזיק בעל־בריתניק איז אַרויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאַנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אָנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואָרט, אַז רב אייזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויך געווען גוט אָנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אַנידערגעשטעלט ביי דער טיר און געוואָרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

זאגען א גוט מארגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... און אזוי זענען זיי געשטאנען ביידע איינס אקעגען דאס אנדערע, ווי די האהנען, און געווארט, ווער וועט אנהויבען פריהער... זיי וואלטען געקאנט אזוי אוועקשטעהן ביידע א גאנצען טאג, ווען עס זאלען ניט געווען אנקומען זייערע ביידע ווייבער פונ'ם מארק, ביידע מיט פלאמענדיגע פנים'ער און מיט ברענענדיגע אויגען פאר כעס.

— אייזיק, פאר וואס דאנקסט דו איהם ניט אפ פאר'ן שענעם שלח־מנות, אייזיק, וואס זיין יפהפיה האט מיר געשיקט?— רופט זיך אן זלאטע צו איהר מאן.

— יאסי, פאר וואס דערמאנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלח־מנות? — זאגט זעלדע צו איהר מאן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאך! וואס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואס וועל איך געהן רעדען מיט א „לעמעשקע"? — זאגט רב אייזיק הויך אויף א קול, בכדי רב יאסי זאל דערהערען, אז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האב מורא אנהויבען זיך מיט א „בעל־בריתניק"!...— זאגט רב יאסי הויך אויף א קול, בכדי רב אייזיק זאל הערען אז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאכט זיך, אין פלוג, וואס ליגט אזעלכעס אינ'ם ווארט „בעל־בריתניק"? איטליכער איד, אז זיין ווייב ווערד געלעגען און האט א יונגעל, ווערד ער אויפ'ן אכטען טאג א בעל־בריתניק.

רב אייזיק אבער האט אלסדינג אויף דער וועלט געקאנט איבערטראגען, נאר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאס איז פאר איהם געווען טויזענד מאל ערגער ווי אין טאטען אריין געשאלטען! ער איז דערמאלט קאפאבעל געווען יענעם צרייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

דאָס איינגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע“.

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פלוצים פערפאָהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאַטע און זעלדע האָבען גערעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אַזוי געפילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!“ „שלח־מנות!“ — און גענוג. וואָס „שלח־מנות“? ווער „שלח־מנות“? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו ווערסט ניט איינגעבען צום מיראָוואַי אויף דער „לעמעשקע“, זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען!—האָט זלאַטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אָנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אָנגערופען „לעמעשקע“! אָט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראָוואַי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק“ אַ פּאַפּיער.

— אידען! — האָט זיך אָנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראָוואַי, אַז דער דאָזינער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אָנגערופען „בעל־בריתניס“!

אין אַ שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגע־געבען צום מיראָוואַי.

ז.

דער כתרילעווקער מיראָוואָי, פאָן מילינעוסקי, א גראָבער פריץ מיט א לאַנגער באָרד און מיט א הויכען שטערן, איז שוין אַזוי לאַנג מיראָוואָי, אַז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטליכען בעזונדער, און איבערהויפט מיט כתרילעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יע־דענס כאַראַקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי א איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאַר א אידישער קאָפּ אויף איהם!"...— זאָגט מען אין כתרילעווקע.

קומט אָסיען־צייט, ארום נאָך סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פאַפּיערען, און אַלץ פון אידען זאָלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאָר פאר פייגען און פאר פעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פאָן מילינעוסקי האָט פיינט מאַכען מיט די כתרילעווקער אידען צערעמאָניעס, אריינלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאָזט ער זיי נים. ווארום ס'איז א מעשה אָהן אַיין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פאָן מילינעוסקי איז א רודף־שלום'ניק); אלאָ ניט, טהוט ער אָן די קייט און שניידט: „פּאָ אוקאַזו נאָ אָסנאָוואַניע טאַקאָי־טאָ אי טאַקאָי־טאָ סטאַטי פּסק'ע איך אָפּ הערשקען זאָ פּאָסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זאָ פּאָסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פאַרהאַן.

פונקט צוויי וואָכען פאַר פסח איז געווען דער משפּט פון'ם „שלח־מנות". דאָס מיראָוואָי־שטיבעל איז געווען פול אָנגעשטוי־סען מיט אידען און ווייבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו א שפּילקע דורכצוואָרפען.

— אייזיק, יאָסקע, זלאַטע, זעלדע! — האָט אויסגערופּען פּאַן מילינִיעווסקי, און עס זענען אַרויסגעטראָטען פון דער ערשטער באַנק רב יאָסי לעמְעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע ווייבער; און איידער דער מיראָוואָי האָט נאָך אויסגערעדט אַ וואָרט, האָבען זיי אַלע פיער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אַלע און העכער פון אַלע, געוועהנליך, די ווייבער.

— גאָספּאָדין מיראָוואָי! — זאָגט זעלדע, שטופּט־אָפּ דעם מאַן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאַטען. — אָנאָ עטאַ הולטייקע דאָ מיניע פּריסלאַיעט הײנטיגען פּורים חאָראָשי שלח־מנות נאָ לייטיש געלעכטער! פּאַרשיווי שטרודעל אי אָדין צוּ־קערלעקאָכעל, פּראָסטאָ חוזק, סטראַם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָס גאַרניט אויסהאַל־טען! — שרייט זלאַטע און שלאָגט זיך אין הארצען. — דאַי באָזשע מיני טאַקיי שמאַטאַק זאַלאַטע!

— אָמֵן! — זאָגט זעלדע.

— שווייג, דו פּיסקאַטע! דוואַ פּאָדושיטשקי, גאָספּאָדין מיראָוואָי, דאַי באָזשע מיני טאַקיי מזל, אי קומישברויט, אי צאַר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראַנעק! אי פרעה'ס מכות! אַ האַמענע אוכע? וועה איז מיר!

— יאַקאַי האַמענע אוכע? סע הויבט זיך גאָר ניט אָן!

דער מיראָוואָי האָט געפּרובט איינשטילען די ווייבער פריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אַז ער האָט געזעהען, אַז עס העלפט ניט, ס'איז אונמֶעגליך זיי צו צוּ־מאַכען דאָס מויל, האָט ער די ווייבער אַרויסגעטריבען מחילה אין דרויסען אַרויס, סע זאָל ווערען אַביסעל שטילער, מע זאָל חאָטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט. און די מאַנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאָלען געהן צום רב.

— דאַ ראַבינאַ! — האָט ער זיי געזאָגט. — דאַ ראַבינאַ סוואָשים האַמעגנעאָוכע! — און דער גאַנצער עולם איז אַוועק פון דאַרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, ווערליג ער איז בעקאַנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אַזאַ איד, וואָס קאָן איבערטראָגען אויף זיך אַלס־דינג. ער האָט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז יעדער מענש, וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען, וואָרום אַ מענש, זאָגט ער, איז ניט קיין מאַשינע. דער חסרון איז נאָר געוועזן, וואָס איצטינגס מאָל האָבען זיי גערעדט אַלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אַנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האָבען זיך אַלע מאָל אַריינגעמישט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אויס? אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען אַ סוף... אַז אַלע האָבען זיך גוט אָנגערעדט, אָנגעשריגען און אָנגעקריעגט, און ס'איז געוואָרען שטיל, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צוביידע צדדים פּאַוואָלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט אַ זיפצעל:

— אַך־אַך־אַך! געהט אַזאַ יום־טוב, אַזאַ הייליגער יום־טוב, פּסח! אַ קליינינגקייט — פּסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאַנגען פון מצרים, אריבערגעגאַנגען דעם ים, אַזאַ ים, אין דער טריקעניש! געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אַזאַ תורה, וואָס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאָלסט ליעב האָבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אַליין זאָלסט דו ליעב האָבען!“... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואָס? איבער נאַרישקייטען, שטות'ערייען... אַ חלול־השם פאַר גויים, כלעבען, אַ חלול־השם!... מע זאָל בעסער

אין זינען האבען מעות־חטים, אָרעמע לייט נעבאך האבען נאך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאלץ און פון שאר־ירקות שמועסט מען ניט, — מצות האטש, גוואלד, מצות אויף פסח! א קליינינקייט — פסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, אריבערגעגאנגען דעם ים, אזא גרויסען ים, אין דער טריקעניש, געבלאנזעט אין דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל געווען אויפ'ן בארג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אנדערען, ווערד שלום, און געהט אהיים געזונטערהייד און האט בעסער אין זינען, עס געהט אזא יום־טוב, אזא גרויסער, אזא הייליגער יום־טוב!...

איינציגווייז, איינציגווייז, האט זיך דער עולם אנגעהויבען ארויסרוקען פונ'ם רב'ס שטוב, כלומרשט געלאכט פון רב יוזיפיל'ס משפט מיט א ווערטעל: „יאק נע פסק, טא פסאקעץ“, ווי דער שטייגער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאר אינוועניג ביי זיך אין הארצען האט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אז רב יוזיפיל איז גערעכט, און מע האט זיך געשעמט נאך א מאל איבער'חזר'ען די מעשה מיט'ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאג פסח אין דער פריה, נאכ'ן דאווענען איז רב יאסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל־בריתניק אויף קידוש, געלויבט דעם פסח'דיגען וויין, אז ער איז היינטיגס יאהר גאר א חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאטע'ס פאליר־טשיקעס; און דעם אנדערען טאג פסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאסי לע־מעשקע אויף קידוש, גאר נישט געקאנט אפלויבען זיך פונ'ם פסח'־דיגען וויין פון ראזינקעס און פון זעלדע'ס פאלירטשיקעס. און

בייטאָג נאָכ'ן עסען, אַז זעלדע מיט זלאַטען זענען זיך צענויפגע־קומען און צערעדט פונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוימל אויפ'ן וואסער, אוןביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שוואַרצע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאַט זייער עהרליך אויס־קומעניש: תיכף נאָך פסח האָט מען זיי געגעבען דעם וועג

נישטאָ קיין מתים

נעשריבען אין יאהר 1902.

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתרילעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אַלטע־אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטיבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפּיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי באַרען־בוימלעך. איהר הערט אַ פּישטשען פון פֿויגעלעך, וואָס שפּרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראַד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאַי דאָ סאַי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פּיער איילען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אַרום; דאָ רוהען זיי שוין און ווייסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

געטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע ווייבער ליגען אויף די קברים, וויינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול,

איינע וועקט די מאמע, זי זאָל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאָכטער, וואָס פון איהר איז געוואָרען!
— זאָלסט אויפשטעהן, מאמעניו טהייערע מיינע, הארציגע, געטרייהע, און אַ קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטעריגער שרה־פּערעל, וואָס זי איז געווען ביי דיר דאָס שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג, ווי אַזוי זי ליגט איצט אין דער ערד. אוי וועה איז מיר, וואַלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס, וואָס געהען נאַקעט, קיין העמדעלע אויפ׳ן לייב, ווארום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האָט זיך צוגעקיהלט דעמאָלט אויפ׳ן יריד קרענקט ער און ראַקטערט זיך. מע באַדאַרף איהם געבען מילך, איז ניטאָ! און די קינדערלעך נעבאַך שרייען אויך „מאַני“. און ס׳איז ניטאָ! און דירה־געלט מאָנט מיך הענזיל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט. און ס׳איז ניטאָ! און פאַר הערשלען שכר־למוד, ער ווערד היינטיגס יאָהר בר־מצוה, דאַרף מען צאָהלען נאָך פאַר יענעם זמן, און ס׳איז ניטאָ! צו וואָס מע נעמט זיך — איז ניטאָ, ניטאָ און ניטאָ!...
די אַנדערע איז געקומען צום טאַטען אויפ׳ן קבר זיך קלאָגען אויף איהר מאַן, וואָס מע האָט איהר געגעבען; מע האָט געמיינט איין אַנטיק, אַ צאַצקעלע האָט מען געזאָגט. אַלע מיידלעך האָבען איהר דענסטמאָל מקנא געווען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ער איז גאָר אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברעננגער, פאַרגינט זיך אָוועקגעבען היינטיגען יום־טוב פאַר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין“, און פאַר׳ן ערשטען פסוק פון „אתה הראית“ איז ער אַ בעלן גע־ווען אָפּצאָהלען פאַראַיאָהרען אַ דרייערל! און וויפיעל ברענגט ער אויס אויף די ביכלעך, וואָס ער קויפט אַלע מאָל — פאַר די ביכלעך וועט ער אָוועקגעבען דעם טאַטען מיט דער מאַמען, און וואָס איך קרענק און דאַר — דאָס אַהרט איהם ניט!...
די דריטע איז געקומען אָפּגעבען מזל־טוב איהר מאַן אויף יענער וועלט: זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד און האָט נישט מיט וואָס, אפילו דאָס ערשטע האַלב נדן, וואָס זי האָט צוגעזאָגט

איינלעגען, האָט זי נאָך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון תחונה־הוצאות, כלי־זמר, סאַרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען ?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפּאַלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אויס שידוך — וואָס וועט זי טהון ?...

און אזוי אַלע איבעריגע ווייבער וויינען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אויס זייער ביטער הארץ דורך טרערען, רעדען זיך אויס אביסעל מיט זייערע ליעבע און געטרייהע, טאָמער וועט ווערען האָטש אביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אז מע וויינט זיך גוט אויס, ווערד טאַקי גרינגער...

איך דרעה מיך ארום צווישען די אַלטע האַלב־איינגעפאַלענע קברים, לייען די אַלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאַן מיט דער לאַנגער פלאַכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך :

— צו וועמען דאַרפסט דו ?

רב אריה איז שוין אזוי אַלט, אז קיינער ווייסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אַליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האַלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפּוצט, די באָרד צעקעמט, איטליכס הערעל בעזונדער, און היט זיך אָפּ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאַמע, עסט נאָר ווייכע זאַכען און טרינקען טרינקט ער אַלע פריהמאָרגען געקאָכטע קרייטער מיט קאַנדעלצוּ־קער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט !“ — זאָגט מען אויף איהם אין כתרילעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאַכט א איד ? — רוף איך מיך אָן און געה־צו צו איהם נאָהענט. ס'איז פאַרנאַכט. די זון האַלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פּער־שטעלט זיך מיט דער האַנד, בעטראַכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו ? און צו וועמען דאַרפסט דו ?

רב אריה איז אזוי אַלט, אז ער מעג זיך פּערגינען צו זאָגען אַלעמען „דו".

איך זאָג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דאַרף. דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אַפּ שלום־עליכם און שאָמקעט מיט די ליפּען, רעדט מיט א פייף:

— א? ביזט דו דאָס? געקענט דעם טאַטען דיינעם און דעם זיידען רב וועוויק נאָך, געוועזען א טייערער איד, און דעם פעטער פיני, אויך געוועזען א שענער איד, און דער פעטער בערקע ליגט אויך דאָ ביי מיר, און די מוהמע חנה — אַלע געקענט, אַלע געשטאָרבען, אַלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטאָרבען. נישט געבליבען איינער א רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטאָרבען (ער טהוט א זיפץ און א מאַך מיט דער האַנד). פריהער די קינדער באַגראָבען, אַלע קינדער באַגראָבען, נאָכדעם איז זי אַליין אוועק־געשטאָרבען, געוועזען א צדיקית, מיר צו לענגערע יאָהר, מיך גע־לאָזט אַליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאַכט ער — נישט גוט, נישטאָ קיין מתים.

— נישטאָ קיין מתים? — זאָג איך.

— נישטאָ קיין מתים. — זאָגט ער.

— מע האָט אויפגעהערט — זאָג איך — שטאַרבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואָס איך שייך שטאַרבען? — זאָגט ער. — שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר וואָס? קליינוואַרג, נפל'עך, אָדער קבצנים; וואָס האָט מען פון זיי, משטיינס געזאָגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאָכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים א שטיקעל ברויט. וואָס זאָל מען טהון? א ברירה האָט מען? (ער טהוט מיר א וויין מיט דער אויסגעטריקענטער האַנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אָט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואָס האָט מען פון זיי? וויינען זיך אָן ווי די פויקען, וואָס אהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלט? געה פיהר זיי, וויין זיי, וואו

ליגט דער טאַטע, וואו ליגט די מאַמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער מאַטערנס משרת! עס מאַכט זיך, איינע ווײנט אַזוי לאַנג, ביז זי פאַלט גאָר חלשות, באַדאַרף מען זי נאָך מינטערען, געבען אַ טרונק וואַסער, און אַ מאָל — אַ שטיק עלע ברויט אויך. פון וואַנען? פון וואָס? די גרויסע מחיה? אַז קיין מתים איז נישטאָ, און לעבען דאַרף מען, און חתונה מאַכען איין אייניקעל אַ יתומה'לע, שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, דאַרף מען אויך; געווען אַ חתן, שוין כמעט געהאַלטען ביי אַ שידוך טהון, דוקא נישקשה פון אַ יונגענמאַן, אַ פּאַקענטרעגער, איין אַלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאָר אַ בעל־פּרנסה, אַ שענער פאַרדיע־נער, דאָס הייסט, אַז ער לייזט, פאַרדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אַנגעקוקט אויך; געקומען צו עפּים, שוין געהאַלטען ביי תנאים שרייבען, זאָגט ער: „נו, און וואָס הערט זיך מכח נדן?“ זאָג איך: „וואָסער נדן?“ זאָגט ער: „מע האָט דאָך מיר גע־זאָגט, אַז איהר גיט אַ פּופּציגער נדן“. זאָג איך: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! אַ פּופּציגער? ווי קומט צו מיר פּופּציגערס? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראַבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פאַרקויפען?“...

הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואָרען אויס שדוך. און געה רעד מיט זיי, מיט די כתרילעווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאָך געערבט; זיי זאָגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האָט, קיין עין־הרע, אַ פּרנסה אין האַנט“... אַ שענע פּרנסה! אַז וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ לייטישער מת, אַ פיינער מענטש, אַ שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאַנג געשטאָרבען, און קיין פרישע קומען נישט צו. נישטאָ קיין מתים! נישטאָ!

פערבענגט אהיים

געשריבען אין יאהר 1902.

פערבענגט אהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט וויסען אין כתרילעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אַז עס קומט אָן אהין, קומט דאָס אָן שוין אַביסעל שפּעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק אַ גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר אַ מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אשטייגער, די כתרילעווקער אידען צו פערלירען, אַז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפּעטער מיט אַ חודש אָדער מיט צוויי, און אפילו מיט אַ יאָהר שפּעטער? — אַ גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אַביסעל שפּעטליך — אַז ס'איז דאָ אַ וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אַקוראַט וואָס איז די טייטש „ציוניזם“. שפּעטער, אַז מע האָט אַנגעשמעקט אין כתרילעווקע דעם פשט פון „ציוניזם“, אַז עס נעמט זיך פון „ציון“ וואָס אין סדור, און אַז ציוניסטען איז אַזאַ מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפעקלען אַלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז גע־

ווארעו אין שטאדט, וואס זאל איך אייך זאגעו? — חוכא וטלולא! מע האט זיך געהאלטעו ביי די זייטעו. זייערע געלעכטערעו. מיין איך, האט מען בעדארפט הערען פאר א מייל, און די גלייכ־ווערטלעך, וואס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאקטאר, אויף דעם דאקטאר נארדען און אויף אלע איבעריגע דאקטוי־רים, וואלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאל זיי צענויפזאמלעו, פערשרייבעו און ארויסגעבען בעזונדער אין א ביכעל; איך בין אייך ערב, אז עס געפינט זיך אין זיי א סך מעהר זאלץ און א סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאקריץ־זיסע ווערטער און קלוגע רעד, וואס מע דרוקט זיי אלע יאהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

א מעלה האבען די כתרילעווקער לייט, אז כל־זמן זיי לא־כען — לאכען זיי, נאר אז זיי לאכען זיך גוט אן, הויבען זיי ערשט דעמאלט אן צעקייען די זאך נאך א מאל און נאך א מאל און הויבען אן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פריהער האט מען געלאכט, געמאכט חוזק, געזאגט ווערטלעך; נאכדעם האט מען אנגעהויבען זיך צוהערען, וואס מע רעדט און וואס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבער־קייען „נאך א מאל דאס אייגענע ווידער צוריק", און שפעטער, אז מע האט דערהערט שמועסען עפים פון א באנק, א אידישע באנק מיט אידישע אקציעס, און וויבאלד אקציעס, איז דאך, אפנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק, „געשעפט", „לשון געלד", — און מיט געלד וואס קאן מען היינטיגע יאהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, וואס איז אליין אויך א גוטער כתריליק גלייך מיט אלע כתרילעווקער? און פון דעמאלט אן האט מען זיך גע־נומען אין כתרילעווקע צום ציוניזם גאנץ געשמאק. די כתרילעווקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואס איהר פועל'ט ביי זיי וואס איהר ווילט. דאס, וואס נעכטען האט זיך זיי געדאכט קרום ווי א קאטשערע און שווער כקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

גליַיך, וואָס גלייכער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפ־עסען אַ בייגעל, אָדער אויסרוּיכערען אַ פּאַפּיראָס. אָפּקויפען ביי'ם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפון? ווארום לאָמיר זיך ניט נאַרען, א"ן וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלד איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פאַר אַ ראָלע שפּיעלט ביי אונז געלד? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפען גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאַמבול און מיט'ן טערק אינאיינעם. פאַר'ן מקח איז אוודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגען זיך. ס'איז דאָך עפּיס אַ געשעפט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פערקויפען? עט, נאַריש־קייטען! פאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע גאָר — ניין, טאַקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אנדערע און די דריטע — ס'איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ „חברה“, און מע האָט געקליבען „טשלענעס“, אויסגעוועהלט אַ פּרעזידענט, אַ וויצעפּרעזידענט, אַ קאַזנאַטשיי און אַ סעקרעטאַר און אַ קאָ־רעספּאָנדענט, גליַיך ווי אין אַלע לייטישע שטעדט; און איטלי־כער האָט זיך פערשריבען שקל־געלד, ווער אַ קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס אַ וואָך. יונגע לייט האָבען געהאַלטען פלאָם־פייערדיגע „רעדעס“, געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון“, „ציוניזם“, „ציוניסטען“ האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל“, „דאָק־טאָר נאָרדוי“ און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפטער און אָפטער. „טשלענעס“ זענען געוואָרען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האָט זיך אויך צענויפ־געקליבען אַהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט אַ גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אָוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

מען מיט'ן געלד: צי מע זאָל דאָס קאַפּיטאַל דערווייל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאַכען אַ בעזונדערען „פאָנד“ פאַר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאָל דאָס אַפּשיקען אין צענטער אַריין, צי מע זאָל נאָך אַביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלויבען אַ היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אַקציאָנער פון דער אידישער באַנק.

די דאָזיגע אַסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אַסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האָ־בען זיך צעטיילט: אַ סך זענען געשטאַנען פאַר'ן „צענטער“, געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאַלטען דעם „צענטער“, וואָרום אז מיר וועלען ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער“, און איהר וועט ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער“, — פון וואַנעז זשע וועט ער ציהען חיונה?... אַנדערע האָבען געדרונגען פער־קעהרט, אַז דער „צענטער“ וועט זיך בעגעהן אָהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאַר כתרילעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין גענוג“...

איז אויפגעשטאַנען דער פּרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, אַ נגיד'ס איין איידעם און אַ יונגערמאַן אַ משכיל, נאָך גאָר אָהן אַ באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואַרעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אַזוי האָט נח דער פּרעזידענט אָנגעהויבען און האָט גענומען אַביסעל צו אַ הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אַז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאָ־זיגע פּיראַמידען!“ מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אַמאָל געווענדעט דער גרויסער נאַפּאָלעאָן צו זיין גוואַרדיע, בשעת ער איז געגאַנגען איינגעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אָנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאָר אַבי־סעלע אַנדערש: שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אַז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פּיראַמידען, נאָר טיעף, נייען איילען אין דער ערד. שוין באַלד צוויי טויזענד

יאָהר, אַז מיר קוקען אַרויס... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע", נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אַהין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אָבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אַז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באָב, זעצען מיר זיך אין די זאָקען אויף דער ערד, וויינען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אַז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל אַ טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואָס ס'איז אין כתרילעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל געווען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזידענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאָר מיט די עטליכע ווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אזוי האָט נח דער פרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט גערונען פון איהם טייכענווייז — אצינד, אַז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אַזאַ צייט, אַז דער אַלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעכאַפּט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אויס די אויסגעמוטשעטעביינער זיינע, קוקט זיך אַרום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאָגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט אַרויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, ווארום אַז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז אַ סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון אַ דונער, אידער אויסרייסען ביי אַ גביר אַ קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אָנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

לי — יוי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאלען גאר האבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באנק! אודאי באדארפען מיר זעהען, אז כתרילעווקע זאל ניט אפשטעהן פון אנדערע שטעדט און כתרילעווקער אידען זאלען אויך האבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באנק“! איך מוז אייך אבער זאגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואס אונזער קאזנאטשיי וועט אונז דא באלד פארשטעלען, האבען מיר נאך נישט די גאנצע סומע אויף צו בעצאהלען אפילו פאר איין אקציע. עס פעהלט אונז נאך כמעט העכער האלב, דאס הייסט, א פינף־זעכס קארבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאלט זיך אנטהון א כח טאקי דא אויפ'ן ארט און טאקי באלד צע־נויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאן, און זעהען, סע זאל ווערען די גאנצע סומע, צעהן רובעל, גאר אהן א שום תירוץ!... און לאזען אונזערע ברידער אויף דער גאנצער וועלט וויסען, אז אין כתרילעווקע זענען אויך פארהאן ציוניסטען, וואס סע ברענט אין זיי דאס הייליגע פייערעל פון ציון, און לאז דער דאקטאר הערצל זעהען, אז זיין הארעוואניע פון אונזערטוועגען איז חאטש ניט אומזיסט!...

* * *

פליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראוואָ“ — דערפון ווייסט מען נאך נישט אין כתרילעווקע — און דאנקען גאט, וואס מע ווייסט נאך נישט. דער געפילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך גענוג גרויס; מע זאל נאך דערצו דארפען פאטשען מיט די הענד און שרייען „בראוואָ“, וואלט מען גאר טויב גע־ווארען, צו אלדי שווארצע יאהר. דארטען, אז עס געפעלט עמי־צענס א ווארט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פליוצע.

— וואס זאגט איהר אויף אונזער פרעזידענט? הא?

— א פיסק — דער רוח זאל איהם נעמען!

— און אַ קענער! ער האָט דאָך אויסגעמישט קאַשע מיט באָרשט, גמרא און ספרים און אַלע ביכער...

— מע באַדאַרף האָבען אַ קאָפּ פון אַ קלויסטער, מע זאָל דאָס אַלסדינג גערענקען אויסווייניג!

— בהמה! יענער זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבען, מע זאָל אויסשרייבען איין אַקציע. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויסשרייבען איין אַקציע". ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אַז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין אַ לאָך, אין כתרילעווקע, און די אידישע באַנק איז ערגיץ ווייס איך וואו, אין לאָנדאָן? האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: בריוולעך; בריוולעך אַהין, בריוולעך אַהער. שמעיה דער סעקרעטאַר און דער קאָרעספּאָנדענט פון די כתרילעווקער ציוניסטען האָט זיך אָפּגעשריבען, ווי מע זאָגט, אַלע פינגער, ביז ער האָט בעקומען אַ קלאָרע ידיעה, וואוהין און ווי אַזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד. נאָכדעם, אַז ער האָט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אַזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד, האָט ער געהאַט אויף זיך אַ נייעם אומגליק — דעם כתרילעווקער פּאָסטמייסטער. דער בעקאַנטער כתרילעווקער פּאָסטמייסטער, אַ גראָבער פּריץ, און אַ גרויסער מפונק, קאָן נישט איבערטראָגען דעם ריח פון קנאָבעל (חאָטש קנאָבעל ביי'ם עסען האָט ער אַליין ליעב דאָס חיות!). אַז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פּאָסט, האַלט ער זיך ביי דער נאָז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאָמקאָ... טשעסנאָק...

אַז שמעיה האָט איהם דערלאַנגט דעם פּאַקעט, האָט ער איהם אַ שמייץ געטהאָן צוריק אין פּנים אריין: ס'איז ניט אַזוי געשריבען דער קאָנווערט, ווי מע בעדאַרף. דאָס אַנדערע מאָל האָט ער איהם אַ שמייץ געטהאָן אין פּנים אריין: ער זאָל געהן ברענגען טריוואַכס. דאָס דריטע מאָל האָט ער שוין ניט געהאַט צו וואָס זיך צו טשעפּען, האָט ער בעטראַכט דעם פּאַקעט פון אַלע

זייטען, גענומען שמעלצען דעם טריעף און לעגען חתימות. און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?" האט זיך אונזער שמעיה קארעספאנדענט, אפנים, ארויסגעחאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קארעס־פאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער איינענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן. ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר ווייזען וואס הייסט „זשידאווסקא באנק"! און נעהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קארעס־פאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונ־דערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טחוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פערענטפערען — און א נילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסט־מייסטער מיט א געלעכטער. — וועמען דערצעהלסט דו מעשיות?

א איד מוז דיר זיין א מאשעניק! א איד מוז עמיצען אפנארען! ס'זאל זיין איין אנדערער אויף מיין ארט, וואלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פאקעט! דו ווייסט, אז איך האב רעכט ארעס־טירען דיין פאקעט מיט דיר און מיט אייער גאנץ „קהל" אינאיינעם דערפאר, איהר זאלט ניט אריבערשיקען אונזער געלד קיין לאנ־דאן? מיר וועלען הארעווען, אקערען מיט דער נאז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויפ'ן גרייטען, פרעסען און זויפען און נאך נעמען און אריבערפעקלען אונזער געלד דער שווארץ יאהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאווסקע באנק"!...

שמעיה האט שוין געזעהן, אז ער האט אנגעארבייט א גוטע חתונה, האט ער אנגענומען א פולע מויל און האט אפגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואלט אפגעגעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאל קאנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אבער געווען צו שפעטליך (א סך קארעספאנדענטען וואלטען אפשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קארעספאנדענציעס, וואס זענען פול מיט שקרים וכזבים, נאר בלאטע! צוריק חאפט מען נישט!). אונזער כתרילעווקער קארעספאנדענט איז געהרען גע־ווען, אז ער האט אפגענומען דעם „רעצעפים" און איז אוועק פון דער פאסט, ווי איין אפגעשמיסענער.

אוועקגעשיקט דאס געלד, האבען די כתרילעווקער ציוניסטען אנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער אקציע פון טאג אויף טאג. ס'איז אוועקגעגאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האט מען זיך א נעם געטהאן צום סעקרעטאר, צום קארעספאנ־דענט הייסט דאס, טאמער האט ער ניט אהין געשיקט דאס געלד, וואו מע בעדארף, אדער טאמער האט ער ניט אזוי געשריבען דעם אדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האט נעבאך געהאט צו זינגען און צו זאגען: לא־די ער האט נישט אויפגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאמיטעט, אין צענטער און אין לאנדאן, האט ער נאך בעדארפט אויסשטעהן די טענות פון די כתרילעווקער

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואָס האָבען איהם געשטאָכען אין דער זיעבעטער ריפּ... פאַר די מתנגדים, דאָס הייסט, פֿאַר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואָס האַלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאָס דערוויילֿ געווען אַ שטיקעל עסק: — „מיר האָבען דען נישט געוואוסט פריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין? — האָבען זיי געזאָגט און גערייצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האָבען אייך דען ניט געזאָגט, אַז מע וועט נאָר אויסנאַרען די עטליכע גילדען, און געה לאָך מיך צום ונתנה־תוקף?“...

האָט גאָט רחמנות געהאַט אויף אונזער קאָרעספּאָנדענט און ס'איז איהם אָנגעקומען איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען אַ בריעף פון לאָנדאָן, אַז די אַקציע, וואָס ער האָט אויסגעשריבען, איז שוין דאָ, דאָס הייסט, נישט דאָ, אין כתרילעווקע, נאָר אויף דער גרעניץ; מע בעדאַרף זי נור אָפּשטעמפּלען.

עס איז ווידער אַוועקגעגאַנגען אַ חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטאָ קיין אַקציע! האָ־בען חברה גענומען עסען דעם סעקרעטאַר: וואו איז דיין אַקציע? נאָך שטעמפּעלט מען זי?... און האָבען איהם ניט געזשאַלעוועט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאָך איז דאָס שטעמפּלען גוט געלעגען אין הארצען, נאָך מעהר ווי די אַקציע אַליין; ער האָט פּונ'ם שטעמפּלען שיער געשפּיגען מיט בלוט. האָט ער פערקאָטשעט די אַרבעל און האָט זיך גענומען איבער־אַנייעם שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האָט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאָל אַזוי לאַנג האַל־טען איין אַקציע און שטעמפּלען זי? מע זאָל זי, דאַכט מיר, בעדאַרפען אָפּשטעמפּלען מיט צעהנטויזענד שטעמפּלען, וואָלט זי שוין אויך בעדאַרפט זיין לאַנג אָפּגעשטעמפּעלט!“... און דער חברה ציוניסטען האָט ער געזאָגט אַלע טאָג:

— ממה נפשך, איהר האָט געוואַרט אַזוי פיעל, וועט איהר וואַרטען נאָך אַביסעל; אַזוי לאַנג, ווי עס האָט גערויערט, וועט שוין געוויס ניט גערויערען...

און כך הוה: עס האָט נישט געדויערט קיין נייען חדשים אפילו, איז אָנגעקומען אַ פּאַקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב׳ס נאָמען (אונזער קאָרעספּאָנדענט האָט נישט געוואָלט האָבען צו טהון מיט׳ן פּאָסטמייסטער). און אַז ס׳איז אָנגעקומען דער פּאַקעט, האָט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אַלע טשלענעס טאַקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אַזוי ווי אַלע אידען, און כתרילעווקער אידען אודאי און אודאי, האָבען אומעטום און אַלע מאָל קיין צייט ניט און איטליכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואָס מ׳עָ האָט זיך געשטופּט און געקוועטשט איינס דאָס אַנדערע, געקראָכען איינער דעם אַנדערען אויף די קעפּ, געריסען איינער ביי׳ם אַנדערען פון די הענד און בעטראַכט די אידישע אַקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק“.

לאַנג־לאַנג האָבען די כתרילעווקער ציוניסטען זיך געשפּיע־געלט אין דער אידישער אַקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק“, תחילת געזיפצט און נאָכדעם געזאָגט איטליכער בעזונדער איין אַנדער המצאה; ס׳איז געוואָרען עפּיס אַביסעל פרייליכער, עפּיס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואָס וואַל־גערט זיך אין דער פרעמד, בענגט אַהיים, קוקט אַרויס אויף אַ ידיעה, און פּלוצים נעמט ער אַפּ זעהר, זעהר אַ גוטען גרוס פון דער היים. ס׳איז אי פרייליך, אי עס ציהט דאָס האַרץ; עס גלוסט זיך געהן טאַנצען, און טאַקי אַביסעל זיך אויסוויינען אין איינוועגס...

שפּעטער, אַז דער עולם האָט זיך גוט אָנגעקוקט, האָט רב יוזיפיל דער רב, וואָס האָט פיינט שטופּען זיך אויבען־אָן, חאָטש ער איז רב, אַ זאָג געטהאָן:

— אנו, ווייזט נאָר אַהער?

און ער האָט זיך אָנגעזאָטעלט מיט אַ פּאָר ברילען, געקוקט, געקוקט, פּאַוואָלינקע בעטראַכט פון אַלע זייטען די „אידישע אַקציע פון אונזער אייגענער באַנק“, און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האָט ער אָנגעטהאָן דאָס שבת׳דיגע היטעל, געמאַכט אַ ברכה „שהחיינו“, און ווידער אַ מאָל געקוקט

און געקוקט אין דער אקציע אריין, און דאס פנים האט איהם אנ־געהויבען ווערען עפּיס ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואלט געמעגט שווערען, אז עס האבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואס זארגט איהר זיך? — האט מען איהם א פרעג געטהאן. — מע באדארף זיך פרייהען, טאנצען באדארף מען געהן, צום סוף... ווי קומט דאס צו אייך?...

רב יוזיפיל דער רב האט נישט באלד געענטפערט. ער האט ארויסבעקומען ערגיץ פון א קעשענע, וואס הינטען אין דער קאפּאָ־טע, כמעט ביי די פּאָלעס, א משונה־מאדנע פעטשיילע, האט אויס־געשנייצט כלומרשט די נאז, נאר אין אמת'ען מיין איך, אז ער האט א וויש געטהאן די אויגען, און א זאג געטהאן מיט א זיפץ און מיט זעהר, זעהר איין אנגעבראכען קול:

— כ'האָ' מיך פארבענגט אהיים...

ווען איך בין רויטשילד

אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד.

געשריבען אין יאָהר 1902.

ווען איך בין רויטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד).

— ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרילעווקער מלמד איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג, בעת די רבי'צין האָט איהם געמאָנט אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין רויטשילד! טרעפט, וואָס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען ביי זיך אַ דרייערל, בכדי זי זאָל פאַרשפּאָרען דולען אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטאָג און ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאָז זי אויפהערען פּיקען אין קאָפּ אַריין, אַז ס'איז איהר קאַלט! און קויף אַוועק די דאָזיגע שטוב אינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פּלע־קעל, — לאָז זי ניט זאָגען, אַז ס'איז איהר ענג; נאַ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראַק דיר, און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט אַ ריינעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגות פּרנסה, מע באַראַרף נישט קלערען, וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האַרב פון די פּלייצעס — וואָס פעהלט מיר? הויב איך מיך אָן ארומקוקען אַביסעל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאַך אויף'ן אַלטען בית־

המדרש, לאָז אויפהערען קאָפּען אויפ'ן קאָפּ, בשעת אידען דאַוונען; און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אויפּס־ניי, ווארום ניט היינט־מאָרגען — עס וועט דאָרט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאָמער פאַלט דאָס אוים אַקוראַט בשעת נשים באָדען זיך. און וויבאַלד דאָס באָד, מוז מען שוין דאָס הקדש אודאי צעוואַרפען און אַנידערשטעלען אַ „בקור־חולים", אָבער טאַקי וואָס אַ בקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אַלע טאָג פאַר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. און אַ „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אַלטע אידען לומדים זאָלען זיך ניט וואַלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע. און אַ חברה „מלביש־ערומים", אָרעמע קינדער זאָלען ניט אַרומ־געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פּופּקעס אין דרויסען. און אַ חברה „גמילות־חסדים", אַז איטליכער איד, סײַ אַ מלמד, סײַ אַ בעל־מלאכה, סײַ אַ סוחר אפילו זאָל פאַרשפּאָרען צאָהלען פּראָצענט, נישט דאַרפען פאַר'משכונ'ען דאָס העמד פונ'ם לייב. און אַ חברה „הכנסת־כלה", אַז וואו ערגיץ איין אָרעם מיידעל, נעבאַך אַ דערוואַכסענע, זאָל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאַכען, און נאָך כדומה אַזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתרילעווקע... נאָר וואָס איז שייך עפּים דוקא נאָר ביי אונז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אַזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס זאָל זיך פיהרען מיט אַ סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואָס טהו איך? מאַך איך אויף אַלע חברות איין חברה אַ גרויסע, אַ צדקה־גדולה־חברה, וואָס גיט אַכטונג אויף אַלע חברות, אויף אַלע אידען, דאָס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אַז אידען זאָלען אומעטום האָבען פּרנסה און לעבען אין אחדות און זאָלען זי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אַלע שבע חכמות און מיט אַלע שבעים לשון. און אויף אַלע ישיבות זאָל זיין איין ישיבה אַ גרויסע,

אַ אידישע אַקאַדעמיע, איז דער ווילנא געוויינטליך, וואָס פון דאָרטען זאָלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אַלסדינג זאָל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשעני, און אַלסדינג זאָל זיך פיהרען מיט אַ סדר און מיט אַ פּלאַן, עס זאָל נישט זיין קיין „געב־מיר־נאַ־דיר־חאַפּ־לאַפּ", און אַלע זאָלען אין זינען האָבען נאָר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאָל קאָנען טראָגען אויפ'ן קאָפּ דעם „כלל" — וואָס דאַרף מען? דאַרף מען בעוואָהרענען דעם „פּרט". און מיט וואָס קאָן מען בעוואָהרענען דעם פּרט? געוויינטליך, מיט פּרנסה; וואָרום פּרנסה, הערט איהר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָהן פּרנסה קאָן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אַנדערען יורד לחייו, קאַפּאַל יענעם קוילען, סמ'ען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאַנצער וועלט, מיינט איהר, וואָס האָבען זיי צו אונז? גאָרנישט. נאָר צוליעב פּרנסה. זיי זאָלען האָבען פּרנסה, וואָלטען זיי גאָר אַזוי שלעכט ניט געווען. פּרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט, אַלע אומגליקען, ניט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איהר, גאָר אַ שחיטה פאַר דער וועלט! ווען איך בין ראָטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקי לחלוטין אויס!

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי אַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבען צו פאַרשטעהן מיט אַ שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערען זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט. אַ שטיקעל ערד, וואָס איז ווערטה אַ שמעק טאַבאַקע; „טעריטאָריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איהר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע". משֵשת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַ־

שאפען אַט דאָס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן אַ דריטע און זאָגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אהין, טעריטאָריע אהער, מע „טעריטאָריעט" אַזוי לאַנג, ביז מע הויבט אָן שיסען פון ביקסען און הארמאַטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתחילה און זאָג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאָזט אייך דיענען. אין וואָס געהט דאָ ביי אייך, איינגענטליך, דער גאַנצער סכסוך? מע פאַרשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך ביי אייך נאָר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאָך ביי אייך יענע מעשה, פּעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אַז מיט אַ הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אַמעהר, ווייסט איהר וואָס? נאָ דיר, איינגלענדער מיט די לאַנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, נאַררישער טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, אַ מיליאַרד! נאָ דיר, מוהמע רייזעל, אויך אַ מיליאַרד. ממה־נפשך, גאָט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אָפּצאָהלען מיט פּראָצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פּראָצענט, פיער אָדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פאַרשטעהט איהר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זיין, מיט'ן חיל, מיט אַלע זיבעצעהן זאַכען, מיט'ן גאַנצען טאַרעראַם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאַנצע וועלט

באקומט גאָר דעמאָלט איין אנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אָפּ).

און אפשר, האַ?... ווען איך בין ראָטשילד. קאָן זיין, אז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אוים געלט! וואָרום, לאָמיר זיך ניט נאַררען, וואָס איז דענן געלט? — געלט איז דאָך, אייגענטליך, גאָר אַ הסכם, איין איינגערעדטע זאַך. מע האָט גענומען אַ שטיקעל פּאַפּיער, אוועקגעשטעלט אַ צאַצקע און אָנגעשריבען: „טרי רובליאַ סערעבראָם". געלט, זאָג איך אייך, איז נישט מעהר ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות, וואָס אַלע ווילען דאָס און קיינער האָט דאָס ניט... אָבער אַז סע זאָל לחלוטין גאָר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע ניט געהאַט וואָס צו טהון, און די תאוה וואָלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלטען דעמאָלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראַכט זיך אויף אַ ווײַלע). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך איצטער נעמען אויף שבת?...

די יורשים

געשריבען אין יאהר 1902.

די יורשים

א.

„די מאירס מיט די שניאורס"... אייגענטליך, זענען דאָס געווען נאָר א י י ן מאיר און נאָר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אַזוי שטאַרק עהנליך איינס מיט דאָס אַנדערע, אַז עס זענען געווען צייטען, וואָס ס'איז כמעט אונ־מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר און ווער איז דאָ שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האָט זיך געטראָפען מיט זיי א מעשה, מע האָט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאָן זיין, אַז מע האָט זיי טאַקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דאַרפט איהר וויסען, א אידינע א קליינינקע, נעבאַך ניט קיין געזונדע, נאָר זעהר א קינדערלדיגע, דאָס הייסט, זי האָט אויף איהר לעבען שטאַרק געקינדערלט; אַלע יאָהר, אַלע יאָהר האָט זי געהאַט א קינד. דאָס קינד האָט אָבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאָהר און איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, אוועקגעקומען. אַזוי לאַנג, ביז זי האָט אויפגעהערט צו קינדלען און האָט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האָט זי גאָט בעגליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פּאָרעל! איז איהר אָבער שווער געווען אַליין אויסזויגעןביידע קינדער, האָט זי נעבאַך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האָט זי געהאַט? א כתרילעווקער איד, ער

מעג זיין ווי אָרעם, וועט ער אויף דער גאַס קיין קינד נישט ארויס־וואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אַוועקגעבען, סיידען חלילה אַ יתום...

בעשטעלט אַ צווויגערין, האָט די מוטער גענומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף אַ גוטע האַלבע שעה), און שניאור'ען האָט זי אַוועקגעגעבען דער אַם. נאָר אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, נישט פאַר אייך גערעדט, אַ אידינגע נישט קיין געזונדע, האָבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאַך אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האָט מען גענומען איינמאָל די קינדער באָדען. געוויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאָן זיי די העמדלעך און אריינגעלעגט זיי ביידען אין הייס וואַסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען, ווי פּאַחירלעך: עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאה געהאַט — אַ איד האָט ליעב אַ באָד... ביידע זויגעריגס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פריש וואַסער, און די קינדער האָבען אָנגעקוואַלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ זשוקעל, האָט איהר געזעהען אַמאָל, אַז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אַפּגע־באָדען, האָט מען דאָס פּאָרעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין אַ ליילעך (אין ליילעך) און אריינגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאָלען זיך אָביסעל אָפּטריקענען. און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט גע־קאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אַוועק אַ שפּאָרעניש צווישען דער מאַמען און די זויגערין:

— זעה נאָר, זעה, כ'וואָלט געמענט שווערען, אַז דאָס איז גאָר מאיר און יענץ איז שניאור!

— ווייס איך וואָס איהר רעדט! דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואָס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אַך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאָך די אויגען, אַז דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאָר צוויי אויגען!

— ס'אַ גוטער משל! פאַרשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אַז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אַז מאיר, און די אַנדערע — אַז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאַנסבילען געפאַלען אויף איין עצה. פאַרט מאַנסבילען!

— ווייסט איהר וואָס? אַט פּרובט זיי געבען זויגען, וועלען מיר זעהען: דער וואָס וועט אָננעמען ביי דער מוטער, איז אַ סימן, אַז ס'איז מאיר, און דער וואָס וועט אָננעמען ביי דער אַם, איז אַ סימן, אַז ס'איז שניאור. אַ פּראָסטער שכל!

כך הוה.ביידע ברעקלעך, מע האָט זיי נאָר צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעכאַפּט ווי נאָך אַ תענית, געצויגען ווי פּיאַווקעס, געסמאַקצעט מיט די ליפּען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פיסלעך און אונטערגעוואָרטשעט, ווי הונגעריגע הינטלעך.

— גאָט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האָט באַשאַפען די וועלט!...

אַזוי האָבען געזאָגט די מאַנסבילען מיט טרערען אין די אויגען און זענען אַ בעלן געווען אויף טשיקאַוועס פּרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואָס דאָ וועט זיין? און מע האָט די קינדערלעך נעבאַך אָפּגעריסען פון דער ברוסט, און מע האָט זיי איבערגעלעגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס אָרט און מאיר'ען אויף שניאור'ס אָרט — וואָס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אַז זיי האָבען נישט געזויגען? נאָך אַ מין זויגען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאוש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאָר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, ווען מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פערקעהרט, מע האָט אריינגעצימבעלט שניאור'ען, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פאָלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אַקאָרשט אוועק ביידע, וועט נים זיין קיין קנאה, מיך געשמיסען, דיך געשמיסען, אַ שענע ריינע כפרה, צווישען דער משפחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעהאַפּט אויף די פיס, איז מיט אַ מאָל געוואָרען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאַכט פאָר אַ מייל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־פריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאַרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אַזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואַכסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־שטאַרק גערויכערט ציגאַרען). אַזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויסגעזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דאָ וואָלט געקאָנט אַרויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אַזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרילעווקע האָט זיך לעת־עתה אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אלא וואָס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. אַ קשיא, טאָמער איז געמאָהלט, אַז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אַז עס מאַכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען?!!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אַהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אַבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגעריז. און האָ־בען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאָז גאָט היטען! אַזאַ זאַך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטאָ, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אָהן אַ טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז אַ קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט ווייסען, ווער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'זאָל אַמאָל דורכגעפאַלען ביי אונז אַזאַ מעשה, האָט זיך עס געוויס געטראָפען ערגיץ אין אָדעס, אין פּאַריז, אָדער אין דעם ווייטען אַמעריקאַ... פאַר כתרילעווקע

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אזא מעשה נישט געטראָפען קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפען, האָט זיך עס געטראָפען ערגיץ ווייס איך מיט וועמען, מיט א דיענסטמיידעל, אָדער אזוי מיט אַ אידישער טאָכטער נעבאך, וואָס איז פערפיהרט געוואָרען דורך א צופאָל, געפאלען א קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירס מיט די שניאורס האָבען געהאַט אַ טאָ־טען, און נאָך א שענעם טאָטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, א איד איין עהרליכער, און געהאַט האָט דער רב שמשון א באָרד, א גרויסע, א רייכע, א שענע באָרד, א „זקנה“! מע קאָן זאָגען, אז ביי רב שמשון'ען איז געווען מעהר באָרד ווי פּנים, איבער דער דאָזיגער באָרד האָט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאָס פּנים, און דערפאַר טאָקי האָט ער אין כתרילעווקע נישט גע־האַט קיין אנדער נאָמען, ווי רב שמשון באָרד.

און געווען איז דער רב שמשון באָרד... לאָמיך אזוי וויסען בייז, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען א איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפּלאגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאַלטען מיט'ן דלות; א מאָל האָט ער בייגעקומען דעם דלות, א מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פאר'ן דלות, שטעלען איהם אוים דריי פייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון באָרד אזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאַלטען מיט גרוים כבוד, כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגע־גאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון באָרד.

— אר־וואַ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון באָרד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתרילעווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשונ'ען אליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד ווינציגער אלע מאָל מיט א אידען. משונה־מאָדנע ברואים אָט די כתרילעווקער אידען: לאַ־די זיי זענען אזעלכע אָרעמע לייט, וואָס זענען קיינמאָל נישט זאַט, וואָלטען זיי נאָך א בעלן געווען, אַז קיינער זאָל ביי זיי נישט שטאַרבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אפילו אין פאַריז, און וואָס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אויס קיי־נער, און אפילו רויטשילד אליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטווענען, אַז עס קומט די צייט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אַצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באָרד האָט געלעבט, זענען די מאירס מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אַז רב שמשון באָרד איז געשטאָרבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואַסער, גרייט געווען אלע מינוט ארויפ־פאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאָגט איהר, איבער וואָס קריעגען זיך קינדער נאָכ'ן טאַטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאַר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אָדער קאַרגשאַפט, נאָר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאַט. דאָך זאָלט איהר נאָט מיינען, אַז רב שמשון האָט חלילה נאָט איבערגעלאָזט זיינע קינדער גאָרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א מאַיאָנטעק, א מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאַכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אָדער פערקויפען. דאָס איז געווען

אין אייגענע שטאָדט אינ'ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש, אויבען־אַן אין מזרח, סאַמע די צווייטע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אַנדערע, הייסט דאָס, פונ'ם ארון־קודש. אמת, די כתרילעווקער חכמים זאָגען אַפילו אַ גלייכווערטעל, אַז ס'איז גליי־כער אַיין אייגען דאָרף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי אַ גלייכווערטעל, און אַז גאָט העלפט, מע האָט זיך טאַקי איין אייגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־וואַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט, און בעסער פון גאַרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטי־קעל נחלה, איין אייגענע שטאָדט אין אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען אַ קלייניגקייט — אָנזאָגען, ווע־מען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר'ען, צי שניאור'ען?

אפנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט זיך גאָר ניט גערעכט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטעו' די פּלייצעס און היט אונז די טריט. אַנים, וואָלט ער זיכער געשריבען אַ צוואה, אָדער אַזוי אָנגעזאָגט פאַר עדות, וועמען פון די צוויי זיהן לאָזט ער איבער זיין מאָיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואָס נאָך שלשים שוין אַרויסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיך, האָט גע'טענה'ט, אַז על־פּי דין קומט דעם טאַטענ'ס שטאָדט אי ה ם, ווארים ער איז דאָך דער עלטערער (אויף אַ גוטע האַלבע שעה!). און שניאור האָט גע'טענה'ט צוויי טענות מיט אַ מאָל: ערשטענס, ווייסט מען ניט, ווער איז פון זיי דער עלטערער, ווארום ווערליג די מאַמע דערצעהלט, אַז מע האָט זיי קינדווייז פערביטען, קאָן דאָך גע־מאָהלט זיין, אַז ער, שניאור הייסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר אַ שוועהר אַ נגיד, וואָס האָט אויף

איין אייגענע שטאָדט אינ׳ם בית־המדרש אין מזרח־וואַנד, און קיין זוהן האָט ער נישט. וועט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אם ירצה השם, אַריבערגעהן צו מאיר׳ען. וועט אויסקומען, אַז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואַנד, און שניאור — אפילו אַ האַלבע נישט! פרעגט זיך אַ קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אַזאַ טענה, האָט זיך אַריינגעמישט מאיר׳ס שוועהר, אַ איד אַ נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז אַרויס מיט אַ פייער: „אביסעל איין עזות! איך ביז נאָך נים אַלט קיין פערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך, ערשטענס, ברעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אַז איך וועל שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאַקי נישט האָבען, אָבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען אַ יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אביסעל איין עזות פון אַ שייגעץ!“

האָבען זיך מענשען אַריינגעלעגט אין אַ שלום, געוואָלט מאַכען אַ שטיקעל פשרה, „יאַק נע פסק טאָ פסאַקעץ“, מע זאָל אָפּשאַ־צען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אַנדערען זאָל אויסצאָהלען. דאַכט זיך, אַ גלייכע פשרה? איאַ? איז דער חסרון, וואָס ביידע ברידער האָבען נישט געוואָלט הערען פון אַרויסצאָהלען. ס׳איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס׳איז געגאַנגען אינ׳ם עקשנות, אינ׳ם צו־להכעים: פאַר וואָס זאָל אַ ברודער זיין אַזאַ איינגעשפּאַרטע זאַך און נישט צולאָזען דעם צווייטען ברודער? און פאַר וואָס זאָלסט דו זיצען אויפ׳ן טאַטענס אָרט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט גע־גאַנגען אַזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אַנדערען, ווי זאָגט מען דאָס: ג ם ל י נ ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האָבען גענומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אַנדערען אויף צו־להכעים. אַ קלייניגקייט — נצחון?

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אביסעל פריהער און האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענ'ס שטאָדט, און שניאור איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענס אָרט, און מאיר איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האָט זיך מיישב געווען מאיר און האָט זיך געפעדערט גאַנץ פריה, האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דער שטאָדט, איבערגעדעקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ—און טהו מיר עפּים! האָט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער און זעצט זיך אוועק אויף דער שטאָדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ — און רוף מיך קנאַקניסעל! האָט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער... אַזוי לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאָל אין אַ שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהן ביידע אין איין צייט, ס'איז נאָך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האָבען זיך אוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאָס בית־המדרש איז נאָך געווען צו), און מע האָט זיך גענומען קוקען אַהן ווערטער. נאָר מלא גזלן איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, וואָס זע־נען גרייט אָט־אָט אריינשפּרינגען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אַזוי, דאַרפען מיר רע־כענען, זענען אַמאָל געשטאַנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אַליין אין פעלד, אונטער גאָט'ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינס דאָס אַנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האָבען מיר, הייסט דאָס, איבערגעלאָזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אַקעגען דאָס אַנדערע אַנגעדרורעלט, ווי די העהנער, און גרייט אָדער אָנ־

האַפּען זיך ביי די בערד, אָדער אַריינפּאַהרען איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין. מע דאַרף אָבער נישט פערגעסען, אַז די מאירס מיט די שניאורס זענען געווען טאַטענס קינדער, אָנשטענ־דיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואָס זאָלען אָנפאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האָבען אָפּגעוואַרט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערחאַפּען דעם טאַטענ'ס שטאָדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שליסעל. און אַז עזריאל מיט דער קאַלטענוואַסער באָרד איז אָנגעקומען, האָט ער נישט געקאָנט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאָס בשום אופן, וויילביידע ברידער האָבען זיך צוגעשפּאַרט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אַנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואָלט אָפּטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואָס־זשע וועט זיין דערפון? — האָט זיי עזריאל אַ זאָג געטהאָן און גענומען בשעת מעשה אַ שמעק טאַבאַק. — מילא, אַז איהר וועט אַזוי שטעהן ביידע אָנגעשפּאַרט, ווי די צאַפּעס, וועל איך נישט קאָנען עפענען די טהיר, און דאָס בית־המדרש וועט שטעהן אַזוי צוגעשלאָסען אַ גאַנצען טאָג. ס'איז עפּיס אַ תכלית? נו, אדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין!

עס ווייזט אויס, אַז די דאָזיגע ווערטער האָבען געהאַט אַ ווירקונג, מחמת די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך ביידע גע־געבען אַ רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אַנדערער לינקס, גע־מאַכט אַיין אָרט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאָל קאָנען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אַז דער רוקער האָט זיך געגעבען אַ רוק און די טהיר האָט זיך גענעבען אַיין עפען־אויף, האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס גענעבען ביידע אַ לאָז־אַריין.

— פאוואָלי, אַט וואָלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאָך אַ צע־טראָטענער אונטער זייערע פיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאַטען פון קינ־דער!...

די מאירס מיט די שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענ׳ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אָן, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערס, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אנידער און אַ שפאַר־אריין מיט די פּליצעס אין וואַנד אריין און מיט די פיס אין דער פּאָדלאָגע, און פון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי ארויף איינס אויף דאָס אנדערע און אָנגענומען זיך ביי די בערד און געפינעט און געקריצט מיט די צייהן און גע־חאַרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערוויל אויסגעגלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירס מיט די שניאורס און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינס דאָס אנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פע, שעמען מעגט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליבע ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז איז דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר גאַנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ׳ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אונ־טערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון איין טאַטע־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שווארצע האר (פון מאיר'ס בארד) און ביי'ם צווייטען אין האנד א'ז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס בארד), און אויף פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנים'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בוכענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, וואס פאסט פאר גויים, נישט פאר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמ"ש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך געגעבען א לאז־אוועק אין פאליש אריין, געחאפט איין עמער וואסער און געגעבען א גאס־אוים אויףביידע ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אן, זינט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע־קיהלט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ־געריכטען קאלטען באד, וואס עזריאל האט זיי מכבד געווען, האבען די מאירם כ"ט די שניאורם ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינס דאס אנדערע אין די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת־צו־נאכטס זענען די מאירם מיט די שניאורם געגאנגען כ"ט נאך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך פערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאס כתרילעווקע זאָל נישט זיין אַזא העק און ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אַזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געווים געהאַט צו טהון מיט רב יוזיפיל דעם רב. אַלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אַלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראַפען און צייכנער וואָלטען אַראָפּגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפּרייט אין אַלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם גערולט דעם קאָפּ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אַלסדינג. וואס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השאָרת־הנפש? וואָס פאַר אַ מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאַרע־טען, און צי האַלט ער פון פאָהרען אויף אַ וועלאָסיפּעד, וכדומה? נאָר אַזוי ווי כתרילעווקע איז אַ העק און עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפיל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט אַ מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראַפען און צייכנער נעמען נישט אַראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. און רב יוזיפיל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפּילדער, אָהן טאַראַראַם. קיינער ווייסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרילעווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האַלט פון איהם איין עולם ומלואו און גיט איהם אָפּ פיעל־פיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתרילעווקע נישטאָ, אַבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ נסתר, אַ פער־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט אַ משפּט, זעהט מען ערשט דע־מאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען צום רב רב יוזיפיל אויף אַ דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין אַ פולע שטוב מיט מענשען: די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פּסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־און־איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אָביסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאַר'ן משפּט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפּט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאַט בעלי־בתים האָבען גערעדט. וועך עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפיל איז אַ מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפיל איז אַ שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל אַ מענש זאָל נישט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפ־געהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו די מאירס און שניאורס לאַנגזאָם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטיינער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי. ווערדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איך. אַז איהר

זענט נעבאך ביידע זעהר גערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־
האט איין טאטען — און א שענעם טאטען. לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־ערן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאטענ׳ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ׳ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס׳איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס׳איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; ווארום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער. אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטייגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ׳ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? ווייל דער אויבערשטער האט אזוי בא־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט׳ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען ווילט זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ׳ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קוממט אויס:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

אַ האַלבע שטאָדט און נאָ דיר אַ האַלבע שטאָדט. איז פאַרהאַן אָבער איין עצה, אַז איהר זאָלט ביידע זיצען אין מזרח־וואַנט, אַ שטאָדט נעבען אַ שטאָדט. דאָס האָב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אַזוי? אַזוי ווי אייער טאַטענ'ס שטאָדט און מיין שטאָדט זענען צוויי שטעדט, אַ שטאָדט נעבען אַ שטאָדט, זעצט איהר זיך, ברידערלעך, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען געזונטערהייד ביידע, אַ שטאָדט נעבען אַ שטאָדט, און וועט זיך פאַרשפּאָרען קריעגען. אי וואָס? די קשיא: וואָס וועל איך טהון אָהן אַ שטאָדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז אַ רב אָדער גלאַט אַ איד מוז דוקא האָבען איין אייגענע שטאָדט, און דוקא אין מזרח־וואַנט, און דוקא אינ'ם אַלטען בית־המדרש? וואָרום, לאָמיר זיך גוט באַטראַכטען: וואָס איז אַ בית־המדרש? אַ מקום קדוש. וואָס געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מ ל א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו — פול די גאַנצע וועלט! ווי באַלד אַזוי, היינט וואָס איז דאָ שייך מזרח, צפון, דרום, גאַנץ אויבען־אַן, אָדער גאָר ביי דער טהיר? אַבי אַ מקום קדוש און אַבי געדאַווענט! מ ש ל ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואָס איז דאָס געגליכען? צו אַ מלך, וואָס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פּאַלאַץ אריין בעטען ביי איהם אַ טובה. פּלוצים האָבען זיך די קנעכט צעאַמפּערט צווישען זיך און זענען פאַר'ן מלך אין די אויגען אריינגעפאָהרען איינער דעם אַנדערען אין די בערד אריין און האָבען גאָר פאַרגעסען, צוליעב וואָס זיי זענען געקומען און פאַר וועמען זיי שטעהען; האָט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האָט באַפוילען, מע זאָל זיי מחילה ארויספיהרען: טמה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, נעהמט אייך געזונטערהייד אין דרויסען ארויס און רייסט אייך דאָרטען וויפיעל אייער האַרץ געלוסט! וואָס האָט איהר צו קריכען צום קייזער אין פּאַלאַץ אריין.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האַלטען זיך?... דאָס איז דער משל, און דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אַהיים און לעבט אייך אין פריערען, און לאָז אייער פאָטער זיין דאָרטען אַ מליץ־יושר פאַר אייך און פאַר אונז און פאַר כלל ישראל.

אַזוי האָט גע'פּסק'עט רב יוזיפיל דעם משפּט, און דער עולם איז זיך צעגאַנגען אַהיים.

אויף איבעראַכטאָג שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האָבען זיך אָװעקגעשטעלט דאַוונען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האָט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אַנדערער זייט — זיי האָבען נישט געוואָלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז אַ בעלן אויף איין אייגענער שטאָדט אין מזרח־וואַנד, אינ'ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש, די אַנדערע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאָל ער זיך ווענדען קיין כתרילעווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אָדער צו שניאור'ען — ס'איז אַלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, וואָרום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט אַ לעדיגע שטאָדט — איין עבירה פאַר גאָט!

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

א פּאָעמע.

געשריבען אין יאָהר 1904.

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתרילעווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, איין אייגענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהאן דעמאלט אין כתרילעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתרילעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפּיס אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

הארצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואָס, מיינט איהר? נאָר איבער דעם, וואָס מענשען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאָגט דער אזוי, זאָגט דער: טאָמער פאַרקעהרט? האַלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אָן זייער קריוודע: סטייטש, וואָס האָט מען נעבאַך צו איין אָרעם פאָלק, וואָס טשעפּעט קיינעם ניט, וואָס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערד אַ שתדלן פאַר'ן ענגלענדער, בעוויזט־אויס מיט ראיות, אַז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואָס מיר געבילדעטע, אז מע בראָקט מענטשען, אזוי ווי קרויט!“ — „ווער איז אייך שולדיג, אז איהר זענט אַ בהמה?“ — „אַ בהמה זענט איהר גאָר אליין בצורת פערד!“... בקיצור — פּעטש, עדות, פּאַפּירען, כּיראָוואָי, אַלדי חלשות! דאַכט זיך, אין בּלוג, וואָס קעהר זיך אָן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלותים, שלעפּערס, אַ לאַנד, וואָס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אַלדי שוואַרצע יאָהר, אין אפריקאַ? צי אשטייגער, אייך דאַרף טאַקי דאַרען דער קאָפּ פאַר סערביע, וואָס עטליכע אַפּיצירען האָבען זיך מיישב געווען און האָבען איינמאָל אין מיטען בייטאַכט זיך אויפגעחאַפּט, אָנגעפאַלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אַלכסנדר און די קיסרינע דראַגע און ארויסגעוואָרפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאָגט איהר, אָנפאַלען אויף יענעם בשעת ער שלאָפט און מאַכען איהם די קץ, דאָס פּאַסט, זאָגט איהר, פאַר פּראָים, ווילדע מענשענפרעסער, דאָרטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אָבער איין אַנדער זאַך: וואָס געהט דאָס אייך אָן מעהר פון אַלעמען? איהר האָט שוין טאַקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאַכט און פערזאָרגט אַלע קינדער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאָלט איהר האָבען אַ טבע אריינשטעקען אומעטום די נאָז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אָהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטעדטעל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע הארבע ווערטער מיט זיינע כתרילעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אַליין אַ כתרילעווקער. דאָרט בין איך געבאָרען, דאָרט בין איך אויפגעוואַכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און שקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אַוועק־געלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען“ און וואָס די חוואַ־לעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, און חאָטש מען איז שטענ־דיג אינ'ם דאָזיגען טומעל פערטאַרעראַמט און פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתרילעווקע זאָל מאַריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתרילעווקער אידען, זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּיס איין אויסגאָס, אַ צרה, אַ בראָך, איין אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אַצינד ד אָ ר ט ע ן, אין מיין פאָטערלאַנד?... כתרילעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פערוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אַז מע גיט אַ קלאַפּ אין איין עק, גיט זיך עס אָפּ באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתרילעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאָפּעל און פיהלט אַלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פיהלט כתרילעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטיגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתרילעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתרילעווקער? דאָס כתרילעווקע

איז עפּיס אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי איין אומגליק חלילה, ביי אַ חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־אַרום, שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אַריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, איין אַ ווינקעלע, גליהען ווי איין אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט אַרומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאָנען פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאָכעניש ס'איז געווען אין כתרילעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאַט“ און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגעזעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען שיינען ביז'ן עק וועלט אַריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען, אַז

די פּאַגאָדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, אַ האַנד פון אַ מענשען און אַ בלייענע פעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאַליקעל און חנה'לע און גנענדיל, אַ חוץ נאַר, וואָס מען איז אַנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האָגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאַר דאַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאַר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אַליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאַגאָדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!“

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעווייזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטענישען.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט אַרוים ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פּישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און אַ שוואַרצער שאָטען, אַ ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פּנימ'ער; צוגענומען גע־

ווארען ביי זיי מיט אַ מאָל די פּריוויליגקייט אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האָפענונג איז געווען ביי זיי: טאָמער איז דאָס אַ דמיון, אַ ליגען — אַ קשיא אויף אַ מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, אַ יונגערמאַן אַ משכיל און אַ שענער שרייבער אַ בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראָכען דער רוח ווייסט וואוהין? וויים איך — פּזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינער דעם אַנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האָט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען, וואָס איין אַנדערם מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס אצינד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער. עפּים אַ משונה־מאָדנער אומעט האָט זיך אויסגעגאָסען אויף אַלע־מען, און דאָס הארץ האָט איטליכען געזאָגט, אַז ד אַ ר ט האָט בעדאַרפט פאָרקומען עפּים זעהר אַ מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אַלטער בעקאַנטער זיידעל, דער איינציגער, וואָס שרייבט־אויס דאָס בלאַט, איז נאָר־וואָס געקומען פון דער פּאָסט אַ צעקאַכטער, אַ צעטראָגענער, דאָס פּנים פינסטער ווי די ערד און ווי אָנגע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט. און מע האָט זיך דערוואוסט, אַז די מעשה איז טאַקי איין אמת.

„אַ גליק, וואָס חאָטש דאָ אין כתרילעווקע קאָן אַזאַ חתונה ניט פאָרקומען, וואָס דאָ קאָן אַזאַ־נ־אומגליק ניט געשעהן!“

אַזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינס דאָס אַנדערע, נאָר אין הארצען האָבען זיי זיך געטראַכט: אַ קשיא אויף אַ מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען אַ שרפה, זיך אויסלאָזען מיט אַ העליש פייער. און די כתרילעווקער אידען האָבען זיך אָנגעהויבען פּאַוואָליגקע ארומקוקען, וואו האַלטען זיי אָקאָרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אַנדערע פעלקער“...

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאָר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאָר דער שבת־גוי, וואָס פערלעשט די ליכט פרייטאָג־צו־נאַכטס פאר גאַנץ כתרילעווקע, און האַקט די געשטופּעלטע, וואָס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאנצער שטאָדט, וכדומה נאָך אַ סך אזעלכע ערלים קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתרילעווקע האָט כלל וכלל נישט געהאַט וואָס מורא צו האָבען, און די דאָרטיגע אידען וואָלטען זיך געקאָנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, ווארום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאָזיגע „פעלקער" אַזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זיין. חוועדאָר ווייסט וואויל, אַז חאָטש דער מיוחס, דער תושב אין כתרילעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעס, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראָגען די פּאָמעניצע וכדומה אזעלכע גראָבע אַרבייט, וואָס ער איז צו זיי געוואָהנט געוואָרען פון כמה וכמה יאָהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האָט איהר אַ טעות: ער פערשטעהט גאַנץ גוט, אַז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאַנצע וועלט קאָן ניט בעשטעהן פון סאַמע גענעראַלען, עס מוזען זיין אויך פּראָסטע סאָלדאַטען. אמת, אַ סך גענעראַלען, דאָס הייסט כתרילעווקער אידען, וואָלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאָר דעם פּראָסטען סאָלדאַט; נאָר צוריק, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האָבען גענעראַלען אויך, פון סאַמע סאָלדאַטען קאָן די וועלט קיין קיום ניט האָבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראַלען פון כתרילעווקע, וואָס האָבען ווער ס'זאָל זיי בעדיענען, אַז ס'קומט שבת, און ער, דער סאָלדאַט, וואָס האָט וועמען צו בעדיענען און חאַפּען ביי וועמען אַ שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען אַ טרונק בראָנפען.

— אחאַרי נאָ סיודי, חוועדאַר סערדצע! נאָ פּיי טשאַרקאַ לחיים, אַ סיבה דיר אין פּנים! — זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קידוש, און חוועדאַר טהוט אויס דאָס היטעל, האַלט דאָס גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאהר.

— דאי באָזשע זדראַווסטוואָוואַט! — און ער קעהרט איבער דאָס גלעזעל מיט'ן קאָפּ אינאַיינעם און פערקרימט זיך שטאַרק־שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דוזשע הירקע, נעהיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ!*

— נאָ, זאַקוסי מיט אַ קרענק דיר אין די ביינער אַריין, שמאַטאָק שבת'קאָווע בולקע! — זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער אידען שעלטען חוועדאַר'ען מיט טוידטע קללות, קאָנט איהר אפשר איבערקלערען, אַז מע מיינט דאָס חלילה ערנסט? זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ גערעַנק! זיי ווילען אייך פאַר חוועדאַר'ען ניט אַוועקגעבען קיין זאַק באָרשטש, דערפאַר וואָס ער איז איין ערל איין עהרליכער; גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאַר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, אַרויסגיסען די פּאָמע־ניצע, צוהאַלטען די ציעג ביז האַפּקע וועט זי אויסמעלקען, אַריינטראָגען שפּענער, אָנגיסען וואַסער אַ פאַס, איבערשווייגקען דאָס געפעס, ווי אַ רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער אַ נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאָס קינד אויך. קיינער קאָן ניט אַזוי פער־שלעפערען אַ קינד, ווי חוועדאַר; קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַוועז, פערשפּיעלען אַ קינד, ווי חוועדאַר, קנאַקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפּען, קלאַפּען מיט די פינגער, חאַרחלען מיט'ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר וכדומה אַזעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען

* שטאַרק ביטער, האָב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

די כתרילעווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאַר'ס שוואַרצע שטשעטינעדיגע מאַרדע און דוקא חוועדאַר'ס גראָבע שטעכעדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראָפּ פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואָס צופריעדען, ווייל עס מאַכט זיך גאַנץ אָפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטאָ וואָס, קאָן זיי אונטערדרוקען חוועאַר בסוד א שטיקעל ברויט פון טאָרבע מיט עפּיס נאָך און אָנהאָדעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואָס... נאָר ס'איז א טעות, חוועדאַר וועט אזא זאַך נישט טהון: ער ווייסט גאַנץ גוט, אז דאָס, וואָס זיי עסען — מעג ער, חוועדאַר, אויך עסען, און דאָס וואָס ער, חוועדאַר, עסט — טאָרען זיי ניט עסען. פאַר וואָס? — דאָס איז שוין ניט זיין עסק. למאַי א בלאָז טהון דאָס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אָדער אָנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אָדער אָפּטראָגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אַזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און איטליכער בעדאַרף זיך האַלטען ביי זיינעם. און טאָמער מאַכט זיך א מאָל, חוועדאַר קאָן ניט איינהאַלטען זיך און טהוט א לאַך, למשל, פּסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָרנאָ ווידמאַ!" — האַקט מען איהם אָפּ די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואָיאַ סוויניאַ, חזיר, לוטשע?" — און חוועדאַר בלייבט שטיל.

חוועדאַר איז אָבער שטיל נאָר דעמאָלט, ווען ער איז ניכטער. ביז ער פערטרינקט זיך ניט אזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם. דאָס טרעפט זיך מיט חוועדאַר'ען זעהר זעל־טען. נאָר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאָלט — חיות ניט זיכער! דעמאָלט הויבט ער אָן זיך שלאָגען מיט די הענד אין הארצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואָס האָט מען צו איהם? פאַר וואָס זויגט מען זיין בלוט, פאַר וואָס עסט מען זיין פלייש? אָט געהט ער און מאַכט א תל־עולם פון גאַנץ כתרילעווקע!...

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ!... — ער שרייט אַזוי לאַנג, ביז ער ווערד אַנשלאָפעז. און אַז ער שלאָפט זיך גוט אוים און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און איז ווידער דער אייגענער שטילער, עהרליכער „חוועדאַר־סערדצע“, וואָס פריהער, גלייך ווי גאָר ניט געוועז.

— אַדע טוואָי טשאַביטע, אַ קרענק דיר אין פּנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אָן זאָגען מוסר און שעל־טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: — „שאַ טי סובי דומאַיעש, דו באַסיאַק איינער? דו ווערסט דאָך פּגר'ען ערגיץ, בורעש זדאַכניט אונטער אַ פּלויט, האָב דיר אַכציג שוואַרצע יאָהר, די כּפּרה שאָב טי באַוו פאַר כל ישראל, רבונו־של־עולם!“

חוועדאַר שטעהט און קראַצט זיך אין דער פּאַטיליצע און שווייגט; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז זיי זענען גערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אַראָפּ צו זיך אויף די באַרוויסע פיס און טראַכט זיך: ווען האָט ער געקאָנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ?!

אָט אַזאַ מין נפש איז חוועדאַר.

אויך די אַלע איבעריגע נפשות, וואָס אין כּתרילעווקע, האָבען שטענדיג אַ פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואָהל, אַז משׁשת ימי בראשית זענען די אידען בעשאַפען געוואָרען, זיי זאָלען זיין קרע־מער, סוחרים און איבערקויפערס; וואָרום קיינער קאָן אַזוי ניט האַנדלען, דרעהען מיט'ן קאָפּ, ווי אַ איד, כּי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאָס אוים: „נאַ טאָ וואַני זשידי, שאָב האַנד־ליאַוואַלי“... און מע בעגעגענט זיך גאַנץ אָפט אויפ'ן מאַרק, און מע קען זיך איינס דאָס אַנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אָפּ כּבוד איינס דאָס אַנדערע: הריצקאָ זאָגט הערשקען „מאַשעניק“, און הערשקע זאָגט הריצקען „זלאָדי“, און דוקא אין גוטען מוטה, און אַז מע צעקריעגט זיך שוין גאָר שטאַרק,

געהט מעןביידע „דא ראבינא“, און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע“ — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשען, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוודל, גוטיאנטע, מאחריינ־וואסער“ און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חוועדאר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק“. האפקע איז אזוי צעגויפגעוואכסען מיט די כתרילעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זיי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען ארייגשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגס מיט פליישיגס אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרילעווקער פריסטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע, ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעחר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געוועזן איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געווען פערמישט

א זייטיגער פּאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־ווע, מאַקאַר חאָלאָדנע, א גרויסער שונא־ישראל, איין אמת'ער צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־טען אין כתרילעווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואָלטען די דאָרטיגע אידען דערלעבט אַ נקמה אין דעם המנ'ען. נאָר מחמת מיט מאַקאַר'ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך א נעם געטהאָן צוריק און געזאָגט פאַר'ן סלעדאָוואַטעל, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען גערעדט, האָבען זיי געבילט — און דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון דעמאָלט אָן וואָלט, דאַכט זיך, מאַקאַר חאָלאָדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאָר ווי עפּיס דורך אַ מין קאַפּריז פון דער נאַטור איז ער, אדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פון אידישען פאָלק און געטראָגען אַ שנאה טיעף אין האַרצען תחילת אויף די כתרילעווקער אידען אַליין, און נאָכדעם — אויף אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען גאָר אַ קליינער, געטריבען אַ באַרויסער דעם טאַטענ'ס געגנז אויף דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פונ'ם חדר, און אָנשטאַט אַ „גוט מאָרגען" פלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועס, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט אַ פּאָלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אַזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב'ס אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש"י, האָבען זיך דוקא גע־פונען פאַר אַזאַ זאַך בעלעדיגט און האָבען איהם אָפּגעענטפערט מיט אַ אידיש ליעדעל, וואָס חאָטש מאַקאַר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ'ם נוסח און פון זייער לאַכען האָט ער גאַנץ גוט ארויסגעזעהען, אַז דאָס מיינט מען איהם דער־

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האָט קיין טעות ניט געהאַט. אָט האָט איהר דאָס ליעדעל אַליין:

קישקעס קאַכען
אין דער וואַכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואַגען,
דיך באַגראַבען!
מיר א שליטען,
דיך באַשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאַפויר: ברויט האָט מאַקאר, ניט זיי; אויף א שליטען פאהרט מאַקאַר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אַזוי שטעלען זיך דאָס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאַטשעפּען זיך מיט מאַקארען, ער מעג זיין איינער? מאַקאַר האָט, נישקשה, א פּאָר ידים, וואָס קאָן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפּיציגע קעפּ־לעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאַקאר האָט זיי דעמאָלט נאָך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואָס זיי האָבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו"...

שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט געשטודירט אין „פּריחאָדסקאיע", האָט ער געהאַט מיט זיי בענעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאָדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך, און אַלע מאָל האָט געמוזט אַרויס עפּיס א מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויף דעם נאָמען „זשיד", וואָס, אייגענטליך, איז דאָך עס גאָר א געוויינטליך וואָרט, ווי למשל „פּאַרד", האָבען זיי איהם גראָב געענטפערט: „סווינִיא", און אויף זייערע איינגעגעסענע ליצנות האָט ער זיי געענטפערט מיט קלעפּ און האָט זיי גאַנץ אָפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פּלשתים, און ווי אַזוי די פלשתים יאָגען זיי נאָך פון הינטען

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סוויסטשען:

„אַ טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!...“

קאַפּיטעל ה.

בעוויזט, ווי אַזוי עס ווערד פון איין אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאָדסקאַיע“ איז מאָקאָר נישט געגאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאָ געדאַכט, אַ יתום, געירש'עט פון די עלטערען אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאָרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהאָן צו דער „סלוזשבע“, זיך גענומען צו דער פען, בעקומען איין אויסגעשריבען הענטעל און געוואָרען אין דער כתרילעווקער מעשטשאַנסקע אופּראַווע שרייבער, און נאָכדעם סעקרעטאַר, און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע בענגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט־ווערען מיט די כתרילעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בענוגענט נאָר מיט שאַרפע אָנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאָ, בערקאָ, אי ווער, שבת, קוגעל!“ און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי“ מיט אַ שנעל איבער'ן קאָלנער און מיט איין אָנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אָנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אַריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש. און אויף ווערטער זענען דאָך די כתרילעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעכטע מזיקים אין דער וועלט! פּאַר אַ גלייכוואָרט וועט אייך

א כתרילעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, גיט זשאלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתרילעווקער עני, א מקבל, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לא־זען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אלץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־ווערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתרילעווקער. און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתרילעווקער אידען גע־קויפט א מסוכנ'עם שונא· זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: ה ז ה ר ב ג ו י ק ט ן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט איביג זיין א שרייבערעל אין דער מעשטשאנסקע אופראווע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט געדיכטע שווארצע וואנסעס, מיט א רויטען אקאלעשעק און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעט! און: קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געווארען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר ברייטע אכסלען מיט א מאדנעם שפאן — גאר גישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, און איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט געשעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאַהן“, וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך, דער פּאָסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאַזעט, אַ פּריצ'על פון זלאַדיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע. וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסען שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאַי ווי סאַי טאָג ווי נאַכט אין סטוקעלקע און בענעמט די שכנים אַלע אַרום און וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָסט־מייסטער אַליין. און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאַהן“, ווי ס'איז בעוואוסט, איז דאָך אַ אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אַרום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר'ען שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען אַרום און פון אַלע זייטען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ חריף אַ געזונדער אין אידישע ענינים, אַ גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פּראָצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך בלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פעראינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט דערגעהן טאַקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאַקי ביי די כתרילעווקער אידען אַליין, וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָך עד היום גאָר קיין מעשה ניט.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־ביילה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאקאר'ס אין כתריל
לעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס
איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געוויינטיליך א נגיד, האלט די
שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום
ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז
דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם ווארט, ער איז
דער נגיד. חאטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס
בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל,
אז איהר וועט אנחאפען א כתרילעווקער און א פרעג טהון איהם:
וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־
שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ
און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געוואַ־
רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך
מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן
מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־
שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין
איינגענע.

— נו?

— מיט א הויף איין אייגענעם.

— נו?

— מיט ציגענע עטליכע.

— נו?

— היינט די קלייט? א שארפע פלייט!

— נו?

— היינט די טאקפע?

— נו?

— ווידער א מאל נו און אבער א מאל נו. וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט גאלד? פאה־רען אין קארעטעם?

און דער כתרילעווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. ווארום וואס קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? ווער איז גבאי אין חברה־קדישא? ווער איז ראש וראשון? ווער איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. ווער מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. ווער איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־גאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתרילעווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, ווען ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייענעם נוכח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית׳טע איז דער קאמפלימענט, אפנים, שטארק געפעלען, מחמת זיי קוועלען ביידע, ווערען ברייטער ווי לענגער, שוויצען אזש פאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרעדען דעם גאסט, אז ס׳איז פארהאן ביי אידען נאך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפּיס אזעלכעס ביי אידען, וואס זאל זיין נאך בעסער פון פיש מיט חריין, און האט מורא ארויסזאגען. צימעס? טאמער בלייבט ער ווארטען ביז׳ן צימעס — וואס דארף ער איהם? קוגעל? טאמער הייסט ער עפענען דעם טשאלענט אין מיטען פרייטאג־צו־נאכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אפּ מיט א קליין געלעכטערעל: „חע־חע“. דערויף ענטפערט איהם דער גאסט: „חע־חע־הע“. און מרדכי־נתן איז צופריעדען, וואס יענער לאכט, העלפט ער איהם לאכען: „חע־חע־חע־חע!“ און בשעת מעשה דערלאנגט דער גאסט דעם בעל־הבית מיט׳ן עלע־בויגען אין זייט אריין און א שמייכעל צו דער בעל־הבית׳טע, און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע ווערען צעשמאלצען פאר תענוג.

פלוצים חאפּט זיך אויף דער גאסט, ווישט זיך אוים די הענד און דאס מויל מיט׳ן קלאר ווייסען טישטוך פונ׳ם טיש, פערשפּילעט זיך אויף אלע קנעפּ און טהוט א זאג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוזשבע“!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־ביילה׳ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פּנים אריין מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ׳ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראכטאג שבת...

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאַכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאַן, וואָס טאָג ווי נאַכט, און אפילו שבת, האָט ער צו טהון מיט נאַטשאַלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האָט אַנגענומען אַ פולע מויל מיט וואַסער און שווייגט. אַ מאָד־נער מענש אַט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאָן זיך נישט איינהאַלטען און חאַפּט אַראָפּ דעם פּאָרטרעט פונ'ם דאָזיגען פּאַרעל, בכדי בעקאַנט צו מאַכען מיט זיי די גאַנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז אַ איד אַ הויכער מיט לאַנגע הענד, אליין איז ער דאַר און טרוקען, און מחמת די באַקען סטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פּיערעקעכיג, ווי ביי אַ חינעזער, און קוים־קוים בע־וואַכסען מיט אַ שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאָס מויל אביסעל אויף אַ זייט, זעהט אויס, ווי ער האַלט אַ סוד ביי זיך שטענדיג פערבאָרגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיינ־מאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט. נאָר דעמאָלט, ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאַטשאַלסטווע, איז דאָס גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צענעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאָס פּנים הויבט אָן צו שיינען און די ליפּען ווע־רען אָפּגעשלאָסען, און דאָס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אָן צו רעדען — שוין גאָר ניט דער, גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן. טאָמער ווייסט איהר, צוליעב וואָס קאָכעט ער זיך אַזוי אין נאַ־טשאַלסטווע? נאָר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אַמאָל אַ כתרילעווקער עפּיס דאַרפען האָבען, וועט ער קומען צו געהן מיט אַ געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, ווער נאָך איז אַזאַ חשוב ביי נאַטשאַלסטווע, ווי איהר?" צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב" איז ביי איהם כדאי, סע זאָל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי געלד — אַ מאָדנער מענש אַט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא אַ אידינע אַ נידעריגע און אַ גראָבע, זעהט אויס ווי אַ מעשען שטוי־

סעל, אָדער ווי אַ בייזיג סאַמאָווארעל מיט אַ קליין שפּיציג טשייניקעל אויף דער קאַנפאָרקע. ווי גראָב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפּיציג איז דאָס קעפּעל, און שטענ־דיג זידט דאָס, דאָס בייזיגע סאַמאָוואַרעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ׳ן מאַן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתרילעווקער ציעגען, אין כעס אויף די כתרילעווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאנצער וועלט! דאָס גאַנצע גליק איז, וואָס סאַי דער מאַן, סאַי די דיענסט, סאַי די כתרילעווקער ציעגען און ווייבער, סאַי די גאַנצע וועלט הערען זי, ווי פּסח דעם קאַטער, אָדער ווי המן דעם גראַגער. דער מאַן האָט צו טהון שטענדיג מיט קהל׳שע געשעפטען, מיט נאַטשאַלסטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאַשע, פער׳שרפה׳ט די קאַר־טאָפלים, זידט־איבער די מילך אין אויוועז; די כתרילעווקער ציעגען טהוען איהר צום טוידט, שפּרינגען אויפ׳ן דאַך און צופּען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרילעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאָהרען אין מאַרק ביי די פיש, אין יאַטקע ביי׳ם פלייש, אין שוהל ביי די תחינות, און להבדיל אין באָד אפילו... ניין, די וועלט האַלט ניט פון טעמע־ביילה׳ן! און מסתמא איז דאָ פאַר וואָס. אַ וועלט איז ניט משוגע...

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אַביסעל בעקענט מיט׳ן דאַזיגען פּאָרעל, קאָנען מיר שוין, דאַכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך אַרום זיי אזוי שטאַרק.

קאַפּיטעל ז.

דער „אַדון־בפקדך“ ביי׳ם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אַנדערער גאַסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט — אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפט אין

קלייט אריין, אין דער שניט־קראם. מרדכי־נתנ׳ס שניט־קראם. דארפט איהר וויסען, איז דאס ערשטע געוועזענשטניס אין כתרי־לעווקע, וואס דארטען קריגט איהר א חוץ דעמיקיטאז, ריפס, ליוסט־רינע, פארוסינע, ציץ און זאגע און מאדעפאלאן, אויך דראפ און טריקא און שעוויאט און סאמעט און אטלעס און סאטין און מוסלין און אלסדינג, וואס א הארץ גלוסט — „נאך די לעצטע מוסטערען, וואס מע קריגט דאס ניט אפילו אין יעהופעץ“. אזוי זאגט מרדכי־נתן, און אזוי זאגט מרדכי־נתנ׳ס וויב, טעמע־ביילה, און אזוי זאגען מרדכי־נתנ׳ס קלייט־משרתים, און געהט זאגט זיי, אז ניין! אלע פריצים פון כתרי־לעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ׳ס קונים, און דאס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאגט זיי נאר דאס איינע ווארט „בנאמנות“, דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאס ארויסגעווארפען, און מרדכי־נתנ׳ס איין ווארט „בנאמנות“ איז קודש קדשים. אט אזוי איז דאס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאקאר איז איינער פון מרדכי־נתנ׳ס קונים, וואס האנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאקאר איז זיינער א קונה שוין פון לאנג, נאך פון יענער צייט, אז ער איז נאך ניט געוועזען מאקאר פאוולאוויטש, נאר מאקארקע, און וואס דעמאלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פאדעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאגען גאנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואשי הראשי, נאשי טאוואר.

שפעטער, אז מאקאר איז געווארען א שטיקעל מאכער אין דער אופראווע, האט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט א קרעדיט, געווינטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכסעלע, געזאגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאט׳שייטע, פאניטשע, שלום בבית משבון בקעשעני...

נאָך שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט אָנגעטהאָן אַ קנעפּעל און אַ הענג־קאָלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפענט אַ שענעם קרעדיט, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, אַז ער קומט אַריין אין שניט־קראַם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אַקעגען דאָס בענקעל און בענשט איהם מיט אַ טיטול „וואַשע וויסאָקאָבלאָהאָראָדיע“, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש צעלעגט זיך גאַנץ ברייטליך, פערוואַרפט אַ פוס אויף אַ פוס, פעררויכערט אַ פּאַפּיראָס און שמועסט זיך אויס מיט מרדכי־נתנ'ען גאַנץ פּראָסט, בלשון „דו“, גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאַי, מרדכי־נאָס!

און מרדכי־נתן שטעהט פאַר איהם מיט אַ געמאַכטען דרך־ארץ, מיט אַ געמלאכה'טען רעשפּעקט, און טראַכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אהער, אדון בפקדך?“ און דער „אדון בפקדך“ מאַכט אַ רעד מכח אידען, אידישע גע־שעפטען, שאַכער־מאַכער, און לאָזט אַרויס אַלע מאָל אַ הויכען געלעכטער מיט אַ מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאַנגט מרדכי־נתנ'ען, ווי מיט איין אַרשין אין דער זיעבעטער ריפּ, נאָר ער האַלט זיך איין און שמייכעלט מיט אַ פּאַסקודנע געמאַכט שמייכעלע. וואָס ווען מרדכי־נתן זאָל זיך קאָנען אָנקוקען בשעת מעשה אין שפּיעגעל, וואָלט ער זיך אַליין נמאס געוואָרען.

דער שמועס פונ'ם „אדון בפקדך“ דרעהט זיך אַלץ אַרום אַזעלכע זאַכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאה, אין איין אויער אַריין, פונ'ם אַנדערען אַרויס; וואָס ווייטער־ווייטער געהט ער אַריבער אויף אַזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט האָרכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס'איז אמת, וואָס די אידען שעלטען אַלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפּייען אויפ'ן קלויסטער, און אַז אַ כריסט געהט אַוועק פון אַ אידען, בעדאַרף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּאַ־מעניצע? וכדומה אַזעלכע שטות'ערייען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פער־שלאָגט איהם האקע־באקע, מכח אופראווע, מכח קאראבקע, סוועטשנע סבאר. ווער־וואָס? ער לאָזט זיך ניט פעררעדען די צייהן, חאַטש געב איהם א קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאָל פאר אלע מאָל: ער זאָל זיך איהם נאָר מודה זיין. מרדכי־נתן פרובט זיך מיט א ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָבלאהאראָדיע געשטודיערט אזעלכע דינים?" מאַקאר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פאלט אויף אזא מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואנד:

— נו, און בלוט?

— וואָסער בלוט?

— פסח?... מצה?... הא?...

און מרדכי־נתן פאלט אויך אויף א גלייכער המצאה: ער טהוט א ריהר דעם אָדון איבער דער פלייצע, א גלעט דעם הענג־קאלנער, און מיט א פּאָסקודנע געלעכטערעל פון א הונד א הונפ־ניק טהוט ער איהם א זאָג, אז דער אָדון איז א גרויסער לץ, חע־חע־חע! און אז דער אָדון הויבט זיך אויף און געהט אוועק, זאָגט אויף איהם מרדכי־נתן אַ שבח, אז דער „אָדון בפקדך" איז אַ שווערער אָדון, דאָס הייסט, מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען, ער זאָל זיין א רשע — חלילה! נאָר גלאָט א כלב שבכלבים...

איינמאָל — ס'איז געווען שבת בייטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק; פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאַקאר חאלאדנע! פריהער האָט זיך אונזער נגיד אַביסעל ווי דערשראָקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אָדון בפקדך" אהער פלוצים נאָכ'ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם געמאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט א שמייכעל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל און געבליבען אין דער יאַרמעלקע און א געשריי געטהאָן צום ווייב:

— טעמע־ביילה! הער נאָר, געב אהער עפּיס אין מויל אריין! מזהוט מאַקאַר א מאַך מיט דער האַנד:

— מע דאַרף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח איין עניז, ס׳איז א סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „א סוד“, חאַפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אָן מאַקאַר ביי דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס׳איז ניט אַזא סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאָר געוואָלט פרעגען א קליינינגקייט, דו ביזט א קלוגער מענש און איין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטאַרק צופריעדען פון׳ם קאָמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאָלצען פאַר תענוג, און סע טהוט איהם באַנג, וואָס ס׳איז קיינער נישטאָ דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט׳ן מיידעל? — פרעגט איהם מאַקאַר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי א סלעדאָוואַטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האָז.

— מיט וואָסער מיידעל?

— מיט׳ן מיידעל, וואָס אידען האָבען זי געקוילעט און האָבען אָפּגעצאָפּט פון איהר דאָס בלוט און בעהאַלטען דאָס אויף פּסח.

פריהער צעלאַכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: הע־חע־חע! און נאָכדעם ווערד איהם דאָס פּנים בלאָס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אָן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט׳ן קאָפּ, און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאַזעטען! — זאָגט איהם מאַקאַר און לאָזט ניט אראָפּ פון איהם קיין אויג.

— די גאַזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאַזעטען שרייבען, אז ס'איז פּארהאַן א פּראָטאָקאָל. — פּרובט זיך מאַקאַר איהם איבערשפּארען. — איך האָב אליין געלייענט, אז ס'איז פּארהאַן א פּראָטאָקאָל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יארמעלקע, און די פּאות ציטערען.

— וואָס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאַקאַר, שוין רויט פאר כעס. — דאָס, וואָס איך דערצעהל דיר? צי דאָס, וואָס סע שטעהט אין פּראָטאָקאָל?

— אַלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאַכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פּנים, מיט די אויגען, מיט די פּאות און מיט אַלע אברים און ציטערט אַזש פאר כעס. מאַקאַר האָט איהם קיינמאָל ניט געזעהען אזוי אין כעס, און האָט דערפון אָפּגעלערענט זיך א פּשט, אז ניט אומזיסט איז דער איד אזוי אויפגעטראָגען. די משמעות, אַז ס'איז אמת די מעשה; אניט, וואָס שרייט ער אזוי? וואָס וואַרפט ער זיך אזוי? נאָר איין עזות פון א אידען — זאָגען אויף אַלסדינג, וואָס סע שטעהט געשריבען, אז ס'איז שקר וכזב! און מאַקאַר חאַלאַדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצאָרן, רוקט אָן אויף זיך דאָס היטעל מיט'ן קנעפּעל און טהוט אַ זאָג:

— פאר אַזעלכע ווערטער וועסט דו האָבען צו געדענקען!

און ער לאָזט זיך געהן צו דער טהיר. און תיכף נאָך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן און האָט שוין חרטה אויף דער גאַנצער מעשה און וויל איהם איבערבעטען, פערקערעווען איהם צוריק, און ער לויפט איהם נאָך:

— פּאַני!... וואַשע וויסאָקע־בלאַהאָראָדיע!... מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!... מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!...

בלאַטע! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אויס מענש פאַר האַרצ־וועהטיג און פאַר גריזאַטע, טאַמער האָט ער טאַקי געזאָגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האָט איהם אַנגעטראָגען! און ווי אויף צו־להכעיס, קומט אַן טעמע־ביילה און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהאָן דער „אָרון בפקדך״? וואָס איז ער אַזוי גיך אַוועק? און למאי האָט ער אַזאַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר?

— גאָה פרעג איהם! — האָט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער איז דאָס אַביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר אַ חלום האָט זיך דיר געחלום'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אויס מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות, און ער אַליין האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, אַ שוואַרץ ווייבעל אַ ליטוועטשקע, איז אַריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט אַ גוואַלד:

— אַ קלאָג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אַנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיטביידע קולאַקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע איילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך אָנגעהויבען פאַר כתרילעווקע אַ צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז די מעשה, וואָס מאַקאַר חאָלאָדנע איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געווען, און פאַר וואָס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך, אפּנים, געשעמט און אָראָפּגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט, זיך גערייצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אָנגעזאָגט אַלע מאָל אַ נייע בשורה, אַז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געוועלטיגען. מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואַנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האָרעווען ניט, גראָבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאָר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אַזעלכע טענות, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָנגעלייענט אין ו"ער גאַזעט „די פאָהן". און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האַפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אריין אין אַ גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פערבייגעהענדיג אין אַ פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אַז גאָט האָט געהאָלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ'ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען גראָבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אָנצוהערעניש, אַז אָט־אָט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראָד דעמאָלט איז אָנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס איידעם, וואָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז דאָ אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאָס איינענע"...

פון וואנען האט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואס האט ארויסגעלאזט דעם ראזיגען קלאנג? — דאס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאס ניט וויסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאריקער, וואס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרילעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייענען די אלע פאפיערען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געוויס בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאס איז געווארען און פון וואנען דאס האט זיך גענומען, נאר ס'אין ארויס א נייעס אין שטאדט, אז מע געהט אויף כתרילעווקע, דריי דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמארגען איז געווען כתרילעווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאס גאנצע ביסעל כתרילעווקער ארעמקייט, ראטע־ווען ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

און כתרילעווקע האט אנגעהויבען צו שליסען איין קלייט נאך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאס אנדערע, און מע האט זיך געאיילט, געחאפט איטליכער וואס פריהער, וואס גיכער. חוועדאר'ען האט מען יענעם פריהמארגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריוונע און ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאך אזא חשוב אין כתרילעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאל האט נאך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט, און מע האט

איהם אזוי אנגעשמאפט מיט געלד, ביז ער האט א שפיי געטהאן:
„נעתיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווירכא!“ — און איז אוועק אהין, וואו אלע מאל, און געמאכט א שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואס פאהרען אוועק, און אז ער איז געווארען רעכט פארטיג, האט ער אנגעהויבען ארבייטען. מאכען מיט די קולאקעס און שרייען, אז ס'איז שוין לאנג צייט, מע זאל פטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און. מעשה שטן, האט בעדארפט דורכגעהן פארביי סאמע מאקאר חאלאדנע מיט'ן אדון דעם פאסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאר ארבייט מעשים אויף די אידען, האבען זיך ביידע אדונים אפגעשטעלט און דער־זעהען, אז די אידען פאקעווען זיך, גרייטען זיך עפים זעהר שטארק אין וועג אריין, איז דאס זיי געווען קשה, און זיי האבען זיך נעגנו־מען ביידע נאכקוקען: וואוהין לויפען דאס די אידען?

דאס נאכקוקען פון די אדונים האט אנגעמאכט נאך א גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האט אוועקגעווארפען דאס פאקעווען זיך; חאפט דער רוח דאס בעל־הבתישקייט! דאס לעבען, דאס לעבען איז טייערער!... און מע האט אפגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ א פוהרעל, א פערדעל, א פאר אכסען, און מע האט זיך געלאזט אין וועג אריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אזוי חאפענדיג, ווי בשעת מען איז ארויסגעגאנגען פון מצרים.

פריהער פון אלע זענען געפלויגען ווי די אדלערס, געווינט־ליך, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דארט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאנצער משפחה און די אלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאך זיי האבען זיך געשלעפט די נוישע פוהרלעך, אנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אלע קראנקע נפשות, און הינטען זענען נעגאנגען די מאנסבילען, די נעמיינע בעלי־בתים, דאס וואס סע ווערד אנגערופען דער המון, נעבאך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאנגען גיך, מורא געהאט

זיך ארומקוקען, טאמער יאגט מען זיי נאך פון הינטען, טאמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געווארען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאדט נאר די ציעגען, דאס גאנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאזיגע אלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאפיטעל.

ק א פ י ט ע ל ט.

לאזט זיך אריין א ביכעל אין חקירות.

די געלעהרטע, וואס געבען זיך אפ מיט דער נאטור, וואס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איט־ליכס גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אז קיין זאך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד ניט פערפאלען, שטארבט ניט אוועק. אט דאס וואס מיר זאגען, למשל, אז דער בוים איז גע־וואקסען, די צווייגען האבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאכ־דעם האבען מיר די פירות אפגעריסען און אויפגעגעסען, די צוויי־גען האבען אפגעבליהט, די בלעטלעך זענען אפגעפאלען, דעם בוים האבען מיר אויסגעהאקט, דאס האלץ האט זיך אויסגע־הייצט — דאכט זיך, איין עק? אוים בוים? ניין, — זאגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אזוי די מעשה! דער בוים, זאגען זיי, האט זיך נאר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות זאגען זיי, האבען מיר געהאט חיות, די בלעטער האבען מיר גע־שמעקט, דאס האלץ האט אונז געווארעמט, און דער בוים האט געלעבט, און מיר האבען געלעבט, און אז מיר זענען געשטארבען, האט מען אונזער קערפער ארייגעלעגט אין דער ערד אריין, און

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציעג און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאַט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָפּגע־לעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציעגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתריי־לעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציעגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלע־טער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָפּגעריי־בענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אָנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב־אָפּגעריי־בענע בלייכע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ איד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער"; „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציעגען, די כתרילעוו־קער ציעגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אריבער

דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאן און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברענגען אהיים פולע אייטערס מיט מילך, און די ארעמע אידישע קינדער אין כתרילעווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאזיגע ציעגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען, און נאך פון א גאנץ נאהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציעגען, וואס פאשען זיך דא, און טאקי זיי אליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעוור־קער אידען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויס־זעהען פון די דאזיגע ציעגען אין יענעם טאג, וואס די כתרילעווקער אידען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאט'ס גענאד זייער גאנץ פערמעגען, זייערע ציעגען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראפ פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דער ווארעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאט'ס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואכסען. כת־רילעווקע איז אבער — אוי וועה! — נישט קיין ארט פון פריש גראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער. כתרילעווקע איז איין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראך און פון גע־דיכטער פער'עפוש'טער לופט, וואס מע קאן פון איהר דערווארגען ווערען, און פון נאך א סך אזעלכע גוטע ליעבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אהין האט דאס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך בעטראכט די גאנצע טשערעדע פערלאזטע, פער'יתום'טע ציעגען, און עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ, ווי אויף די ציעגען נעבאך, אזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואס זענען נעבליבען דעה

טאָג אָהן אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אָרעמע ציעגעז. ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה׳ן, מאַכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאָדנע נאַריש־פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונזערע בעלי־הבתים און בעלי־בית׳טעס? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?“...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אָרט פון כתרילעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט־קינד, דעם אַלטען שוואַכען רב רב יוזיפיל.

קאַפּיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאָל האָב איך אייך דערמאָנט און ארויסגעבראַכט אין מיינע אמת׳ע, ניט־אויסגעטראַכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פּאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי׳ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאָל האָב איך זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אַז ס׳איז פון מיר א גרויסע עולה. לאָם איך חאָטש אָט דאָ ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז איין אַלטער מאַן, א זקן און א קראַנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, א צעבראָכענער גוף, דערפאַר אָבער מיט א נשמה א גאַנצע, א געזונדע און א ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראַנקען גוף האָט גאָט אריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אָנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האַלטען, לאַנג האַלטען, ביז עס וועט קומען די

רעכטע צייט, וועט איהר גאָט אַליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין"...

און געוויס אין גן־עדן אריין — ס'איז גאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאַנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטאָ איין צרה, איין שלאַק, איין פורעניות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אַפּנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער געהאַלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האַנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט אַ חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכם אַנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געוויינטליך, גוט אָנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם — דאָס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאַר איהם אַ געטרייע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבויגען אַביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער, עלענד און אָרעם און שוואַך. און בכדי ער זאָל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האָט ער אַריינגעגעבען אַ זין די כתרי־לעווקער אידען, זיי זאָלען קרוינען אַ נייעם רב, אַ יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפיל, זאָל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאָל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאַר זיכער, אַז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געוויס זינדיגען מיט'ן מויל חאָטש, אַזוי ווי איוב פאַרצייטען האָט זיך אויך געמענט־שעלט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאַלטען און פערשאָלטען זיך דאָס געביין.

נישט אַזאַ מענש אָבער איז געווען אונזער אַלטער רב יוזיפיל. אַ סך, אַ סך זאַכען איז רב יוזיפיל דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם

שכל. ער איז דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכּה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, אַ יין אָנשיקעניש פון זיין ליעבען נאָמען, איין אַפּקומעניש דאָ, אויף דער נאַרישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זיין שכר בכפל כפלים, אָדער ער האָט דאָס טאַקי כשר פערדיענט; און טאָמער נישט ער אַליין פאַר זיינע אייגענע זינד — איז פאַר זיינע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ס אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ס אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל, למשל, וואָס טאָמער חאַפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף ליידען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אַזוי איז רב יוזיפיל דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האָט זיך אויף זיין לעבענס־טאָג קיינמאָל נישט בעקלאָגט, זיך אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמיי־בעל פון אַ גרויסען, גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרויס ליעבשאַפט ביי די כתרילעווקער לייט, וואָס חאָטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואָס האָבען געהערט צו איהם, האָט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט דעם זעלבען כבוד וואָס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאָמען „רבי“ איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיט'ן נאָמען „רבי“ אַליין קאָן מען נישט לעבען; דער גוף מאָהנט זיך זיינס, וואָס ס'ניט איז, אַבי עפּיס אין מויל אַריין, צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כתרילעוו־קער לייט געפאַלען אויף אַ המצאה: אַזוי ווי די כתרילעווקער באָד איז דאָך אַ קהל'שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד גע־הערען צום אַלטען רב, און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואָהנען. דאָס הייסט, ניט אין באָד גופא; נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַר־האַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

דעריז, איז דארט פארהאן איין אלקערעל, וועט ער זיך קאנען דארטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך גערעדט, אזוי געשלאגען, אז קוים וואס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־וועגען, האט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאן ער ניט לערנען אינוועניג, לערענט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאגט ער עפּיס, דאווענט ער, אדער גלאט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דא פון וואס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואס ער איז גערעכט און אלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואס ער שטראפט דאס, ווי א ליעב קינד, און פון אלע איבעריגע פעלקער, און פון אלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען וויזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען ווערעמעל אונטער'ן שטיין, וואס ער טהוט טהון שפייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אפצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאך א מילב, א ווערעמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!“... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואס ער זאגט זיי ארויס ניט איין מאל גאנץ הויך, אלע זאלען הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתרילעווקע פארהאן מענשען חקרנים, גריבלער, וואס האבען ליעב פרעגען קשיות; פּרובען זיי זיך אביסעל אפ'לצ'עווען פון אלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאץ־קשיא:

— איהר זאגט, א מילב? א ווערעמעל, זאגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאט און א גוטער גאט און א דערבארעמיגער גאט, וואס שפייזט אפילו א ווערעמעל אונטער'ן

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתרילעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מילב, קלענער נאך פונ'ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער'ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פעדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פעדערשטען חדר איז עפיס ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קעהרט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ'ם ענגען פ ר ו ז ד ו ר, אינ'ם פעדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען ט ר ק ל י ן, דעם שענעם רייכען פאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די ווענט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען וויין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם לויתן מיט'ן פלייש פונ'ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין", „לויתן" און „שור־הבר" — דאס לענגט שוין צו, געוויינטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פראסטען עולם, וואס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פראסטער איד דארף האבען א פראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענס — און דאס איז אין כתרילעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע ווייכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתרילעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

אַלע — דער פּראָסטער עולם, און מעהר פון׳ם גאַנצען עולם — דאָס בעריהמטע פּאָרעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אַלטער כתרילעווקער קהל׳שער באָד, וואָס פון זייערטוועגען שענ־קען מיר א בעזונדער קאַפּיטעל אין דער דאָזיגער בעשרייבונג.

קאַפּיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה׳ן אין גן־עדן.

אויב עס האָט אַ זין דאָס, וואָס שמעיה אָדער פישעל קאָ־רעספּאָנדענט — דער וואָס שרייבט קאָרעספּאָנדענציעס אין אַלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאָגט אויף דער כתרילעווקער באָד, אַז זי איז אַ גן־עדן־התחתון, דאַרף איך נישט אויסווייזען אַזוי ווילד דאָס, וואָס די כתרילעווקער ליצני־הדור האָבען אַ נאָמען געגעבען בערקע דעם בעדער אָ ד ם־ה ר א ש ו ן, און חוה די בעדערין האָבען זיי געקרוינט מיט אַ צונעמעניש ד י מ ו ט ע ר ח ו ה. פון וואַנען האָט זיך גענומען דער דאָזיגער נאָמען — איז שווער צו זאָגען. אפשר דערפאַר, וואָס די בעדע־רין האָט געהייסען חוה, האָט דער מאַן איהרער שוין במילא גע־פּאַסט צו הייסען אָדם? און אפשר דערפאַר, ווייל דאָס בע־ריהמטע פּאָרעל האָט זיך געפונען אינ׳ם דאָזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאָהרען, אָפּגעשיידעט פון דער גאַנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאַר, ווייל די כתרילעווקער אידען און ווייבער האָבען געהאַט מעהר פון אַלעמען די זכיה צו זעהען דאָס דאָזיגע פּאָרעל אין דעם זעלבען קאָסטיום, וואָס אָדם מיט חוה׳ן האָבען געטראָגען אין גן־עדן, איידער זיי האָבען פערזוכט פון׳ם עץ־הדעת? אַזוי צי אַזוי — דאָס מוזען מיר מודה זיין, אַז די כתרילעווקער לצים זעצען־צו עמיצען אַ נאָמען, איז ער ווי געבאָרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפּרעסט און אָנגע־מאָסטען — און „פּאַרניצט געזונט"! עס האָט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אַז קיין אַנדער נאָמען קאָנען זיי גאָר ניט

האָבען. ווי אזוי דען זאָל מען רופען אַ פּאָר־פּאָלק, וואָס פּער־ברענגען אַלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען, באַרג־אַראָפּ, העט־ווייט פון שטאָדט ארויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאָטע, סאַמע ביי'ם ברעג טייך, דאָרט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אָנגעבויגען, קוקען־אריין אין וואַסער אריין; דאָרט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאַבעס קוואַקען, גראַגערען און פּערגראַגערען דעם קאָפּ? אַזאַ ערטעל קאָן מען טאַקי אַנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אַזאַ פּאָר־פּאָלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען באמת אָדם מיט חוה'ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואָס זענען ווי בעשאַפען געוואָרען איינס פּאָר דאָס אַנדערע משׁשת ימי־בראשית: ער אַ הויכער, אַ געזונדער, אַ ברייט־ביי־ניגער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט מיט אַ קאָלטענעוואַטער באָרד, מיט אַ וואַטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — אַ הויכע, אַ געזונדע, אַ פּעטע אידינע מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט אַ קעסטעלדיגער פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואָס ס'האָבען זיך ארויסגעזעהען פון דעם אַ פּאָר גרויסע פיס אין מאַנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאַך אויף דער וועלט האָט דאָס פּאָרעל ניט געוואוסט, אַ חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פּערנומען נאָר מיט דער באָד: אָדער מע הייצט די באָד, אָדער מע רייניגט די באָד, אָדער מע פּעררירכט די באָד — קיינמאָל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאַכט, אַז אַלע פייערען ווערען פּערלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אַוועק אָדם מיט חוה'ן איבער אַ טעפּעל קאַרטאָפּלים און מע פּערקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אויוועו און זומער אין דרויסען ביי דער פּריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָרעל. קיינער, קיינער האָט ניט אַזאַ שטענדיגע פּערזאָרגטע פּרנסה, ווי אָדם מיט חוה'ן. אַז קיין ראַטע צאָהלען בעדאַרף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפּיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אודאי נישט, ווארום וואס צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די ווענד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפּעט. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איף — אוי!“ — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אן א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און וואַרטשעט זיך אין באָרד אריין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל ניט קאפּען!“ און ער פערריכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די ווענד, פערלאטעט דעם דאך, שפּארט איהם אונטער מיט איין אבאפּעלעק און רייניגט אפּט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערט־לען און ניט זאגען קייז המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, שלעפּט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויס־ווענינ מיט א ניגון, און דאס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאזט זיך הע־רען פון דער באד ארוים און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פון'ם טייך און ווערד פערפאלען העט־ווייט דארטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פּיסק און טראכט מכח אנבייסען...

און אינוועניג אין שטיבעל, וואס ביי דער באד, איז נאך שטאק־פינסטער. דארט זיצט חוה די בעדערין איבער א שנויץ און פעררריכט דעם „רבינ'ס" גרעט, וואס זי אליין טאקי האט דאס איהם נעכטען אויסגעוואשען. פערלאטעט וואו ערגיץ א ריס און נייהט־צו וואו מע דארף א קנעפעל, דער „רבי" זאל האבען וואס אנצוטהון, אז ער וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאף.

פונ'ם שלאף? משטיינס געזאגט, דאס שלאפען וואס דער אלטער רב יוזיפיל שלאפט, אז אט ניט לאנג האט ער אפגעפראוועט חצות און אקארשט, ווי מע זעהט ניט, חאפט ער זיך אויף, גיסט־אפ נעגעל־וואסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אן „זאגען"... וואס זאגען — ווייסט זי נישט אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פאוואלינקע, געהט אויף די שפיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאכען די חלה אויף שבת.

— קוקאריקו! — ציהט־אויס א ווייסער האהן מיט רויט־ליכע פליגלען, שפרינגט־אראפ צוליעב דעם טאקי פון די באנ־טענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אז ער האט דא געטהאן עמיצען מי יודע וואס פאר א טובה דערמיט, וואס ער האט אויפ־געוועקט דעם עולם צו דער ארבייט.

— א קיש אין דער ערד אריין! — מאכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אפ מיט ווער־טער. — קיש־קיש צו אלדי שווארצע יאהר! צי מע דארף, צי מע דארף ניט, ער ווייסט נאר קוקאריקו! ווארט־ווארט, וועסט זיך נאך אביסעל ביי מיר אונטערהארעווען, וועל איך דיך אוועקטראגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין א קוקאריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאריקען!

די דאזיגע אלע דבורים, וואס חוה איז מכבד דעם האהן דעם עזות־פנים, זענען אבער ארויסגעווארפען: דער „רבי" איז שוין

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגעגאסן נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט" שוין... וואס ער זאגט — ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערן! איטליכס ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרוים דרך־ארץ א טעפעל ציקאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתרילעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתרילעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייגענטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויך דעם בית־המדרש, להבדיל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרווירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרוים, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער חאטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער: ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

געוועז. היינט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אָדם מיט חוה'ן קאָנען גאַנץ פיין שלאָפען אין באָד, און „דער רבי“ אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאַך. נאָך אַ מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען וואַרעם, טאַקי ווי אין אַ גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַ מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה אַ חסרון. ס'איז אַזוי הייס. אַז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאַר היץ. איז אָבער פאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, ביי'ם ברעג טייך, איז דאָך טאַקי אַ גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ, ביי'ם ברעג טייך, אונ־מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב ביי זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיעל מאָל, אַז זשאַבעס זאָלען איהר שפּרינגען גלייך אין פנים אריין אָדער פון בעט, אָדער פון דער דייזשע, אָדער גאָר פון אויוועז ארוים?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן“ בעלעגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך בע־זעצט אין גן־עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אכטונג גע־געבען אויפ'ן „רבי'ן“, ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אַזוי ווי עפּיס איין אייגענעם.

געררופען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפיל „קינדערלעך“, און זיי איהם — „רבי“. און ניט אומזיסט, ווארום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אהער ניט געהערט אַזוי פיעל תורה, וויפיעל זיי האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפיל

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבן פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייעס. ער האָט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אַן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, און אַפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מיילער און מיט הארצקלאַפעניש פלעגט דאָס דאָזיגע פאָרעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ׳ן „רבי׳ן" און האָר־כען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ׳ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אָדם הראשונ׳ען מיט חוה׳ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואָרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אַז דער דאָזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּיס אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אָן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אַזוי לאַנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּיס אהין ארויף, צו יענע ווייסע פּאַסמעס און צו יענע קליינע שטער־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

גאָט ווייסט, אויב ס׳איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט געווען אַזוי גוט, ווי אונזער פאָרעל אָדם מיט חוה׳ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאַט אַזאַ גליקליך עלטער, ווי דאָ, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאַט דער אַלטער רב רב יוזיפיל פון כתרילעווקע.

קאפיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פאַרהאַן אַ שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אַריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אָן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אַריינגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־עדן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען, און האָט שיער־שיער ניט אַרויסגעטריבען פון דאָרטען אדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאַך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען חוה די בעדערין איז געקומען פון'ם מאַרק, געוואָלט קויפען פּישלעך — איז ניט געווען, גע־וואָלט קויפען קאַרטאָפלים — איז ניט געווען, אַ בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פריי־טער האָט זי געזען, אפשר איז זי צו־פריה אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק? האָט זי אַ ביסעל צוגעוואַרט. דערזעהן, אַז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מאַרק — איהר זאָלט זאָגען אַ משוגענער הונד! וואו־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פּאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אַריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אַריין!...

און ביז חוה איז געקומען אַהיים און איבערגעגעבען דאָס אדם הראשונ'ען, און ביז אדם הראשון האָט דאָס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן“, איז שוין העכער אַ האַלבע שטאָדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האָט רב יוזיפיל גאָר ניט געוואָלט גלויבן, אַז ס'זאָל זיין אמת: זיי לויפן? וואָס הייסט, זיי לויפן? נאָכדעם האָט ער גענומען דאָס יאַמשאָווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעכענער גאָלקע, וואָס איז שוין אַלט אפשר אַזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האָט ער זיי אָפּגעשטעלט, און מיט אַ זיס שמייכעל האָט ער גענומען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען איהם אויסגעהערט מיט זעהר אַ טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט אַ ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר גערעכט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויך מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אַלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט ארויסגעוואָרפען, וואָרום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באָד אריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה'ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אַזוי פאַרצאָרענט?

— סטייטש, מאַכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט, וואָס עס טהוט זיך? דאָ איז נאָר וואָס געווען האַפּקע?

— וואָסער האַפּקע?

— האַפּקע די ערלית'טע, די וואָס פאַרלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אַזעלכע מורא'דיגע זאַכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, חאַפּען איינס פאַר דאָס אַנדערע, די אַלע מורא'דיגע זאַכען, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

רב יוזיפיל דער רב זיצט אנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך ארום פון אַלע זייטען, לעגט־אַוועק נעבען זיך דאָס אַלטע יאַמ־שאָווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע, און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אז דאָס אַלסדינגג, וואָס איהר דערצעהלט אָט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סען, אז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען א משל מיט א מלך. אמאל איז געווען א מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האַפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אזוי חאַפּט זיך ארויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט. נאָר פערריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנ־געטהאָן אין טלית ותפלין, גענומען א ספר, דאָס אַלטע יאַמשאָווע שטעקעל נעבען זיך, און זיך אוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבען־אָן, ווי א מלך בשעת מלחמה, אנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס, און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי איינער רעדט:

— אנו, לאָז, אשטייגער, עמיצער פּרובען צוטרעטען אהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט ארויסגעקוקט אזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אז אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך געפיהלט, אז נישקשה — זיי האָבען אויף וועמען זיך אנצושפּאַרען.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאַחרען זיך מיט גאָרניט—און אַ סוף.

געשניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראַקט, וואָס געהט קיין מאַזעפּעווקע, אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אָפּצושטעלען זיך איז געווען קאָזאָדאָיעווקע, אויך אַ אידישע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואָס דער נאָמען אַליין בעווייזט שוין דערויף. קאָזאָדאָיעווקער ציעגען מעלקען זיך גאָר אַנדערש און זענען אָפּגעשיידט פון די כתרילעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּיס אַ מאָדנע צאַצקע פון פּאָרענט, אַ מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאַחעגיסטע, געלאַסען הייסט דאָס און נאַריש, אַ סך מעהר ווי די כתרילעווקער ציעגען. אַ קאָזאָדאָיעווקער ציעג קאָנט איהר בעגעגענען אין מיטען גאַס, איהר ווייזען אַ ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאָז־קאָז־קאָז! — שטעלט זי זיך אַנידער, צענעמט די פּיסלעך, האָטש נעמט מעלקט זי אויס...

אויך די אידען, להבדיל, זענען דאָרטען גאָר נישט די אידען, וואָס אין כתרילעווקע. דאָס הייסט, די אידען זענען דאָרטען די זעלביגע אידען, וואָס דאָ, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאַגענס, און אפילו די זעלביגע אָרעמע לייט, וואָס יענע. דער גאַנצער חלוק איז נאָר אינ'ם „ברוך־שאָמר“. דאָס הייסט, וואָס די כתרילעווקער אידען זאָגען אינ'ם דאַווענען פריהער „הודו“ און נאָכדעם „ברוך־שאָמר“, און די קאָזאָדאָיעווקער אידען זאָגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאמר“ און ערשט נאָכדעם „הודו“. דאַכט זיך, וואָס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאַי ווי סאַי אַ תפילה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אַמאָליגע גוטע יאָהרען, אַז די כתרי־לעווקער און קאָזאָדאָיעווקער אידען האָבען געהאַט פרנסה בכבוד

און ס'איז זיי אָפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט, נאָר קאַפּוועהטיג, האָט זיך פֿאַר דעם „ברוך־שאָמר“ מיט דעם „הודו“ געגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפֿיעל מאָל געמאַכט, אַז אַ קאָזאָדאָיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אריין דאַווענען, און דער חזן האָט זיך אָוועקגעשטעלט צום עמוד, אַנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאָזאָדאָיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכער אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פֿערקעהרט, אַז אַ כתרילעווקער איז געקומען קיין קאָזאָדאָיעווקע אין שוהל אריין, און דער חזן האָט זיך פֿער'דבקה'ט, נאָר־וואָס פֿערמאַכט די אויגען, אויפֿגעהויבען דעם קולאַק און אַנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם“, האָט זיך דער כתרי־לעווקער צעלאָזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו“ אַליין איז פֿאַר די קאָזאָדאָיעווקער ניט געווען אַזוי פֿריקרע נאָך, ווי דער „עלילותיו“, וואָס דער כתרילעווקער האָט אויסגעצויגען אפשר אויף אַנדערהאַלבען קלאַפֿטער. ממה נפשך, ווילסט זאָגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו“? — שטעל זיך אַוועק און זאָג דיר דאָרטען אָפּ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו“. צו וועלכע גוטע יאָהר נוצט דאָס דיר, אַז' דו זאָלסט אַזוי אויסציהען אויף אַ קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו“? טהוסט דו דאָך עס, אַפּנים, אויף צו־להכעים? איז ווי באַלד דו ביזט אַזאַ צו־להכעים'ניק, קומט דיר פּעטש! און מע האָט איהם דערמאָלט אריינגעלעגט וויפֿיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האָט זיך אַנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאָזאָדאָיעווקער אידען אַ שנאה און געצויגען זיך לאַנגע־לאַנגע יאָהרען. אַנגעהויבען האָט זיך

עס מיט פעטש און אויסגעלאָזט מיט מסירות און מיט יאבעדעס און מיט גראָבעניש און מיט בעגראָבעניש — די וועלט האָט מיט זיי דעמאָלט געהאַט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אריינ־געמישט אין זייערע משפּטים, געמאַכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פּוסטע גענג, זיי געגעבען אַ שענעם נאָמען „פאַנאַטיקער". בקיצור, ס'איז געוועזן פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאָר גליקליכע יאָהרען זענען שוין לאַנג אוועק, און גאָט וויסט, אויב זיי וועלען זיך אַמאָל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אַלעמען אַזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אַז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאָמר"; נאָר די שנאה צווישען די כתרילעווקער מיט די קאָזאָדאָיעווקער איז פערבליבען אַ שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... גאָה, אשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פאַר וואָס, למשל, אַז אַ קליין שייגעצעל אין כתרילעווקע, אַז סע דערזעהט אַ אידען, מוז דאָס חאַפּען דאָס היטעל אין די צייהן און אָנהויבען טרייסלען דאָס אַהין און אַהער און זינגען בשעת מעשה אַ ליעדעל: „זשיד זשיד! חאַלאַמיד! זאהוביוו טשערעוויק! אַ יאַ שאָוו! טאַי נאַשאָוו! טאַי פּידניאָוו! טאַי פּישאָוו!" אָדער פערקעהרט, געהט זייט אַ חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אשטייגער, וואָס ביי אַ כתרילעווקער אידען, וויבאַלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אַזוי הויבט ער אָן אויסנוצען וויפיעל ער האָט לשון־קודש־ווערטער: „געב דעם ערל אין די ידים אַ צנצנת יי"ש, נאָר ניט מלא, מיט אַ שטיקעל לחם, וואָרום ער האָט נאָך היינט גאָר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאָר געב אַכטונג מיט די עינים, ער זאָל עפּים ניט לקח'ענען"... דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעדאַרף עס פיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרילעווקער און קאָזאָדאָיעווקער אידען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אינ׳ם מענשענ׳ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס׳איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. אַניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום־כפור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כתרילעווקער מיט די קאָזאָדאָיעווקער, אַז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אַזאַ שעה שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַ מאָל אוועקגעפלויגען, ווי מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך — אויס שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתרילעווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס׳איז אַמאָל געשטאַנען אַ אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע“, און וואָס האָט איבער׳ן מאַנאָפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אַז כתרילעווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס׳איז צווישען די צוויי פאַרגעקומען אַזאַ מין געשפּרעך:

כתרילעווקע: וואוהין פאָהרען דאָס, אשטייגער, אידען?

קאָזאָדאָיעווקע: וואוהין פאָהרט איהר?

כתרילעווקע: מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פאַ דיעלו הייסט עס...

קאָזאָדאָיעווקע: אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כתרילעווקע: וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

קאָזאָדאָיעווקע: מיר זענען עפּיס אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — ניט?

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : אַט אַזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין לויפט איהר?

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : און מיר צו אייך.

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : בכדי, אַפּנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : ווערטלעך אויף אַ זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל; וואָס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס לויפט איהר?...

. . . .

. . . .

ערשט אַט־דאָ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אָנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזעהען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען...

— געזעהען אַביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!

און מע האָט אָנגעהויבען ווישען די אויגען, וויינען און קרעכצען:

— אַז אַך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האָט זיך צערעדט, אָנגערעדט ווי די פּויקען, זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט און צעקושט זיך נאָר פריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך גע'גט און צוריק גענומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע ווייסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: „יהי רצון“... און מע האָט אַ וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאַזאַדאַיעווקע קיין קאַזאַדאַיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אריינגע־גנב'עט צו זיך אהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין ארבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבעררעדען, דערמאָנען זיך נאָך אַ מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און ארויסגעבען זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטרייסעלט

געשריבען אין יאהר 1902.

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען, ווי ביי איין אכס, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האט געראויכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספראפריאציעס. — אט וועל איך אייך דערצעהלען א שענס. אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פארלאפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאס הארכען.

אונזער שטעדטעל כתרילעווקע, — איך בין אליין א כתרילעווער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטא. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטא ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטא וואס צו גנבה'נען. און אהן אלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יא א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, אריינדרעהען, פארדרעהען און אפדרעהען יענעם דעם קאפ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאפען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאכדעם באראפען פיהרען מיט א געלער לאטקע אויף דער פלייצע — דאס פאסט פאר איוואן זלאדי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע געטראפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קארבען אין איין קלאפ!

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ, געוויינטליך, אויף איין אכסניה, לעגט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „ווילט איהר מסתמא ביי אונז דאווענען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאווענען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קאר־בען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּ־געטראטען א שטאדט סאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטאדט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

דער איד מיט די קײלעכיגע אויגען שטעלט זיך אָפּ, בעטראַכט דעם עולם, וואָס פאַר איין אײנדרוק עס האָט געמאַכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האָט זיך באַזעצט אויבען־אָן און האָט געבעטען ביי'ם שמש אַ שטענדער. אָנגעבויגען זיך אי־בער'ן שטענדער, האָט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אָנגעטהאָן אין טלית און אין קיטעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט דאַווגען, האָט ער געדאַוועגט און געדאַוועגט, די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אָפּגעטראָטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואַק, סיידען דעמאָלט, ווען מע האָט באַדאַרפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אָדער פאַלען כורעים... אַפּפּאַסטען אַזאַ טאָג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאָס קאָן נאָר אַ ליטוואַק!... ערשט נאָכ'ן לעצטען בלאָז, אַז ס'איז גע־קומען צום וואָכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האָט זיך אָנגע־הויבען ציקלען: „המערי־י־י־ב ערבים!“ — פּלוצים הערט זיך אַ געשריי: „גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!“... מע טהוט אַ קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אָפּ מיט וואַסער, מע מינטערט איהם אָפּ — ער חלש'ט ווייטער. וואָס איז די מעשה? אַ שענע מעשה. ער האָט געהאַט מיט זיך, דער ליטוואַק הייסט דאָס, אַכצעהנהונדערט קאַרבען, האָט ער מורא געהאַט, זאָגט ער, זיי איבערצולאָזען אויף דער אַכסניה — אַ ווער־טעלע אויסצורעדען אַכצעהנהונדערט קאַרבען! וועמען פאַר־טרויט מען אַזאַ מטמון מיט געלט אין אַ פרעמדער שטאָדט? האַל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפּיס אויך נישט קיין פלאַן. האָט ער זיך מיישב געווען, זאָגט ער, און האָט זיי אַריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אַריין — אַ ליטוואַק קאָן! אַצינד פאַרשטעהט איהר שוין, פאַר וואָס ער איז נישט אָפּגעטראָ־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאָר בשעת שמונה־

עשרה שטעהן אדער בעת כורעים פאלען האט, אפּנים, דאס געלט עמיצער ארויסגע'לקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואלדעוועט, ער וויינט, ער לעגט־איין די וועלט: וואס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאגט ער, פּרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאר א מיטולח פון א קאנ־טאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און ארייג־ווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, גאר פארגעסען, אז ס'איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפּפאסטען. ס'איז אונז געוועזען א בזיון פאר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אבצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשליס די טהיר! — אזוי האט געגעבען א בעפעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענם א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפּיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אבצעהן קעפּ! פארשלאסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתרילעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פּאַ־טעפאלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א טאטע

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און ווען? אין אזא הייליגען טאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר גארנישט, אז ס׳קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען געבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז גענוג גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באַ־שערט געוועזן עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז׳ן שורש. הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ׳ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינס דאס אנדערע, באזוכען, בא־טאפען, טרייסלען אלע קעשענעס, פונ׳ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז׳ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טריי־סעלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צעגארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעס אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צעגארטעלט און אויסגעקעהרט די קע־שענעס, און מע האט גענומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינס דאס אנדערע, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ס׳איז געקומען צו לייזער־יוסל׳ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה׳ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער, ס׳איז א מאניפארגע פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע׳גנבה׳ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס׳איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטייטש, בעלי־בתים האבען זיך געלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

יוסל'ען אויסמיידען? נישטא קיין מיוחסים! „באזוכען! באַ־זוכען!" — האָט געשריגען דער גאַנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגעהויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אַזאַ ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אַשטייגער, מע האָט איהם עפּיס געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאַט! איך האָב אייך גאָר פאַרגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אַליין נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאַר אַן איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ, זיך באַריהמט, אַז ער האָט דערטאַפּט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט אַ מציאה פאַר זיין טאָכטער, טויזענד בלאַט גמרא אויף אויסוועניג, און אַ בעל־תנ"ך, און אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־חשבון, תשבורה מיט אַלגעברע, און אַ כתבא־רבא, הכלל מיט אַלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדעלט פאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טהון אויף איהם, איז גאָר נישט, אַ יונגערמאַן אַ זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אביסעל צו אַ לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און אַ מויל — פּעך און שוועבעל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאַרהערען אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם אַ חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

רב יוזיפיל אליין האט אויף איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פארהאן איינער א גאנצער חקרן, זיידעל רב שעיה׳ס, א רעכטער משוגע׳נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל׳ען! היינט זיין שפיעלען אין שאך פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א געראטענער!

אודאי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אזא תכשיט, האטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס׳איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל איין עניו ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטליכען באזונדער, זאפאני־בראטא מיט׳ן קלענסטען פונ׳ם קלענסטען, עס מעג זיין א בחור, עס מעג זיין א מיידעל, עס מעג זיין איין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט, קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים“, אדער אין „אבן־עזרא“ אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאוונען נישט א לעק! מע זאל עפים זעהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר געמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס׳איז געקומען צו לייזער־יוסל׳ען און מע האט זיך גענומען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס געלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב רב יוזיפיל, האטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויף ארויס פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך ווערטה, מע זאל דיך וויים איך וואס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפט זיך אידען

בלוט, אלע זענען מוחל אויפ'ן בזיון און לאזען זיך באזוכען. ווילסט דו זיין א יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אדער זיי זיך מודה און געב־אפ דאס געלט, אדער ווייז די קעשענע ! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין ערה אידען? מע וועט דאך דיר דא איך ווייס אליין נישט וואס !

קיצור־הדבר, דער עולם האט איהם גענומען, דעם שענעם בחור, מע האט איהם אנידערגעלעגט מיט גוואלד און מע האט איהם גענומען באזוכען און באטאפּען, טרייסלען אלע קעשענעס, און מע האט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אנו, טרעפט וואס? אפּ־געגריזעטע ביינער פון א פערטעל עוף און א פּאר טוץ נאך גאר פרישע קערלעך פון נאר־וואס אויפגעגעסענע פלוימען ! איהר פארשטעהט, וואס פאר א חן דאס האט געהאט, אז מע האט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאזיגען אוצר?... איהר פארשטעהט, וואס פאר א פּנים ער האט געהאט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאך?... אונזער רב יוזיפיל האט זיך פאר בזיון אפּגעקעהרט אין א זייט, נישט געקאנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אז דער עולם איז נאכדעם געגאנגען פון בית־המדרש אהיים אפּפּאסטען זיך, האט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואס מע האט אויסגעטרייסעלט ביי'ם תכשיט און מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער ! נאר איין רב יוזיפיל איז געגאנגען איינער אליין, אראפּגעלאזט דעם קאפּ, פארזארגט און פארצארענט, נישט געקאנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואלט דאס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אליין...

דער איד האט, ווייזט אויס, געענדיגט זיין געשיכטע, ווארום ער האט זיך גענומען צוריק צום רויכערען.

— נו, און דאס געלט? — האבען מיר איהם א פרעג גע־געבען אלע אין איין קול.

— וואסער געלט? — מאכט צו אונז דער איד תמ'עוואטע און בלאזט דעם רויך.

— וואס הייסט וואסער געלט ? די אכצעהנהונדערט...

— א־א־א ? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט ? פארפאלען.

— פארפאלען ?

— פאר — פא — לען !!!

די גאָלדשפּינערם

געשריבען אין יאהר 1909.

די גאָלדשפּינעֶרם

א קורצער אריינפאהר.

די „גאָלדשפּינערם“ — פרעגט זיי עפּים גרינגערס, ווי אזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אזאַ נאָמען גע־געבען אין כתרילעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פער־שטהעט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אָרעמע־לייט, נאָר אז עס קומט פּורים, פערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין ברייטער האַנד, יעדען מיט א בעזונדער טאַלאַנט, און מענ־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער גאָר ניט אָפּשטע־לען אפילו אויף א מינוט און געהען אריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז א איד מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אָן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

נפתלי׳ס ארבייט. אביסעל אונטער דער נאָז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א וויינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אַלע פרויען פון פרס ומדי
און אַלע האַרינטעס פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמועסען.
הערט, ווי מיין געמאַהל
וויעדערשפּעניגט אין דער תורה,
גענוג ער איז א טפּש, איז ער נאָך
א שכור הגדול הגבור והנורא...“

דעמאָלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפּאַן מיט זיינע לאַנגע פיס הין און צוריק און הויבט אָן שיטען מיט גראַמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואָס זאָגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך א שפּראַך?
וואָס האָב איך דאָ מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאָל וויסען, אַז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אראָפּ דעם קאָפּ אָט דער מרשעת...“

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאַנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאָלדפּאַפּיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אַלע קעפּען, שטע־
כען אדער הענגען.
אבי מע זאָל נאָר אהער דאָס ביסעל משקה ברענגען.
וואָס האָט איהר, מיניסטאָרען, אראָפּגעלאָזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אָן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז׳ן ווייסען טאָג אריין!“

חאַפּט אונטער די גאַנצע קאָמפּאַניע:

„װעלען מיר טרינקען װײַן,
װעלען מיר שכּור זײַן,
ביז'ן װײַסען טאָג אַרײַן!“

טרעט־אַרױס מרדכי (נחמיה דער שוסטער), אײַן אָפּגעריסענער, מיט אַ האָרב און מיט אַ באָרד פון פלאַכס, פערנװיגט זיך פאַר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און װינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אױגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט אַ מיתה־משונה־ניגון:

„היות װי זײַן מאַיעסטעט איז אײַן אַלמן געבליבון,
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבון,
מע זאָל איהם ברענגען מײדלעך פון דער גאַרער װעלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאַר איהם אַ כּלה —
אַזאַ יאָהר מעג שױן זײַן אױף אונז אַלע:
אַ מױד, װי אַ צימעס, גרין אַזױ װי גראָז,
אַ ביסעל אַ ראַבעטיני מיט אַ לאַנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתּר,
קײַן ברידער און קײַן שװעסטער,
ניט קײַן טאַטען, ניט קײַן מאַמען,
ניט קײַן פרײַנד און ניט קײַן קרובים,
אַ יונג קינד פון אַ יאָהר עטליכע און צװאַנציג,
אַחוץ שבתים און יום־טובים...“

טהוט ממוכן װיעדער אַ שפּאַן מיט די פיס הין און צוריק, רעדט מיט פײַער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאַר'ן קעניג אַ קעהר,
און אױב זי װעט איהם געפעלען,
װעט ער איהר די קרױן אױפ'ן קאָפּ אַװעקשטעלען.
און דו, מאַנדריש, פאַר דײַן שדכנות,

ווּעסטו באַקומען אַ המן־טאַש מיט מאָהן שלח־מנות...
אַריין, אַריין, אַריין,
אסתּר מַלכּה דו מיין!"...

און ערשט דאַ הויבּט זיך אָן דער רעכטער קנאַק: נפתּלי'ס פּיס זענען שטאַרקער פון אייזען, אַז זיי טראָגען איבּער אַזאַ פורים'דיג שטיקעל אַרבּייט. דערפאַר אָבּער לעקט ער אָפּ אַ פּעטע ביינדעל, וואָרום ער איז דאָך, קאָן מען זאָגען, דער רעזשיסער פון דער טרופּע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאַסירער.

— ער שפּינט גאָלד, שטיקער גאָלד, אַט דער איד, אַז עס קומט פורים!

אַזוי זאָגען אויף איהם די כּתרילעווקער אידען, וואָס זענען איהם פּשוט מקנא, ניט אַזוי אויף זיין טאַלאַנט, ווי אויף זיין פּרנסה.

ב.

די נאָלדשפּינערין: ריוועלע די זיסע.

כּתרילעווקע זאָל אַלע טאָג נוצען צוקערלעקאַך, פלאָדענס און פלעדלעך, אַזוי ווי מע נוצט דאָס דאָרטען פורים צו שלח־מנות, וואָלט נפתּלי מיט די פּיס פערשפּאָרען זיין אַ גאַנץ יאָהר אַ מעקלער און פורים אַ קאָמעדיאַנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואָלט איהם אויפהאַלטען מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד מיט כּבוד. וואָרום אויבּ נפתּלי איז בּעריהמט מיט זיינע פּיס, איז זיין ווייב ריוועלע נישט ווינציגער בּעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור אַ ווייבעלע אַ קליינינקע, אַ דאַרינקע, אַ טרוקענע, אַ פערזעהעניש, און אַקעגען איהר מאַן נפתּלי זעהט זי אויס, ווי אַ פערטעל עוף. אַ קוק טהון אויף איהר — ווער וועט זאָגען, אַז דאָס ווייבעלע פערזאָרגט אַ גאַנצע שטאָדט מיט צוקער־געבעקס, אַז עס קומט פורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אַנדערען שלח־מנות? מאַהלט אייך, ס'איז פאַרהאַן נאָך

ווייבער אין כתרילעווקע, וואָס פערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. ווער אבער פערמאָגט אזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאָהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אַזש קיין יעהופּעץ, דורך א מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער א לץ פון די כתרילעווקער לצים, וואָס זענען דאָרטען אַזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאַכען א שפּאָס איבער דער שטאָדט כתרילעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־ארויס. וואָס זשע טהוט אזא לץ? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף א טשי־קאַוועס און שיקט אוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אָן לכבוד פּורים, צו זיינעם א רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער ביינעלעגט א בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען פאַר'ן „שי־קעכטס, וואָס ער שיקט איהם", וואָרום אין כתרילעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן" נישט צו געפינען. ווי אי־בערראַשט אָבער, שטעלט אייך פאָר, איז אָט דער לץ, אז ער בע־קוממט פון זיין רייכען קרוב א דאַנק־בריעף מיט א בקשה, ער זאָל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאַכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט איינפּאַקען און אָפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (ווער ווייסט ניט, אז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב א זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר ארויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ א גאַנ־צער טראַנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאַכען אויף פּורים. און אַזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אַזש אין יעהופּעץ.

ג.

שניט־צייט.

ריוועלע זאָל אָבער דאַרפֿען אַרויסקוקען אויפ'ן יעהופּעצער נגיד אַליין, וואָלט זי בלוי בעשטאַנען. דער עיקר פּדיון איז ביי איהר אויפ'ן אָרט. די עטליכע טעג, וואָס פאַר פּורים זעלבסט, האָט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייך: אַליין באַקען, אַליין פערקויפען, אַליין פערפּאַקען און אַליין רעכע־נען זיך מיט אַלע בעלי־בית'טעס — צו די חשבונות אַליין דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער!

אַט האָט איהר אייך אַ מוסטער, ווי אַזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט אַ נגיד'ס אַ ווייב, וואָס טראָגט פּערעלעך אין דער וואָכען און הייסט שרה־פּערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פּערעל, אַזוי גרויס, ווי פאַר אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען, זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? דאַכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האָט איהר גענומען צו אַכט גראָשען, עס קאָסט מיך אַליין צו זיעבען, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, פיער מאָל אַכט איז אַכט־און־פערציג; היינט צוויי פלעדלעך גרויסע אָהן פאַרפעלעך און דריי פלעדלעך קליינע מיט פאַרפעלעך, וועל איך אייך רעכענען פאַר די פלעדלעך אַרום און אַרום פינף שטיק צו פיער־און־צוואַנציג גראָשען, עס קאָסט מיך טייערער, לאָמיר ביידע אַזוי זיין געזונט! פינף מאָל פיער־און־צוואַנציג וויפיעל איז? ס'זאָל זיין זעכס מאָל, וואָלט דאָך געוועזען אַ קערבעל מיט זעכס גראָשען, און אַז פינף מאָל, איז, אפּנים, אַזוי גרויס, ווי אַ קערבעל אָהן זעכס גראָשען. וויפיעל־זשע האָבען מיר אינאיינעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אַכט־און־פער־ציג איז צוויי־און־אַכציג, און אַ קערבעל, איז אַנדערהאַלבען קערב־לעך מיט צוויי־און־צוואַנציג, געהט אַראָפּ זעכס גראָשען, איז וויפיעל בלייבט פון אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

קאָפּיקעס, אַז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען ? ניט קיין רובעל מיט נייענציג ?

— אַ גוט יום־טוב ! וואָסערע צוויי־און־זעכציג ? וואו האָ־בען־זיך גענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג ?

אַזוי צעשרייט זיך שרה־פּערעל, און ביידע ווייבער נעמען זיך צום חשבון ווידער אַ מאָל פֿונ׳ם אָנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערעלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ׳ן טעלער ; אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָ־זינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען אַ שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס ? ניט קיין צוויי־און־פערציג ?...

— מזל־טוב ! ס׳ וואַכסט ביי אייך ! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג ! קיין עין־הרע ניט !

עס העלפט נישט. וויבאַלד עס קומט צו געלד, אַזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאַנסבילען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי׳ן פון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אַז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די ווייבער ! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו ? אַרויס מיט׳ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט !

אַזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטעל, ביידע ווייבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפּלאָנטעט און פערטומעלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאַלט אָן אויפ׳ן ווייב :

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אַז וויבאַלד דו האָסט אַזאַ קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, היינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקוי־פען דיין סחורה הורט ! לאחרים פאַרקויפט מען, איינציגווייז !

למשל: וואָס האָט איהר גענומען? אַ לעקאַכעל? ניט אהער זעכס גראָשען! נאָך אַ לעקאַכעל? נאָך זעכס גראָשען! אַ פלעדעל? לעגט־אַנידער פיער־און־צוואַנציג גראָשען! נאָך אַ פלעדעל? נאָך פיער־און־צוואַנציג גראָשען!

שרה־פּערעל דער נגידית שטעהט אפילו ניט אָן די מעשה. מע זאָל זיך מיט איהר רעכענען אָט אַזוי אַ, ווי מיט אַ קבצנ'טע, נאָר זי האָט קיין אַנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אַזאַ צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אַז ניט ביי ריוועלען? קומט פּורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האָט זיך זיין צייט. און אַז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאַנצע שטאָדט מקנא:

— גאָלדענע הענד... שיט־אָן גאָלד... ביידע שיטען זיי אָן זעק מיט גאָלד, אַז סע קומט פּורים!...

ד.

דער יונגער גאָלדשפּינער: נח שניצלער.

ווען ען גאָט גיט אַ זיסע שטימע צום זינגען, ווען הענד צום שפּיעלען, ווען ען פיס צום טאַנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטע־רען זוהן, האָט די נאַטור געבענשט מיט אַ טאַלאַנט צום שניצען.

נאָך אַז נח איז געווען אַ קינד, איז ער אַרומגעגאַנגען אַ צע־קײלטער, אַ צעביילטער פון'ם פאָטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאַלקעס: „אַ יונגעלע זאָל דיר האָבען אַ טבע טאָג ווי נאַכט אַרומגעהן און שניידען און בראַקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי אַרויסצושלאָגען פון'ם קינד דאָס משוגעת פון „שניצלען", האָט מען איהם אָפּגעגעבען אין חדר אַריין און אָנגעזאָגט דעם רבין הונדערט מאָל, ער זאָל איהם איבערברעכען די הענד, טאָמער וועט מען איהם זעהן האַלטען אַ ביכערעל! זאָל ער בעסער זעהן וואָס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האָט אָבער נישט גע־

האָלפּען גאָרנישט: נח איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה׳שאַפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתרילעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אַז ביי דעם בחור׳על אין די הענד זיצט אַ רוח, ניט אַנדערש; ווען ער זאָל זיין אין אַ גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם „אַלט אַרויס. דערווייל מעגען איהם אָפּדאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען אַ רעכטע פּאַרציע פון טאַטען, פון דער מאַמען, פונ׳ם רב און פונ׳ם שמש און פונ׳ם בעדער — ווער עס האָט גע־האָט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלעגט. וויפיעל ס׳איז אין איהם אריין:

— אַ יונגאַטש קאָן! אין אַ מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פונ׳ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאַנצער קראַפט דורך אַ צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך אַ זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פּורים, האָט מען איהם געקויפט אַ מתנה, אַ הילצערנעם גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, אויף שלאָגען המנ׳ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראַגער מיט׳ן המן־קלאַפּער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דאַ איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז ווען ער זאָל נאָר האָ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט אַ גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאַרטעל אַלע גראַגערס מיט

אַלע המן־קלאַפּערס פון דער גאַנצער וועלט. נח'ן האָט געפעהלט דערצו נאָר צוויי זאַכען: מאַטעריאַל און אינ־סטרומענטען, דאָס הייסט, האָלץ און אַ מעסערעל. וואָס טהוט מען? מילא, מיט האָלץ איז קיין דאגה נישט: האָלץ קאָן מען אַוועקלקח'ענען ביי דער מאַמען פון אונטער'ן אויווען. וואו נעמט מען אָבער אַ אינסטרומענט? אַ מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאַלען אויף אַ המצאה (אַ ליכטי־גער קאָפּ!): ער האָט גענומען דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער און איז אַרוים מיט זיי אויפ'ן מאַרק פערקויפען, און פאַר'ן געלד וועט ער קויפען אַ מעסערעל. האָט זיך אָבער געטראָפען איין אומגליק (מיט אַלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואָס נח האָט זיך צו איהם געווענדט, ער זאָל ביי איהם קויפען אַ מציאה, האָט איהם אַנגענומען ביי דער האַנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאָטער:

— וואָס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האַנדעלט שוין מיט גראַגערס?

דאָס פערשטעהט אַ מינדסט קינד, אַז קודם כל האָט דער ערפינדער בעקומען זיין פאַרציע פעטש, וואָס איהם קומט, און ערשט נאָכדעם, אַז נפתלי האָט זיך גענומען צום זיהן אויספאַרשען, אויף וואָס דאַרף ער אַזוי נויטיג געלד, און אַז נח האָט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואָס איהם קוועטשט, האָט איהם דעמאָלט דער פאָטער ערשט מקיים פּסק געווען, איהם אַנגערופען מיט'ן נאָמען „בהמה בצורת פערד“ און האָט איהם געקויפט אַ מעסערעל און האָט איהם אליין אויסגעקליבען האָלץ, און נח האָט זיך אַוועקגעזעצט ארבייטען אויף אַלע כלים, עס האָט געברענט ביי איהם אונטער די הענד, אַזוי אַז אין איין טאָג זענען בעשאַפען געוואָרען עטליכע גראַגערס מיט המן־קלאַפּערס, נאָר אַזעלכע, וואָס די שטאָדט איז געגאַנגען קוקען אויף חדושים, און אַלע האָבען אָפּגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן גאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין אַ פאַרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אַז אַ גראַגער אין גלייכען געלד, אָדער אַ המן־קלאַפּער, אָדער אַ קאַלאַקאָטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אָנגרייטען קיין סחורה, ווערד זי אויסגעפערקויפט עד לפּק׳. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע ווערטער:

— היינטיגס יאָהר איז געוועזן אַ יאָהר פון גראַגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט בתרילעווקע מיט אַ זיפץ. — נישט געננוג, ער פאַרדיענט פון איין זייט און זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן גאָלד, אַז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַזעלכע גאָלדענע קינדער!..

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס און ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין בתרי־לעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פאַר איין אכסניה איהר ווילט און קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּיס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע לויפען, ווי די פער'סמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פעטשיילעס, צום מיינסטען באָרוויסע, האָטש ס'איז נאָך קאַלט אין דרויסען און סע וועהט אַ שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אָדער גרויסע בעקענס, אָדער טעלער און טעלערלעך, אָדער שאַלען און שעלעכלעך, איבערגע־דעקט מיט ווייסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

שלח־מנות, וואָס די כתרילעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדע־רער, בייטען זיך מיט די פּורים'דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע האָט אָנגעגרייט.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פלעדלעך מיט אַ מלכות־ברויטעל, מיט אַ צוקערלעקאַכעל און מיט צוויי מאַנדעל־בייגע־לעך — שיק איך איהר אָפּ צוריק איין פלעדעל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־בייגעלע. און יענטע־מירעל האָט מיר געשיקט אַ קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט אַ מאַהינ־דעל — שיק איך איהר אָפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאַהינדלעך.

אזוי קאָמבינירען די כתרילעווקער דאַמעס די שלח־מנות'ען קונציג און מיט אַ רעכענונג, ס'זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאָדט לעבט צווישען זיך פריינדליך, איז דאָ זעהר אַ סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות'ען. דורך איינגענע דיענסטען אָדער קינדער איז אונ־מעגליך דאָס אויספיהרען. מע מוז אָנקומען צו פרעמדע. דע־מאָלט ווערד אַ יקרות אויף אָרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס האָבען פיס און ווילען פערדיענען אויף פּסח.

גליקליך זענען יענע פאָטער־און־מוטער, וואָס פערמאָגען וואָס מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתרילעווקע זענען פאַראַן אַ סך אַזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אַלע זענען די גאָלדשפינערס, ווייל אַזוי פיעל מיידלעך און אַזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אפילו אין כתרילעווקע. וויפיעל נפשות — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; פרעמדע קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאָזען זיי וואַכסען געזונדערהייד. ווענען מאַכען זיי קאַלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויווען נאַקעט, איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די ווערים, און זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפּיעלען אין „באַבקעלעך", אָדער אין „קאַמער־קאַמער־הויז", אָדער אין „וויפיעל

מייל איז צו איך צעהלט אייך", אָדער מע „לאָזט אַ רעגנען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אַזא שטויב, אַז עס ווערד פינסטער אין גאָס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאַקעס, מיט בעכענציס, מיט קללות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— אַ, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראָווצעס! זיצען אין געהאַקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פּורים, פיהלט חברה קליינ־וואַרג, אַז זיי האָבען אויך עפּיס אַ ווערטה, און אַ גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. אַ כתרילעווקער מאַדאַם, אַז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט אַ קינד, אַ יונגעל אָדער אַ מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעס קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלעך, צעלאָזען זיך איבער אַלע גאַסען פון דער שטאָדט, מיט איבער־געדרעקטע בעקענס, שאָלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאַמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בע־געגענען זיך אָפּטמאָל איינס מיט'ן אַנדערען אין דער בלאָטע, נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אָפּשטעלען זיך אַפילו אויף אַ מי־נוט, אַ קוק טהון איינס דאָס אַנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס אַ זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאַנצען פער־שטעהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פיסעל?

— צו אַלטעריכע מיט די לאָקשען... עפּיס געמאַכט?

— נאָך אַ מין! און דו?

— איך האָב שוין אַ קערבעל מיט צוויי פּערציגער מיט אַ נילדען מיט צוועלף גראָשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאַט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אַז מעהר ווי דו.

— וויש אפ די נאז!
— ברעך דעם קאפ!
און מע צעגעהט זיך, דער אהער, דער אהין.
די כתרילעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאנג ביי דער פורים־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב“, קלויבען פערגעניגען פון נפתלי מיט די פיס און פון זיינע פורים־שפּיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאך אלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'ען און נעמען צענויף ביי דער שטאדט די גראשענס. און די שטאדט טרייבט מיט זיי קאטאוועס:
— יונגעלע, קום נאר אהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?
— נפתלי'ס.
— האסט חאטש אנגעשלאגען היינטיגען טאג א הונדערטער, צי עפּיס ווינציגער?
— חי־חי.
— זאג, שעם זיך נישט.
— חי־חי.
— אט אזוי, ווי איהר קוקט דאס אן מיט'ן געלעכטערלע „חי־חי“, וועט דאס ברענגען אהיים א פולע קעשענע מיט גאלד!...
א שטוב פון גאלדשפּינערס!

ו.

די גאלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרילעווקע איז שוין לאנג אויפגעשטאנען פון דער פורים־דיגער סעודה. א סך טראכטען מכח לעגען זיך שלאפען, און נאך מעהר שלאפען שוין און חראפּען גאנץ געשמאק נאכ'ן ביסעל משקה. וואס מע האט געגומען צוליעב דער שמחה, וואס מע האט נע'פּטר'ט א שונא — המנ'ען. נאר איין משפחה האט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

סען געפלאָכטענעם קוילעטש און זיך גענומען צו דער ארבייט לעבעדיג, פריילין.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אַלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיער, פיהלען נישט די פים אונטער זיך, און אַלע האָבען צו דערצעהלען פונ'ם טאָג מעשיות. גאַנצע פּעק מיט מעשיות ! נפתלי — פון זיינע פּורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט ! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס'זאָל אויף איהם קומען אַ חלירע ביז חול־המועד פּסח ! וויפיעל מע לערענט איהם, אַט דעם ושתי'ן, ער זאָל זאָגען : „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אוים אויף זיין פּאַנפּע : „פינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, אַ רוח אין דיין שוויעגער'ס טאַטען אריין ? נאָר געה רעד מיט אַ פּאַנפּעוואַטע נאָני !

דאָס דערצעהלט נפתלי. און ריוועלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאַכען, פון איהרע קונה'טעס, וואָס דינגען זיך ביז'ן ביין. איינע אַ דאַמע האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר גע־וואָלט אוועק'גנב'ענען אַ פלעדעל.

— מאַהל דיר, נישט ביי מיר גנב'עט מען. „וויפיעל פלעד־לעך, זאָג איך, מאַדאַם, האָט איהר אָפּגעלעגט ?" זאָגט זי : „פיער". זאָג איך : „נו, און דאָס פינפטע וואָס איז ?" ווערד זי רויט און מאַכט צו מיר : „ס'איז דען אויך אַ פלעדעל ?" זאָג איך : „וואָס דען איז דאָס, אַ וואַנטזייגער ?" זאָגט זי : „איך האָב געמיינט, אַז ס'איז אַ האַניגטייגעל". זאָג איך : „נו, און אַ האַניגטייגעל איז אַ הונט ?"...

אזוי דערצעהלט ריוועלע. און די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געוועהנליך, ארום אַ גראַגער.

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראַגערס. אַלע האָבען זיך געחאַפּט צו גראַגערס. נאָר גראַגערס, גראַגערס און גראַגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גראַ־

נער· קומט־צו אַלע מאָל צו מיר איין אנדער איד, איך זאָל איהם גע־בען אַ גראַגער. זאָג איך: „איך האָב נישט קיין גראַגערס“. זאָגט ער: „ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראַגערס!“ זאָג איך: „וואו זאָל איך אייך נעמען גראַגערס?“ זאָגט ער: „וואו זענען דיינע גראַגערס?“

— ווערסט אמאָל אויפהערען צו גראַגערען, צי ניין?

אַזוי זאָגט צו איהם דער פאָטער, און נח לאָזט אראָפּ די אויי־גען, בויגט זיך אָן און שנייצט אוים די נאָז אונטער'ן טיש. דאָס געפעלט דוקא דער חברה קליינוואַרג. איצט איז געקומען אויך זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראָגען; פאַרהאַן אַזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. אַז ס'וועט האַפּען ביז פסח· דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אוים־געמיעדט פונ'ם טאָג, און מע דאַרף געהן שלאָפען.

און יונגוואַרג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויוועז, פאַלען, ווי די סנאָפּעס, און ווערען אנשלאָפען מיט'ן זיסען שלאָף פון גליקליכע מענשען, וואָס האָבען געהאַט אַ גוטען, אַ געראָטענעם יריד...

ז

די גאָלדשפּינערס צעהלען דאָס גאָלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאַכט. כתרילעווקע האַלט שוין לאַנג אין רעכטען שלאָף נאָך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'ען. נאָר צוויי פאַרשוינען אין דער גאַנצער שטאָדט זענען נאָך וואַכעדיג און טראַכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאָפען· דאָס זענען די גאָלדשפּינערס, נפתלי מיט די פּים און זיין ווייב ריוועלע די זיסע. שטיל האָבען זיי צוגעשלאָסען די טיר, פערהאַנגען די פענסטער און האָבען זיך גענומען צו דער קאַסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאָס ביסעל מזומנ'ס, וואָס די גרויסע גאָלדשפּינערס מיט די קליינע גאָלדשפּינערלעך האָבען

אַריינגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אָדער ער האָט אַ טעות אין חשבון, אָדער זי האָט אַ טעות. זיי ברענען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל אַ אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אַזוי זאָגט דער מאַן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריעגען זיך מאַן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריעגען זיך. איצט דאַרף מען מאַכען אַ רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכוואַרג פאַר זיך און קאַ־פּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פסח? היינט שמאַלץ? אַ דייזשקעלע באָרשט? אַ זעקעל קאַרטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־מערס, געלד־ברענערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אַז ס'וועט נאָך אַלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכוואַרג פאַר זיי, סיי אויף קאַפּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט אַ דייזשקעלע באָרשט, מיט אַ זעקעל קאַר־טאָפּלים אויף פסח...

און ביי זיי ביידען צעפלאַקערען זיך די פּנים'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך ווערען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אַז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אַזאַ שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אַזעלכע שלעכטע מענשען.

נישט מעהר, וואָס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פערגינען נישט, טאָמער האָט איינער אַ גוטען טאָג, איין טאָג אַ גוטען!

— פאַרברענט זאָל ווערען אָט דאָס כתרילעווקע! אַ שטאָדט פון נישט־פאַרגינערס!

אַזוי זאָגט נפתלי, און ריוועלע נעמט זיך אָן דער שטאָדט'ס קריוודע:

— אָרעמע־לייט, משטיינס געזאָגט...

— אָרעמע־לייט, זאָגט זי? אַלץ הייסט ביי איהר אָרעמע־לייט, חע־חע! כתריליקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס! קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— ניט דאָ געדאַכט! — זאָגט ריוועלע מיט שרעק. זי האָט פּשוט מורא פאַר אַ גוט אויג.

און פון דרויסען לאָזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואַנען, אַ וויים קרעהען פון אַ בעקאַנטען האָהן, איין אַלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כּלי, אָנהויבען הויבט ער אָן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאָזען לאָזט ער אויס מחילה שוואַכליך, אויף דער נידעריגסטער אָקטאַווע, און עפּיס ווי מיט אַ ווייעדעראַנאַנד:

— קו! — קאָ! — רי! — קאָו! — או?

עס קומט אויס גלייך, ווי ער וואָלט זיך אַליין פרעגען אַ קשיא:

— אַלטער נאַר! וואָס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאַריעט אויף טאָג.

בערעל-איזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקא.

געשריבען אין יאהר 1915.

בערעל־אַייזיק

„אמעריקא איז א לאנד פון בלאף“... „אמעריקאנער בלאַ־פערס“...

אזוי זאָגען די פרעמדע. גרינע חיות — זיי הויבען ניט אָן צו וויסען וואָס זיי זאָגען. אמעריקא מעג הייצען די פעטשערעס אין כתרילעווקע, און אונזער בערעל־אייזיק וועט פערשטעקען אין גארטעל אלע אמעריקאנער בלאַפערס!

איהר קאָנט פערשטעהן ווער בערעל־אייזיק איז, אז טאָמער מאַכט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע, איינער האָט זיך אביסעל פעררעדט, אויף אייער אמעריקאנער לשון וועט דאָס הייסען: ע ר ה א ק ט א ט ש י י נ י ק, שטעלט מען איהם אָפּ מיט די ווערטער: „בערעל־אייזיק האָט דיר געלאָזט גריסען“ — שטויסט ער זיך שוין אָן וואָס מע מיינט און ער ווערד אנשוויגען.

איין אָנעקדאָט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתרילעווקע פון איינעם א אידען א חצוף, וואָס איז זעהר כאראקטעריסטיש פאַר בערעל־אייזיק'ען. פסח איז דער מנהג ביי די גויים, אז זיי בעגעגענען זיך, זאָגען זיי זיך אָן איינס דאָס אנדערע א גוטע בשורה, אז כריסטוס איז לעבעדיג געוואָרען — „כריסטאָס וואָ־סקרעס“. דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואָאיסטינו וואָסקרעס“ — ס'איז אמת, הייסט דאָס, ער איז לעבעדיג גע־וואָרען... טרעפט זיך א מעשה, בעדאַרף א כריסט זיך בעגעגע־נען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זיין איהם מיט'ן פּסוק

„כריסטאַס וואַסקרעס“... ווערד איהם שלעכט. דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואַאיסטינו וואָסקרעס“ — ווייסט ער, אַז ס'אַליגען און ס'איז קעגען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געוואָרען — קאָן מען דאָך חאַפּען פּאַר אַזעלכע ווערטער אַ מיאוס'ען פּסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אייזיק'ען“...

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אָט דער בערעל־אייזיק איז אַוועק קיין אַמעריקאַ, אָפּגעווען דאָרט היבשע עטליכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאַר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אַמעריקאַ!

„ערשטענס — דאָס לאַנד. אַרץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאַכען געלט, מע זשעברעוועט מיטביידע הענט, מע שאַרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס“ הייסט דאָס דאָרטען, איז פאַרהאַן אַזוי פיעל, אַזש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר אַ פאַבריקע — איז אַ פאַבריקע, עפּענען אַ סטאַרקע — איז אַ סטאַרקע. שטופּען אַ פּושקאַר — איז אַ פּושקאַר. אַניט — נעמט איהר זיך צו פּעדלערייַ, אָדער איהר געהט אַרבייטען אין אַ שאַפּ — אַ פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך גע־שוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאַס, וועט אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרויס פון די שטעדט! די ברייט פון די גאַסען! די הויך פון די הייזער! פאַרהאַן דאָרט אַ „הייזקע“, רופט מען זי די „וואָלוואָרט“, שפּאַרט אַן דער שפּיץ קוימען גלייך אין דער חמאָרע אַריין און נאָך העכער; אַ סברה, אַז די הייזקע פאַרמאָגט עטליכע הונדערט עטאַזשען. ווי אַזוי קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם? דורך אַזאַ לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעווייטער“. אַז איהר באַדאַרפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש, זעצט איהר זיך אַוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, גאַנץ פריה,

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאוועסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך גאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אראפ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפים א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפים ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דריי־ליוואטע. איך דרעה־אוים פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר גע־לאפען, און נאר געחאפט זיך. „אריהאפ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף איין פוס. מע חאפט זיך אריין אין א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפים אויף א טעלער, א פריש, א צאפעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מארע שלאגען זיך אין סטריט, אין מיטען גאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען. הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פאר צייהן, ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפ, מע וויל זעהן ווער ועמען. ביי זיי ווערד עס אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י ט ע ל ט זיך. איינ־

מאָל בין איך געגאַנגען שפּאַציערען אין די בראָנקס. נעטראָגען מיט זיך אביסעל סחורה. געהען אקעגען מיר צוויי באָיעס, לויפערס, יונגאַטשעס הייסט דאָס, און טשעפּען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פּייטלען מיט מיר. זאָג איך: „נאָסער — איך פּייטעל זיך ניט". אהין־אהער, זיי לאָזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אַז איהר זענט יאָ אזעלכע, וועל איך אייך באַווייזען, ווער עלטער איז. און געה און לעג אוועק דאָס פּעקעל און וואַרף אראָפּ די קאַפּאָטע, און אַז איך הויב אָן חאַפּען קלעפּ — קוים אַ לעבעדיגער ארוים פון זייערע הענט! אַז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאָלט אָן פּייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאָל מיך אַפּגילטען.

„היינט זייער לשון! אלסדינג איז ביי זיי פאַרקעהרט און ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אַז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אַז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אַז ביי אונז איז אַ שכן — איז ביי זיי אַ נעקסדאָריגער. אַ שכנה — אַ נעקסדאָריגע. אַ בעל־הבית'טע — אַ לענדלאָריכע. אלסדינג קאַ־פּויר. אַנומעלטען האָב איך געוואָלט קויפען אַ האָהן אויף שלאָגען כפּרות. זאָג איך צו דער מיסעס, זי זאָל מיר קויפען אַ הוהן. פרעגט זי מיך: „אַ הוהן גאָר? אַ הוהן איז דאָך פאַר מיר!" זאָג איך: „לאָז זיין אזוי — אַ הוהן פאַר מיר און פאַר אייך אַ היהן". זאָגט זי: „וואוהין?" איז זי נאָך אַ ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואַקעס וועט איהר דען דערגעהן אמאָל אַ טאָלק? אַז אַ היהן איז ביי זיי אַ הוהן, און אַ הוהן אַ־ האָהן — אַ מעשה אָהן איין עק! פאַל איך אויף אַ המצאה און זאָג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". וודאי האָט זי פאַרשטאַנען און ערשט דעמאָלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואָרט „אָלרייט", וואָס איז כמעט אַלץ איינס, וואָס ביי אונז „מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אָה, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואָס מיר, אידען, האָבען דאָרטען! קיין אומה ולשון איז דאָרט ניט אַזוי געהויבען, געהויכט און גע־

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דארט גאר א גאנצער צימעס. עס איז גאר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאנט באגעגע־נען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עוועניו“ מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האט קיין מורא ניט. מע זאל איהם דערפאר איינזעצען. אז איך זאג אייך, אז מע האט דארט ליעב דעם אידען, איז דאך ניט שייך. פיינט האט מען דארט נאר א אידישע בארד און פאות. „וויסקעס“ הייסט דאס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאזען זיי דעם אידען צורוה, נאר די וויסקעס ציפען זיי איהם אזוי לאנג, ביז ער מוז זיי אראפ־נעמען, אפגאלען. דעריבער זענען דארט דאס רוב אידען אהן בערד און וואנסים. דאס פנים גלאט ווי א טעלער. שווער צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין בארד און ניט קיין לשון, סיידען נאכ'ן אימפעט, בעת ער געהט, און נאכ'ן מאכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אלע פישטשעווקעס. היטען־אפ אלע אידישע מנהגים. האבען ליעב אלע אידישע מאכלים, האלטען פון אלע אידישע יום־טובים. פסח איז פסח. מצות באקט מען דארט א גאנץ קיילעכיג יאהר, און אויף חרוסת איז דא א באזונדערע פאבריקע. א „פעקטארי“ הייסט דאס דארטען. טויזענדער און טויזענדער אר־בייטער זיצען אין דער פעקטארי און זיי „מאנופעקטשורען“ חרוסת. און אויך פון כרפס און פון מרור מאכען דארטען אידען א לעבען — איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?...“

— יא, בערעל־אייזיק, דאס איז אלסדינג זעהר פיין, וואס דו דערצעהלסט. דו זאג נאר איין זאך, וואס מיר וואלטען ווע־לען וויסען: מע שטארבט דארטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דארטען אייביג?

„מע שטארבט, פאר וואס זאל מען ניט שטארבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטארב, איז טויזענד איז איין טאג. צעהן טויזענד, און צוואנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאנ־

צע גאָסען פאַלען דאַרטען איין! שטערט װערען איינגעזונקען אַזױ װי קורח!... איהר שפּיעלט זיך מיט אַמעריקאַ?“

— שאַ, װי באַלד אַזױ, װאָס איז מיט זײ דער יחוס? שטאַרבען זײ, הײסט דאָס, גלײך מיט אונז?

„יאָ, שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר װי אַזױ שטאַרבט מען — אָט דאָס איז די זאַך. און ניט אַזױ נאָר דאָס שטאַרבען. שטאַרבען שטאַרבט מען אומעדום אַלץ אײנס. פונ׳ם טױדט שטאַרבט מען. דער עיקר איז דאָס באַהאַלטען — אָט װאָס! ערשטענס, איז אין אַמעריקאַ דער אײנפיהר, אַז יעדער װײסט פריהער װאו מע װעט איהם באַהאַלטען. װאָרום ער געהט אַלײן, נאָך בעת ער לעבט, און קלױבט זיך אַלײן אױס אײן אָרט אױפ׳ן בית־עולם — „סעמעטעריע“ הײסט עס דאָרטען — און דינגט זיך אַזױ לאַנג, ביז ער גלײכט זיך אױס פאַר׳ן פּרײז. נעמט ער די פּלונית׳טע זײנע און פאָהרט זיך דורך מיט איהר אױף דער סעמעטעריע און זאָגט איהר: „זעהסטו, נשמה מײנע? אָט דאָ װעסט דו ליגען, אָט דאָ װעל איך ליגען, און דאָרט װעלען ליגען אונזערע קינדער“... דערנאָך געהט ער אַװעק אין דעם אָפּיס פון לויה׳ס און באַשטעלט זיך אַ לויה איבער הונדערט און צװאַנציג יאָהר, װאָס פאַר אַ קלאַס ער װיל. און קלאַסען זענען דאָרטען פאַראַן אַזױ גרױס װי דרײ: ערשטע, צװײטע און דריטע קלאַס. ערשטע קלאַס, פאַר גאַנץ גרױסע גבירים, מיליאָנערען, קאָסט טױזענד טאָלער אַ לויה. איז דאָס שױן אײן מאָל אַ לויה! די זונן שײנט, אין דרױסען איז אַ חיות. די מטה איז אױף אַ שװאַרצען קאַטאַפאַלק, מיט זילבער באַלעגט. די פערד זענען אַלע אָנגעטהאָן מיט שװאַרצע פּאָפּאָנעס און װײסע פעדערען. די רעװערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אױך אין שװאַרצען מיט װײסע קנעפּ, און קאַרעטעס נאָך דער מטה — אָהן אַ שיעור קאַרעטעס! און אַלע קינדערױ פון אַלע תלמוד־תורה׳ס געהען אױף צו פריהער און מע זינגט אױף אַ קול אױסגעצױגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

ל־ד־ר־ך פ־ע־מ־י־ו !... פונ'ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט; א קליינינקייט — טויזענד טאלער? !...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פעדערען און אהן קנעפ. קארעטעס געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — וועדליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין גאר א געמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד אינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעס — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און חאפען אפ גאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־איזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויף גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייען איילען אין דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פון קיין פערד און פון קיין רעווערענטעז. און אין דרויסען ליאַפּעט. גאָר צוויי שמשים קומען צו געהן, די שמשים פון ביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אַלע דריי שלעפּען זיי זיך נעבאך צופוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען — אַ פּאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידען, פאַרמאָגט איין איבעריגען פּאַפּיראָס?"